

182572142F

RGN-HSRC

SENTRUM VIR BIBLIOTEEK- EN
INLIGTINGSDIENSTE

CENTRE FOR LIBRARY AND
INFORMATION SERVICES

VERVALDATUM/DATE DUE

30 NOV 1991		
20 JAN 1992		
13 JUL 1992		
15 OCT 1992		
01 FEB 1993		
TERUG 1994-07-13		
25 AUG 1994		
1996-04-08		

**RGN-/NOR-ONDERSOEK NA STRATEGIEË
VIR OPLEIDING EN PLASING VAN DIE
GESTREMDE PERSOON**

0 0 0 2 3 1 2 8 9 0

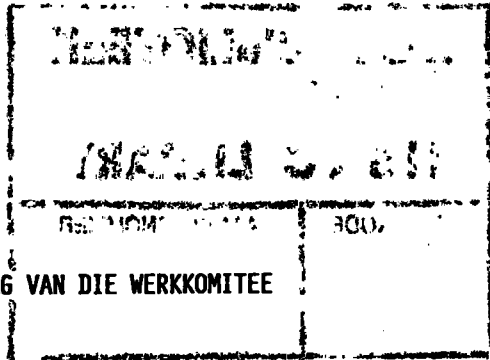

001.3072068 HSRC ERP 15

* 2 3 1 2 8 9 *

RGN-/NOR-ONDERSOEK NA STRATEGIEË
VIR OPLEIDING EN PLASING VAN DIE
GESTREMDE PERSOON

Dr. J.H. Hamilton
Mnr. C.D. Theron
Dr. C. du T. Olivier

Pretoria
Raad vir Geesteswetenskaplike Navorsing
Junie 1989

Die RGN-onderwysnavorsingsprogram is organisatories en administratief verbonde aan die Instituut vir Opvoedkundige Navorsing van die Raad vir Geesteswetenskaplike Navorsing (RGN).

Die Nasionale Opleidingsraad (NOR), Departement van Mannekrag, is 'n statutêre instelling met as hoof funksie om die Minister van Mannekrag te adviseer oor enige aangeleentheid rakende opleiding en mannekrag.

Buiteblad: Die amptelike embleem van die Jaar van Gestremde Persone, 1986 boaan die ontwerp, is as deel van die ontwerp gebruik om die verband tussen hierdie ondersoek en die Jaar van Gestremde Persone te beklemtoon. Die ander twee figure simboliseer die opleiding en plasing van die gestremde persoon. Ontwerp deur Lynette Hearne

RGN BIBLIOTEK	
1989 9.07.	
HSRC LIBRARY	
STANDKODE 0013072068 HSRC ERP 15	AANWINSNOMMER 081313

Instituut vir Opvoedkundige Navorsing
Uitvoerende Direkteur: Dr. S.W.H. Engelbrecht

ISBN 0 7969 0762 5

© Raad vir Geesteswetenskaplike Navorsing, 1989

Gedruk en uitgegee deur die RGN
Pretoriusstraat 134
Pretoria
0002

Aan: Die voorsitter van die Nasionale Opleidingsraad,
Dr. F.R.L.N. Eksteen

Geagte dr. Eksteen

Dit is vir die RGN besonder aangenaam om die verslag van die Werkkomitee: Strategieë vir die opleiding en plasing van die gestremde persoon, aan u voor te lê. Hierdie ondersoek is op versoek van die Nasionale Opleidingsraad deur die RGN onderneem waarna die hoofverslag aan die hoofkomitee van die RGN-onderwysnavorsingsprogram vir goedkeuring voorgelê is.

Hierdie hoofkomitee onder voorsitterskap van prof. J.P. de Lange het die hoofverslag tydens sy vergadering van 24 Februarie 1989 goedgekeur. Die RGN en die hoofkomitee onderskryf die bevindings en aanbevelings wat in hierdie verslag vervat is.

'n Opsomming van die bevindings en aanbevelings is in die finale hoofstuk van hierdie verslag vervat.

J.G. GARBERS
PRESIDENT: RAAD VIR GEESTESWETENSKAPLIKE NAVORSING

VOORWOORD

Gestremdeheid het tydens die Jaar van Gestremde Persone 1986 helder onder die soeklig gekom. Moontlikhede vir opleiding en plasing van gestremde persone en die unieke plek wat hulle as individue en as groep in die gemeenskap inneem, is onder andere na vore gebring. Met hierdie navorsing word daar beoog om strategieë daar te stel wat elke gestremde persoon in staat sal stel om 'n eie volwaardige beroepsplek in die samelewing in te neem. Bestaande strukture kan benut word vir opleiding van hoër kwaliteit wat kan lei tot die effektiewe indiensplasing in die openbare en privaatsektore. Daar sal egter altyd ook voorsiening vir beskermdede werk gemaak moet word. Hier sal die staat en die gemeenskap hande moet vat - die staat deur subsidies en toelaes en die gemeenskap met sy kundigheid en finansiële vermoëns.

Dit is verblydend dat daar daadwerklik deur die gestremde persoon self na selfstandigheid gestreef word. Ook hierdie navorsing sou nie moontlik gewees het sonder dat die gestremde as persoon meegehelp het om die onderhawige navorsing te beplan en deur te voer nie. Die gestremde persoon self sal medeverantwoordelik moet wees om die aanbevelings van hierdie ondersoek in die praktyk beslag te gee.

Hierdie navorsing het 'n boodskap vir alle staatsdepartemente wat te make het met die wel en weë van die gestremde persoon maar veral vir die Departement van Mannekrag wat die wetgewing met betrekking tot die opleiding en indiensplasing administreer. Dit het ook 'n ernstige boodskap vir die werkgewer om vir die gestremde persoon 'n werkgeleentheid te skep. Dit het verder 'n boodskap vir elkeen wat nie gestremd is nie, en wat op een of ander manier betrokke is by die voorbereiding van die gestremde persoon vir die werksituasie of die daarstelling van die fisiese fasiliteite vir indiensplasing, opleiding en heropleiding. Die navorsing sal 'n waardevolle doel dien as dit kan uitloop op daadwerklike stappe wat op 'n groot verskeidenheid van vlakke gedoen kan word om die gestremde persoon meer lewensruimte en werksbevrediging te gee.

Ek is dankbaar dat ek deel kon wees van 'n groep persone wat betrokke wou wees by hierdie navorsing omdat hulle die sin daarvan ervaar het. Ek is oortuig dat daar in 1992, aan die einde van die Internasionale Dekade van Gestremde Persone, teruggekyk sal kan word na hierdie bydrae in 1989 met die wete dat die kundigheid wat in Suid-Afrika bestaan, aangewend is tot heil van gestremde persone hier en in ander lande. Indien daar ook op ekonomiese gebied fasiliteite en geleenthede vir die gestremde persoon benut en geskep is, kan dit as voorbeeld dien vir ander belanghebbendes in Suider-Afrika, Afrika en sommige ander lande.

Dank aan die volgende instansies en persone wat aan hierdie ondersoek en verslag stukrag verleen het:

- Die Minister van Mannekrag
- Die Nasionale Opleidingsraad (NOR)
- Die Raad vir Geesteswetenskaplike Navorsing (RGN)
- Koördineringskomitee: Jaar van Gestremde Persone, 1986
- Die lede van die werkkomitee en projekkomitees en alle ander medewerkers
- Alle navorsers
- Werkgewers en ander instansies wat inligting verskaf het
- Gestremde persone wat insette gelewer het

J.H. HAMILTON
VOORSITTER: WERKKOMITEE

LYS VAN ONDERSTEUNENDE VERSLAE

Die onderstaande is 'n lys van navorsingsprojekte wat vir hierdie ondersoek onderneem is. Hierdie navorsingsverslae bevat belangrike agtergrondinligting vir die hoofverslag en is op aanvraag by die RGN se publikasie-afdeling beskikbaar.

1. Evaluering van en nuwe perspektiewe met betrekking tot beroeps- en voorberoepleiding van die gestremde leerling binne die formele onderwysopset
2. Opleiding van die gestremde skool- en hospitaalverlater
3. Statistiese perspektiewe op werkende en werklose gestremde persone
4. Werksgeleenthede vir gestremde persone
5. Evaluering van die gestremde persoon vir opleiding en plasing op deurlopende grondslag
6. Ondersoek na wetgewing om opleiding en plasing van gestremde persone te bevorder

HOOFSTUK 1

INLEIDENDE ORIËNTERING MET BETREKKING TOT DIE NAVORSINGSPROJEK

		1
1.1	OPDRAG	1
1.2	AGTERGROND	1
1.3	INTERPRETASIE VAN DIE NAVORSINGSOPDRAG	2
1.3.1	Rol van die Departement van Mannekrag	2
1.3.2	Die gestremde persoon en indiensplasing	2
1.3.3	Perspektief op die gestremde persoon	2
1.4	DOELSTELLINGS VAN DIE NAVORSING	5
1.5	WERKSWYSE VAN DIE NAVORSINGSPROGRAM	6
1.5.1	Werkkomitee en projekkomitees	6
1.5.2	Organigram van taakverdeling van die ondersoek	9
1.5.3	Navorsingsprogram	10
1.6	VERWANTE AANGELEENTHEDE EN VOORSKOU VAN HIERDIE VERSLAG	11
1.7	PROBLEME WAT TYDENS DIE ONDERSOEK ONDERVIND IS	13
1.8	SAMEVATTING	14

HOOFSTUK 2

STATISTIESE PERSPEKTIEWE OP WERKENDE EN WERKLOSE GESTREMEDE PERSONE

2.1	INLEIDING	15
2.1.1	Probleemstelling	15
2.1.2	Doel met ondersoek	15
2.1.3	Metode van ondersoek	15
2.2	BEVINDINGS	16
2.2.1	Vooroms en verspreiding van die gestremde bevolking	16
2.2.2	Werkende gestremde persone	21
2.2.3	Werklose gestremde persone	25
2.3	AANBEVELINGS	30
2.3.1	Vraelyste vir bevolkingsensusopnames en lopende bevolkingsopnames ...	30
2.3.2	'n Standaardgestremdeheidsklassifikasie	31
2.3.3	Ongeskiktheidstoelaes	32
2.3.4	Werkseleenthede	32
2.4	SAMEVATTING	33

HOOFSTUK 3

**EVALUERING VAN EN NUWE PERSPEKTIEWE MET BETREKKING TOT BEROEPS-
EN VOORBEROEPSOPLEIDING VAN DIE GESTREME LEERLING BINNE DIE
FORMELE ONDERWYSOPSET IN DIE RSA**

3.1	INLEIDING	34
3.1.1	Probleemstelling	36
3.1.2	Doel met ondersoek	36
3.1.3	Metode van ondersoek	36
3.2	ONDERWYSVOORSIENING VIR GESTREME LEERLINGE IN DIE RSA	37
3.3	BEVINDINGS EN AANBEVELINGS	42
3.3.1	Makrovlak	42
3.3.2	Mesovlak	43
3.3.3	Mikrovlak	47
3.4	SAMEVATTING	51

HOOFSTUK 4

**EVALUERING VAN DIE GESTREME PERSOON VIR OPLEIDING EN PLASING
OP DEURLOPENDE GRONDSLAG**

4.1	INLEIDING	52
4.1.1	Probleemstelling	52
4.1.2	Doel met ondersoek	53
4.1.3	Metode van ondersoek	53
4.2	BEVINDINGS	53
4.2.1	Die gestremde persoon as vennoot	53
4.2.2	Vlak van funksionering	53
4.2.3	Verskeie dissiplines betrokke by evaluering	54
4.2.4	Haalbaarheid van evaluering aan 'n beroepsontwikkelingsentrum	54
4.2.5	Sosialisering van die gestremde persoon	54
4.2.6	Afhanklikheid van die gestremde persoon	54
4.3	AANBEVELINGS	55
4.3.1	Evaluering deur 'n multiprofessionele span	55
4.3.2	Evalueringsverslag	55
4.3.3	Beroepsvoorligter/indiensplasingsbeampte	55
4.3.4	Dienste wat die multiprofessionele span kan lewer	55
4.3.5	Bepaling van die funksioneringsvlak van die gestremde persoon	56
4.3.6	Monitering van die gestremde persoon se vordering	56
4.4	SAMEVATTING	57

HOOFSTUK 5

	OPEIDING VAN DIE GESTREME SKOOL- EN HOSPITAALVERLATER	58
5.1	INLEIDING	58
5.1.1	Probleemstelling	58
5.1.2	Doel met ondersoek	58
5.1.3	Metode van ondersoek	59
5.2	BEVINDINGS EN AANBEVELINGS	59
5.2.1	Opleidingsgeleenthede vir die gestremde persoon vir plasing	59
5.2.2	'n Nasionale beleid vir mannekragopleiding	60
5.2.3	'n Strategie vir die opleiding van die gestremde persoon	60
5.2.4	Benutting van bestaande strukture vir opleiding	61
5.3	SAMEVATTING	63

HOOFSTUK 6

	WERKSGELEENTHEDE VIR DIE GESTREME PERSOON	64
6.1	INLEIDING	64
6.1.1	Probleemstelling	64
6.1.2	Doel met ondersoek	64
6.1.3	Metode van ondersoek	65
6.2	OPSOMMING VAN DIE NAVORSINGSBEVINDINGS	65
6.2.1	Beskermingswerkplekke	65
6.2.2	Opleiding- en werksentrums (beskutte arbeidsfabrieke)	67
6.2.3	Selfhelpskemas	69
6.2.4	Plasing in die ope arbeidsmark	71
6.2.5	Die sienswyses van werkgewers in die ope arbeidsmark oor die indiensneming van die gestremde werker	72
6.2.6	Probleme wat gestremde persone self ervaar om werk te vind	73
6.2.7	Fragmentering van beheer	74
6.3	AANBEVELINGS	74
6.3.1	Beleidsaangeleenthede	74
6.3.2	Bekendstelling en bewusmakingsveldtogte	77
6.3.3	Aanmoediging tot indiensneming van die gestremde persoon	77
6.3.4	Rehabilitasie van die gestremde persoon	78
6.3.5	Die werksituasie	78
6.4	SAMEVATTING	80

HOOFSTUK 7

**ONDERSOEK NA WETGEWING OM OPLEIDING EN INDIENSPASING VAN DIE
GESTREMDE PERSOON TE BEVORDER**

7.1	INLEIDING	81
7.1.1	Probleemstelling	81
7.1.2	Doel met ondersoek	81
7.1.3	Metode van ondersoek	81
7.2	BEVINDINGS EN AANBEVELINGS	82
7.2.1	Behoeftte aan 'n nasionale beleid	82
7.2.2	Gebrek aan oorsigtelikheid en koördinering	82
7.2.3	Toepaslikheid van mannekragbeleid en -beplanning	83
7.2.4	Internasionale riglyne	84
7.2.5	Integrering van opleiding	85
7.2.6	Voorligting en indienspasing	85
7.2.7	Omvattende beleidsverklaring: beroepsrehabilitasie en werksgeleentheid	86
7.2.8	Wetgewende program	86
7.2.9	Skemas wat nie afgekondig is nie	87
7.2.10	Aansporingsmaatreëls	88
7.3	SAMEVATTING	88

HOOFSTUK 8

AANBEVELINGS

8.1	INLEIDING	90
8.2	PROBLEME WAT AANLEIDING TOT DIE NAVORSING GEGEE HET	90
8.3	ORWEGINGS BY DIE AANBEVELINGS	91
8.4	INDELING VAN AANBEVELINGS	91
8.5	AANBEVELINGS AAN DIE DEPARTEMENT VAN MANNEKRAG	91
8.5.1	Oriëntering	91
8.5.2	Aanbevelings aan die Departement van Mannekrag vir uitvoering op makrovlak	92
8.5.3	Aanbevelings aan die Departement van Mannekrag vir uitvoering op mesovlak	96
8.5.4	Aanbevelings aan die Departement van Mannekrag vir uitvoering op mikrovlak	98
8.6	AANBEVELINGS AAN DIE INTERDEPARTEMENTELE KOMITEE VIR GESTREMDE-SORG (IDKG)	98
8.6.1	Algemene aanbevelings aan die IDKG	98

8.6.2	Aanbevelings aan die IDKG rakende statistiese perspektiewe van werkende en werklose gestremde persone	99
8.6.3	Aanbevelings aan die IDKG rakende wetgewing om opleiding en indiensplasing van die gestremde persoon te bevorder	99
8.7	AANBEVELINGS AAN ANDER STAATSDEPARTEMENTE ASOOK OWERHEIDSINSTELLINGS	99
8.8	AANBEVELINGS AAN DIE PRIVAATSEKTOR INSLUITEND NIE-FORMELE OPLEIDINGSINSTANSIES	100
8.9	AANBEVELINGS TER OORWEGING VAN ONDERWYSDEPARTEMENTE	101
8.10	SLOT-PERSPEKTIEF	101

BRONNELYS

103

LYS VAN TABELLE

TABEL 2.1

GERAAAMDE GETAL GESTREMDE PERSONE IN DIE RSA PER BEVOLKINGSGROEP, 1985

16

TABEL 2.2

EKONOMIESE BEDRYGWIGHEID VAN GESTREMDE PERSONE TUSSEN 15 en 64 JAAR PER BEVOLKINGSGROEP, 1985

17

TABEL 2.3

EKONOMIESE BEDRYGWIGHEID VAN GESTREMDE PERSONE TUSSEN 15 en 64 JAAR PER BEVOLKINGSGROEP EN GESLAG, 1985

18

TABEL 2.4

BEVOLKINGSGROEPVERDELING VAN WERKENDE GESTREMDE PERSONE TUSSEN 15 EN 64 JAAR, 1985

21

TABEL 2.5

KWALIFIKASIEVERDELING VAN WERKENDE GESTREMDE PERSONE TUSSEN 15 EN 64 JAAR PER BEVOLKINGSGROEP, 1985

24

TABEL 2.6

WERKLOOSHEID: GEMIDDELDE MAANDELIKSE REGISTRASIES VAN GESTREMDE PERSONE BY DIE DEPARTEMENT VAN MANNEKRAG PER BEVOLKINGSGROEP, 1987

27

TABEL 2.7

WERKLOOSHEID: GEMIDDELDE MAANDELIKSE REGISTRASIES VAN GESTREMDE PERSONE BY DIE DEPARTEMENT VAN MANNEKRAG VOLGENS KWALIFIKASIEPEIL PER BEVOLKINGSGROEP, 1987

27

TABEL 2.8

GESTREMDE PERSONE DEUR DIE DEPARTEMENT VAN MANNEKRAG VOLGENS BEROEP GEPLAAS, 1987

29

LYS VAN FIGURE

FIGUUR 2.1

EKONOMIESE BEDRYGWIGHEID EN BEVOLKINGSGROEPSAMESTELLING VAN GESTREMEDE
PERSONE TUSSEN 15 EN 64 JAAR VOLGENS TIPE GESTREMDHEID

20

FIGUUR 2.2

BEVOLKINGSGROEP EN GESLAGSVERDELING VAN WERKENDE GESTREMEDE PERSONE
TUSSEN 15 EN 64 JAAR VOLGENS TIPE GESTREMDHEID, 1985

22

FIGUUR 2.3

KWALIFIKASIEPEILVERDELING VAN DIE WERKENDE GESTREMEDE PERSOON EN
TOTALE EKONOMIES BEDRYWIGE BEVOLKING TUSSEN 15 EN 64 JAAR PER
BEVOLKINGSGROEP, 1985

23

FIGUUR 2.4

GETAL GEPLAASDE EN WERKLOSE GESTREMEDE PERSONE, JANUARIE 1976 -
FEBRUARIE 1988

26

FIGUUR 3.1

STELSEL VAN ONDERWYSVOORSIENING

39

FIGUUR 3.2

ALTERNATIEWE PLASINGSMOONTLIKHEDE

40

FIGUUR 3.3

SKEMATIESE VOORSTELLING VAN DIE STRUKTUUR WAARBINNE EFFEKTIEWE
VOORBEROEPS- EN BEROEPSOPLEIDING EN BEROEPSVOORLIGTING VERWERKLIK
MOET WORD

41

HOOFSTUK 1

INLEIDENDE ORIENTERING MET BETREKKING TOT DIE NAVORSINGSPROJEK

1.1 OPDRAG

Die Minister van Mannekrag het aan die Nasionale Opleidingsraad opdrag gegee om ondersoek in te stel na opleiding en indiensplasing van die gestremde persoon, as die Departement van Mannekrag se bydrae tot die Jaar van Gestremde Persone, 1986.

Die werkkomitee het na oorweging van die opdrag besluit om die tema van die navorsing soos volg te formuleer: Strategieë vir opleiding en plasing van die gestremde persoon. Verder is die werkkomitee en die navorsers in staat gestel om die probleem so wyd moontlik aan te spreek, so prakties moontlik te benader en aanbevelings so haalbaar moontlik te formuleer.

1.2 AGTERGROND

Die staatspresident het 1986 as Jaar van Gestremde Persone aangekondig en aan die Departement van Nasionale Gesondheid en Bevolkingsontwikkeling opdrag gegee om as koördineerder op te tree en onder andere ondersoek in te stel na die omstandighede van die gestremde persoon in die Republiek van Suid-Afrika, as deel van die Internasionale Dekade van Gestremde Persone, 1983-1992.

Die resultate van die navorsing wat hierop gevolg het, is in die hoofverslag, *Gestremde in die Republiek van Suid-Afrika, 1987* vol. 1, en die 36 aanvullende verslae vervat. Een van die 37 verslae, verslag 24, wat oor opleiding en indiensneming handel, dien ook as 'n verdere vertrekpunt vir hierdie navorsing. 'n Ander ondersoek wat hierby aansluit, is: *Onderwys vir Swart Gestremdes, 1987* (RGN-onderwysnavorsingsprogram no. 10).

Aangesien hierdie verslae 'n belangrike deel van die mannekrag-situasie in die RSA aanspreek, het die Minister van Mannekrag die opdrag, soos hierbo geformuleer, aan die Nasionale Opleidingsraad (NOR) gegee om verdere navorsing te inisieer. Hierdie navorsing was dus ter aanvulling van genoemde verslae. Dit is as 'n saak van hoë prioriteit beskou, veral aangesien die gestremde persoon dikwels onontdekte en onderontwikkelde potensiaal het wat, indien daar geleentheid tot opleiding en indiensplasing bestaan, tot voordeel van elke gestremde persoon en in landsbelang aangewend kan word.

Aangesien die Raad vir Geesteswetenskaplike Navorsing (RGN) oor die nodige

infrastruktuur beskik om navorsing te onderneem en te koördineer, het die NOR die RGN genader om as vennoot die ondersoek te loods.

1.3 INTERPRETASIE VAN DIE NAVORSINGSOPDRAG

1.3.1 Rol van die Departement van Mannekrag

Die Departement van Mannekrag is verantwoordelik vir die optimale ontwikkeling, benutting en bewaring van die totale werkerskorps. Die Departement beskik dus oor die nodige infrastruktuur om in die behoeftes vir opleiding en plasing van gestremde persone te voorsien.

1.3.2 Die gestremde persoon en indiensplasing

Die sinvolheid van elke mens se lewe word grootliks bepaal deur die mate waartoe elkeen sy/haar* talente in die samelewing gebruik, veral as dit in die werksituasie geskied. Ook wat die gestremde persoon betref, toon navorsing dat sinvolle werk 'n uiters belangrike faktor in die bepaling van lewenskwaliteit en rehabilitasie is. Dit dra by tot 'n gevoel van menswaardigheid en die skepping van 'n positiewe selfbeeld. 'n Bevredegende indiensplasing het vir almal, maar veral vir die gestremde persoon terapeutiese waarde, verhoed vereensaming en vervreemding en bevorder 'n gesonde gesinslewe. Werkloosheid, asook 'n gebrek aan sinvolle werk lei tot die verlies van menswaardigheid, en moontlik ander gepaardgaande probleme.

1.3.3 Perspektief op die gestremde persoon

(a) Algemeen

Elke gestremde persoon is 'n individu in eie reg. 'n Gestremdheid kan aangebore of verworwe wees en gestremde persone kan een of meer gestremdhede hê, terwyl die graad van gestremdheid ook op 'n kontinuum geplaas kan word. Die algemene neiging by die oningeligte is om die werkspotensiaal van die gestremde persoon slegs in terme van sy gestremdheid te beoordeel. Werkvermoë en persoonlikheidseienskappe soos verantwoordelikheid, deursettingsvermoë, lojaliteit, stiptelikheid en toewyding wat vir die behoud van en vordering in enige werk belangrik is, word meermale oor die hoof gesien. Verder word toepaslike kennis, gerigte opleiding, gehalte van werklewing en gesindheid ook dikwels nie in ag geneem nie.

* sy/haar: slegs die manlike vorm van persoonlike voornaamwoorde sal in die res van die verslag gebruik word hoewel daar na albei geslagte verwys word.

Daarom het die werkkomitee besluit om in die besonder ondersoek in te stel na die volgende kategorieë van gestremde persone se opleiding en indiensplasing:

- dove en hardhorende persone (hier is daar wesenlike probleme as gevolg van 'n gebrek aan normale kommunikasie wat opleiding moeilik maak en indiensplasing strem)
- blinde en swaksieende persone
- persone met epilepsie
- serebraal gestremde persone
- verstandelik gestremde persone
- spesifiek leergestremde persone
- liggaamlik gestremde persone
- meervoudig gestremde persone

Laasgenoemde se opleidings- en plasingbehoefte is besonder gekompliseerd.

Sorgafhanklike meervoudig gestremde persone, psigies gestremde persone, persone wat aan skisofrenie ly, kronies siek persone, sosiaal gestremde persone, alkohol-afhanklike persone en dwelmverslaafde persone, elkeen met sy eiesoortige probleme, is vir die doeleindes van hierdie ondersoek buite rekening gelaat en regverdig verdere navorsing.

(b) Eiesoortige behoeftes van gestremde persone

Gestremde persone het andersoortige behoeftes wat eie aan hulle gestremdheid is en in 'n meerdere of mindere mate van dié van nie-gestremde persone verskil. Ondersteuning in die voorsiening van die volgende behoeftes is noodsaaklik:

- mediese en paramediese dienste
- mobiliteit
- kommunikasie
- toeganklikheid
- vervoer
- behuising en akkommodasie
- besondere apparate, hulpmiddels, ensovoorts.

Gedurende keuring, opleiding, kanalisering, plasing en finansiële steun moet hierdie behoeftes altyd in gedagte gehou word.

(c) Rehabilitasie* van gestremde persone

'n Deurlopende en volwaardige rehabilitasiediens is 'n dringende behoefte aangesien dit die gestremde persoon se funksionering op alle tersaaklike terreine sal verhoog. 'n Rehabilitasieprogram moet dit onder andere vir die gestremde persoon moontlik maak om deel te kan neem aan die beplanning en organisering van die dienste wat hulle en hul gesinne benodig.

'n Rehabilitasieprogram sluit die volgende dienste in:

- Mediese rehabilitasie, paramediese dienste en behandeling;
- opvoedkundige rehabilitasie, wat gespesialiseerde onderwys, opleiding en sielkundige dienste insluit;
- sosiale rehabilitasie, wat maatskaplike funksionering, sielkundige hulp, voorligting en bystand insluit;
- beroepsrehabilitasie, en
- opvolgrehabilitasie.

(d) Beroepsmoontlikhede vir gestremde persone

Hoewel gestremde persone in sommige gevalle van sekere beroepe uitgesluit word, moet daar nogtans na potensiaal, aanpassing en die beskikbaarstelling van hulpmiddels en hulpverlening tydens plasing in alle werktipes gekyk word. Om ongekwalifiseerd te beweer dat 'n gestremde persoon gelukkig is as hy bloot besig gehou word, is van alle waarheid ontbloot. Sekere gestremde persone kan in die ope arbeidsmark, (die openbare en privaatsektore) hulself, net soos nie-gestremdes, volgens vermoë vir 'n breë spektrum van beroepe bekwaam soos

- professionele en semi-professionele loopbane,
- die ambagte, of
- algemene of handvaardigheidsberoepe.

Baie gestremde persone sal egter nie in die ope arbeidsmark die mas kan opkom nie, aangesien hulle wat produksie betref met groot getalle, dikwels

* Daar word in hierdie verslag na *rehabilitasie* verwys: die komitee is bewus van die onderskeid tussen rehabilitasie en habilitasie wat in sommige gevalle slegs 'n klein graadverskil is. Ter wille van duidelikheid word die begrip rehabilitasie in die res van die verslag gebruik.

beter gekwalifiseerde, beter opgelede en vaardiger, nie-gestremde persone moet kompeteer. Hulle beskik in sommige gevalle nie oor die moonklikhede om op tradisionale wyse opgelei te word nie en soms beskik die opleiers ook nie oor die nodige kennis, instelling en/of hulpmiddels om aan spesifieke gestremdes die nodige onderrig en opleiding te gee nie. Die staat maak wel in 'n mate vir hierdie groep voorziening deur werksgeleenthede in die vorm van beskermde arbeid (opleiding- en werksentrums en beskermingswerkwinkels) te skep.

Slegs 'n baie klein persentasie van gestremde persone kom egter in die ope arbeidsmark tereg, veral omdat daar soms nie genoeg begrip vir en akkomo-dering van hulle spesifieke potensiaal is nie. Ook in beskermde arbeid is daar nie voldoende geskikte of bevoegde plaasingsgeleenthede nie. Voordat die bestaande infrastrukture uitgebou en versterk kan word, sal die versper-rings wat tans verhinder dat hierdie strukture en sisteme optimaal benut word, eers uit die weg geruim moet word.

DOELSTELLINGS VAN DIE NAVORSING

Die drie doelstelling van die ondersoek was om strategieë vir opleiding en indiensplasing daar te stel en om bestaande strukture en sisteme te benut en daardeur infrastrukture te skep wat hierdie doel maksimaal sou bevorder. Daarvoor is 'n aantal meer spesifieke *doelwitte* gestel, naamlik:

- Om verby die gestremdheid na die persoon, sy vermoëns en potensiaal te kyk;
- om binnre redelike perke geleenthede vir die gestremde skool- en hospitaal-verlater te skep om beter opleiding te ontvang en sodoende sy plaasings-moonklikhede te verhoog;
- om na uitvoerbare realiteite te kyk met inagneming van die bewilligde en beskikbare fondse en die optimale benutting daarvan;
- om deur middel van deurlopende evaluering, diagnose, beplanning, oplei-ding, verdere opleiding en/of heropleidingsgeleenthede te skep wat tot plasing in beskikbare of nutgeskepte vakatures sal lei;
- om 'n beroepsontwikkelingsplan, geskoei op bestaande infrastrukture, daar te stel wat voorziening maak vir kontinue en progressiewe ondersteuning en begeleiding van die gestremde persoon, totdat beroeps- en lewensekuri-teit eraan word;

- om noukeurig na bestaande wetgewing te kyk sodat die opleiding en indiensplasing van die gestremde persoon vergemaklik kan word, en
- om statistiese gegewens te verkry sodat die opleidings- en plasing-behoeftes voortdurend bepaal en tendense pro-aktief vasgestel kan word.

1.5 WERKSWYSE VAN DIE NAVORSINGSPROGRAM

1.5.1 Werkkomitee en projekkomitees

Met die beplanning van die ondersoek is van die standpunt uitgegaan dat die Republiek van Suid-Afrika oor 'n groot aantal kundiges uit alle groepe van die gemeenskap beskik, wat kollektief genoeg kennis en ervaring besit om reg aan die navorsing te laat geskied.

Soos by vorige ondersoeke wat binne die konteks van die RGN-onderwysnavorsingsprogram uitgevoer is, was die werkswyse ook in hierdie geval om 'n hoëvlakwerkkomitee, bestaande uit kundiges en belanghebbendes by die betrokke gebied saam te stel.

Dr. J.H. Hamilton, wat genooi is om as voorsitter van die werkkomitee te dien, het in oorleg met mnr. C.D. Theron en die koördineerders 'n werkkomitee van 29 lede tussen April en Junie 1987 saamgestel. Daar is getrag om alle moontlike belangegroepes verteenwoordig te kry. Hierna is drie projekkomitees uit die werkkomitee en ander kundiges wat nie in die werkkomitee gedien het nie, aangewys. Mre. J.N. Scheppell en J.H. Dillman en dr. W. Rowland is onderskeidelik as voorsitters van Projekkomitee 1: (Opleiding), Projekkomitee 2: (Indiensplasing) en Projekkomitee 3: (Wetgewing) aangewys.

Die werkkomitee en projekkomitees het uit die volgende persone bestaan:

1. Mnr. J.J. Bornman	Departement van Onderwys en Opleiding
2. Dr. J. Boule	Kamer van Mynwese, Welkom
3. Mnr. T.S.P. Buys	Prokureur, Welkom
4. Mnr. M.F. Davis	Lentegeur Staatsopleidingsentrum
5. Mnr. W.L. de Jongh	Kantoor van die Kommissie vir Administrasie
6. Mnr. J.H. Dillman	Departement van Mannekrag
7. Prof. N.P. du Preez	Potchefstroomse Universiteit vir CHO
8. Mnr. K.W. du Toit	Departement van Mannekrag

9. Mev. M. Echarde
Nasionale Opvoedingraad
Universiteit van Suid-Afrika
10. Dr. F.R.L.N. Eksteen
Nasionale Opvoedingraad
11. Dr. S.W.H. Engelbrecht
Raad vir Geesteswetenskaplike Navorsing
12. Mnr. J.P. Gous
Departement Onderwys en Kultuur,
Administrasie: Raad van Verteenwoordigers
13. Dr. G.D. Haasbroek
Nasionale Opvoedingraad
14. Dr. J.H. Hamilton
(Voorstter)
De la Batskool, Instituut vir Doves
15. Dr. J.F.J. Hartingh
Departement van Nasionale Gesondheid en
Bevolkingsonwikkeling
16. Dr. P. Kitchoff
Suid-Afrikaanse Nasionale Epilepsie Liga
17. Kol. M.A. Koen
SAW Geneeskundige Diens
18. Brig. A.H. Kok
SAW Geneeskundige Diens
19. Dr. P.S. Maharaj
Departement Gesondheid en Welsyn,
Administrasie: Raad van Afgevaardigdes
20. Prof. C. Nathan
Universiteit van Bophuthatswana
21. Prof. J. Neethling
Universiteit van Suid-Afrika
22. Mej. E. Olyphant
Transvaal Association for Blind Black Adults
23. Mnr. B. Olivier
Kaaplandse Onderwysdepartement
24. Mnr. J.R. Pieterse
Departement Onderwys en Kultuur,
Administrasie: Volkerraad
25. Mev. M.M. Poole
Independent Living Centre, Braamfontein
26. Mnr. M.T. Reznick
Phillips SA Bpk.
27. Dr. William Rowland
SA Nasionale Raad vir Blindes
28. Mnr. J.N. Scheppell
Apex Groepopleidingsentrum
29. Mev. J.E. Sishuba
Kalafoong Hospitaal
30. Prof. W.L. Steenkamp
Universiteit van Wes-Kaapland

31. Mnr. C.D. Theron
(Ondervoorsitter) Nasionale Opleidingsraad
32. Mnr. J.S.M. van Niekerk Noord-Transvaal Vereniging vir die Fisies
Gestremde
33. Mnr. R.H. van Oordt Departement Gesondheid en Welsyn,
Administrasie: Raad van Afgevaardigdes
34. Mnr. J.J. van Zyl Jimmie Roosskool
35. Mnr. P.A. Venter P.A. Ventergroep
36. Mnr. E.A.B. Williams Departement Onderwys en Kultuur,
Administrasie: Raad van Afgevaardigdes
- 37* Prof. J.M.A. Kotzé Universiteit van Port Elizabeth
- 38* Mev. S.C. van Wyk Departement Onderwys en Kultuur,
Administrasie: Volksraad

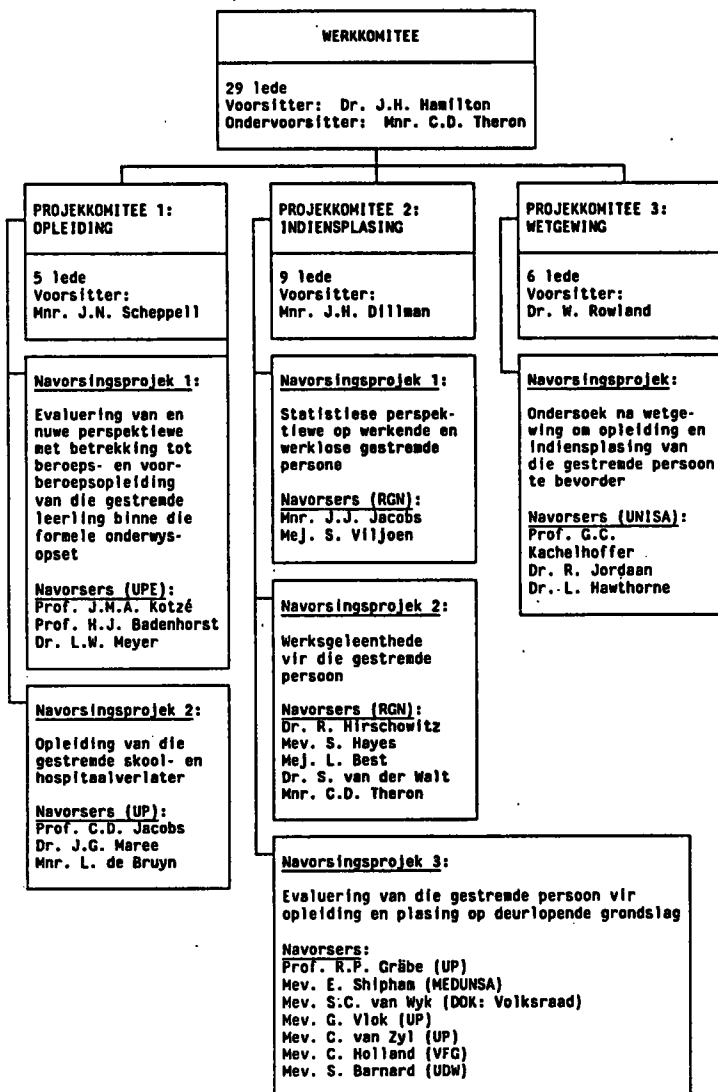
* Hierdie persone was oorspronklik lede van die werkkomitee maar is later onttrek aangesien hulle as navorsers vir die ondersoek aangewys is.

Die RGN het mnr. D.J. Gray en P.G. le Roux, en die NOR mnr. C.D. Theron en dr. C. du T. Olivier as koördineerders van die navorsingsprojek vir die duur van die ondersoek benoem.

Tussen Mei en September 1987 is die navorsingsterrein afgebaken en die navorsers geïdentifiseer. Die ondersoek is in die *Staatskoerant* van 11 September 1987 aangekondig en is 'n uitnodiging tot belanghebbendes gerig om insette te lewer.

Die organigram gee 'n uiteensetting van die navorsingspanne en -temas.

1.5.2 Organigram van taakverdeling van die ondersoek

KOÖRDINEERDERS: Mnr. C.D. Theron en dr. C. du T. Olivier (NOR)
Mnre. D.J. Gray en P.G. le Roux (RGN)

1.5.3 Navorsingsprogram

Die eerste vergadering van die navorsers, die voorsitter van die werkkomitee, die voorsitters van die projekkomitees en die koördineerders is op 26 Oktober 1987 gehou. Ten einde die gang van die navorsing te koördineer, het gereelde samesprekings tussen die koördineerders en die navorsingspanne plaasgevind.

Op 14 Maart 1988 is tussentydse vorderingsverslae aan alle lede van die werkkomitee en projekkomitees gestuur met die doel om kommentaar daarop te lewer.

'n Verdere vergadering met die navorsers, soortgelyk aan die een van 26 Oktober 1987, het op 10 Mei 1988 plaasgevind.

Die ongeredigeerde werkdokumente van die navorsers wat op 27 Mei 1988 ontvang is, is op 9 en 10 Junie 1988 indringend deur die voorsitter en ondervoorsitter van die werkkomitee, voorsitters van die projekkomitees en die koördineerders bespreek. Tussen 13 en 17 Junie 1988 het die koördineerders verslag hieromtrent aan die navorsers gedoen.

Intussen het die koördineerders waar nodig, verdere samesprekings met die navorsers oor die verloop van die navorsing gevoer. Hulle het ook verskeie instansies besoek wat met opleiding en plasing van gestremde persone gemoeid is.

As voorlopige keurdatum is 5 Augustus 1988 vir die inhandiging van die navorsingsverslae bepaal, wat later verskuif is na 17 Augustus 1988. Afskrifte van die verslae is aan die onderskeie voorsitters van die projekkomitees oorhandig, en afskrifte van elke navorsingsverslag se opsommende hoofstuk is aan alle lede van die werkkomitee en die projekkomitees vir evaluering gestuur.

Op 24 Augustus 1988 is die navorsingsverslae van projekkomitees 1, 2 en 3 deur lede van die projekkomitees, die navorsers, die koördineerders en die voorsitters bespreek. Lede van die werkkomitee wat nie in die projekkomitees dien nie, is versoek om wel een of meer van hierdie projekkomiteevergaderings by te woon.

Tussen 29 Augustus en 30 September 1988 is die konsephoofverslag geskryf en opgestel deur dr. Hamilton en Olivier en mnr. Theron. Die bygewerkte samevatting en aanbevelings van die opsommende hoofstukke is ook in ag geneem.

Alle lede van die werkkomitee, die projekkomitees, ander kundiges en belanghebbendes is genooi om op 19 Oktober 1988 'n simposium by te woon met die doel om nog verdere insette in verband met die navorsingsbevindings uit die praktyk te verkry. Tydens die simposium het die navorsers elk 'n kort oorsig oor hulle navorsing gegee waarna hul aanbevelings deur middel van paneelbesprekings onder die loep geneem is.

Die hoofverslag en die verslae van die navorsingspanne is na aanleiding van die simposiumbesprekings deur die opstellers gefinaliseer. Daarna is die hoofverslag vir finale evaluering aan die werkkomitee voorgelê.

Tydens die werkkomiteevergadering van 10 November 1988 is die hoofverslag finaal bespreek en goedgekeur waarna alle kommentaar bygewerk, die hoofverslag vertaal, tegnies versorg en deur die RGN gedruk is. Die ondersteunende verslae is persklaar gemaak om afsonderlik gepubliseer te word.

Die verslag is in Junie 1989 aan die Nasionale Opleidingsraad oorhandig.

1.6 VERWANTE AANGELEENTHEDE EN VOORSKOU VAN HIERDIE VERSLAG

Die werkkomitee het besef dat die navorsing 'n groot terrein dek wat oor verskillende dissiplines en verskillende staatsdepartemente se werkerterreine heen strek. Die volgende benadering is dus in die uiteensetting van die hoofverslag gevolg:

Hoofstuk 2, *Statistiese perspektiewe op werkende en werklose gestremde persone*, dien as noodsaaklike onderbou vir die res van die navorsing. Die sinvolheid van die bevindings en dringendheid van die aanbevelings word in hierdie hoofstuk aan die orde gestel en wel in die lig van die groot getal gestremde persone wat

- nie ekonomies bedrywig is nie, naamlik 1 275 852 (72,6 %)
- geregistreerde werklose persone is, naamlik 138 967 (7,9 %)
- werkend is, naamlik 343 531 (19,5 %) (1986 statistiek).

Die probleme word nog verder gekompliseer deur die feit dat die groep gestremde persone wat hulle in die opleiding- en werksituasie bevind, se werks- en lewensomstandighede nie vantevore voldoende ontleed is nie. Die groep wat werkloos is of nie ekonomies bedrywig is nie, se situasie sou moontlik deur verbeterde opleiding en indiensplasing kon verander van belastingafhanklikheid tot belastingpligtigheid met gepaardgaande beter lewenskwaliteit en hoër lewenstandaard.

Hoofstuk 3 handel oor die gestremde leerling binne die formele onderwysbedeling. Reeds met die afbakening van die navorsing het die werkkomitee besef dat hierdie 'n terrein is wat anders benader sal moet word, omdat die onderwerp *Evaluering van en nuwe perspektiewe met betrekking tot beroeps- en voorberoepsopleiding van die gestremde leerling binne die formele onderwysopset in die RSA*, die werksaamhede van verskeie onderwysdepartemente raak.

Na sorgvuldige oorweging is deur die opstellers besluit om die samevatting van die navorsing onder leiding van prof. J.M.A. Kotzé, behalwe vir klein redaksionele veranderings, onveranderd in te sluit, veral aangesien die navorsers toestemming van die Komitee van Onderwys hoofde (KOH) en onderwysdepartemente gehad het om die navorsing te onderneem en die navorsingsresultate vir hierdie verslag beskikbaar te stel. Hierdie bevindings en aanbevelings word in hoofstuk 3 vervat.

Aangesien die Departement van Mannekrag oor die nodige infrastruktuur beskik om die fasette te koördineer wat in hoofstuk 4: *Evaluering van die gestremde persoon vir opleiding en plasing op deurlopende grondslag*, hoofstuk 5: *Opleiding van die gestremde skool- en hospitaalverlater* en hoofstuk 6: *Werkseleenthede vir die gestremde persoon* behandel word, het die Departement van Mannekrag as opdraggewende departement die navorsers spesifiek opdrag gegee om na bestaande strukture te kyk. Verder het dié departement, vanweë die erns met opleiding en indiensplasing van die gestremde persoon, twee persone van die Nasionale Opleidingsraad onderskeidelik as ondervoorsitter en projek-koördineerder benoem. Vanweë hul unieke posisie binne die Departement van Mannekrag kon hulle in besonder meehelp om 'n praktiese beslag aan hoofstukke 4, 5 en 6 te gee. Sodoende kon die uitgangspunt van die navorsing gehandhaaf word, naamlik dat dit so oorsigtelik moontlik moet wees en terselfdertyd haalbaar moet bly en so gou doenlik binne die bestaande gegewe ekonomiese en opgeleide mannekragssituasie van Suid-Afrika prakties geïmplementeer kan word.

Hoofstuk 7 bevat die *Ondersoek na wetgewing om die opleiding en indiensplasing van die gestremde persoon te bevorder*. Wetgewing is reeds by die eerste sitting van die werkkomitee geïdentifiseer as die sluitsteen tot verbetering van die gestremde persoon se werksituasie. Ook hierdie samevattende verslag van die afgehandelde navorsing word gevolglik vanweë die spesifieke tegniese aard van die navorsing met slegs enkele redaksionele wysigings onveranderd in hierdie verslag opgeneem.

Hoofstuk 8: *Aanbevelings*, bevat die finale oorwoë aanbevelings wat opgestel is nadat lede van die werkkomitee, die projekkomitees, die nasionale rade vir gestremdesorg, welsynsorganisasies, betrokke staatsdepartemente, skole en ander belanghebbendes amptelik of in hulle private hoedanigheid oor al die aanbevelings kommentaar gelewer het. Verder is die menings wat tydens die simposium van 19 Oktober 1988 uitgespreek is ook in aanmerking geneem.

Vanweë die unieke aard van elke navorsingsterrein verskil die uiteensetting van die bevindings en aanbevelings van hoofstuk tot hoofstuk. Enersyds volg 'n sekere aanbeveling direk op 'n bepaalde bevinding op grond van 'n direkte verband tussen die twee. Andersyds was sekere aanbevelings nie direk uit bevindings afleibaar nie, en in hierdie gevalle word die bevindings en aanbevelings apart weergegee.

Die aanbevelings is vir maklike identifisering in die volgende vyf kategorieë verdeel:

- Dié wat spesifiek op die Departement van Mannekrag van toepassing is;
- dié wat na die Interdepartementale Komitee vir Gestremdesorg (IDKG) verwys word;
- dié wat vir ander staatsdepartemente, onderwysdepartemente uitgesluit, asook owerheidsinstellings van belang is;
- dié wat vir die privaatsektor, insluitend nie-formele opleidingsinstansies van belang is, en
- aanbevelings aan die onderwysdepartemente.

Die aanbevelings wat in hoofstuk 3 ten opsigte van die onderwys vir die gestremde persone gedoen is, word nie in hoofstuk 8 herhaal nie omdat dit spesifieke beleidsake van die onderwysdepartemente raak waarvoor nie in hierdie verslag uitspraak gelewer word nie.

1.7 PROBLEME WAT TYDENS DIE ONDERSOEK ONDERVIND IS

Die volgende faktore het beperkend en belemmerend op die navorsing ingewerk:

- Ontoereikende statistiek
- Versnipperde beheer oor die belange van gestremde persone
- 'n Tekort aan navorsers wat kundig is in die besondere navorsingsterrein
- 'n Sekere mate van herhaling van die navorsing wat reeds tydens die *Jaar van Gestremde Persone, 1986* gedoen is.

1.8 SAMEVATTING

Ten spyte van die tekortkomings en ander belemmerende faktore is die opstelers van hierdie verslag die mening toegedaan dat die doelstellings soos paragraaf 1.4 genoem, nagekom is en dat indien die aanbevelings in hoofstuk 8 geïmplementeer word, dit kan lei tot doeltreffender opleiding en indiensplasing van die gestremde persoon in die RSA.

HOOFSTUK 2

STATISTIESE PERSPEKTIEWE OP WERKENDE EN WERKLOSE GESTREMEDE PERSONE

2.1 INLEIDING

Daar is van die standpunt uitgegaan dat, ter uitvoering van enige sinvolle beplanning vir 'n suksesvolle opleidings- en indiensplasingprogram vir die gestremde persoon, dit noodsaaklik is om eers 'n statistiese beeld van die huidige situasie te verkry.

2.1.1 Probleemstelling

Die volgende primêre navorsingsopdrag is aan die orde gestel: Om die beskikbare inligting met betrekking tot werkende en werklose gestremde persone in die RSA te verkry. In gevalle waar werklike getalle nie beskikbaar is nie, moes van skattings gebruik gemaak word.

2.1.2 Doel met ondersoek

Die primêre doel met die ondersoek was dan ook om beskikbare inligting in te win en aan die hand daarvan die biografiese en die geografiese samestelling van die werkende en werklose gestremde bevolking in die RSA statisties te ontleed, ten einde dit moontlik te maak om die beroepsmoontlikhede vir die gestremde persoon te bepaal.

2.1.3 Metode van ondersoek

Die vernaamste bronne wat in die ontledings gebruik is, is die bevolking-sensusse van 1980 en 1985 van die Sentrale Statistiekdiens, werkloosheidstatistiek van die Departement van Mannekrag, die nasionale rade vir gestremdesorg en verslae uit die Jaar van Gestremde Persone, 1986.

Die beskikbaarheid van betroubare statistiek rakende die ekonomies bedrywige deel van die gestremde bevolking was deurgaans problematies. Gevolglik moes van alternatiewe metodes gebruik gemaak word om die bestaande inligtingsbronne optimaal te kon benut ten einde 'n oorsigtelike beeld van die samestelling van die werkende en nie-werkende gestremde bevolking te verkry. Hoewel die metode nie volkome akkurate syfers lewer nie, kan die resultate nogtans as 'n redelik getroue weergawe van die ware toedrag van sake aanvaar word.

2.2 BEVINDINGS

2.2.1 Voorkoms en verspreiding van die gestremde bevolking

Die totale gestremde bevolking wat deur tabel 2.1 gereflekteer word, is bereken deur die aangeduide voorkomssyfers (getal gestremdes per duisend van die totale bevolking) toe te pas op 'n raming van die totale bevolking in die RSA soos op 5 Maart 1985 (Sentrale Statistiekdiens 1986: ix). Die voorkomssyfers is afkomstig van die hoofverslag (vol. 1) van die Jaar van Gestremde Persone, 1986. Enkele aanpassings is op aanbeveling van die nasionale rade vir gestremdesorg aan die syfers gemaak. Gevolglik toon hierdie tabel dat 139,1/1 000 van die bevolking gestremd was, in vergelyking met die 127,1/ 1 000 wat in bogenoemde hoofverslag gepubliseer is. Dit beteken dat 3,85 miljoen persone in die RSA gestremd is. 'n Geringe mate van oorvleueling en gevolglik oortelling kan egter voorkom.

TABEL 2.1

GERAMDE GETAL GESTREMDE PERSONE IN DIE RSA PER BEVOLKINGSGROEP, 1985

Tipe gestremdheid		Blank		Kleurling		Asiër		Swart		Totaal	
		Getal	Per 1000	Getal	Per 1000	Getal	Per 1000	Getal	Per 1000	Getal	Per 1000
Gesig	Blind	9894	2,0	7872	2,754	1811	2,102	46257	2,428	65835	2,375
	Swaksiende	4947	1,0	3936	1,377	905	1,051	23129	1,214	32917	1,188
	Subtotaal	14842	3,0	11808	4,131	2716	3,153	69386	3,642	98752	3,563
Gehoer	Doof	49472	10,0	28584	10,0	8615	10,0	190516	10,0	277187	10,0
	Hardhorend	148416	30,0	85752	30,0	25845	30,0	571548	30,0	831561	30,0
	Subtotaal	197888	40,0	114336	40,0	34460	40,0	762064	40,0	1108748	40,0
Fisiek		80639	16,3	46592	16,3	14042	16,3	310541	16,3	451815	16,3
Neurologies	Epilepties	44525	9,0	25726	9,0	7753	9,0	171464	9,0	249468	9,0
	Serebraal	12368	2,5	7146	2,5	2154	2,5	47629	2,5	69297	2,5
	Verstandelik:										
	Matig	128627	26,0	74318	26,0	22399	26,0	495342	26,0	720686	26,0
	Ernstig	19294	3,9	11148	3,9	3360	3,9	74301	3,9	108103	3,9
Sorgafhanklik	495	0,1	286	0,1	86	0,1	1905	0,10	2772	0,1	
Subtotaal		205309	41,5	118624	41,5	35752	41,5	790641	41,5	1150326	41,5
Geestelik		12368	2,5	7146	2,5	2154	2,5	47629	2,5	69297	2,5
Ander	Spraak	123680	25,0	71460	25,0	21537	25,0	476290	25,0	692967	25,0
	Permanent siek	24736	5,0	14292	5,0	4307	5,0	95258	5,0	138593	5,0
	Genetiese afwykings: n.e.b.*	24736	5,0	14292	5,0	4307	5,0	95258	5,0	138593	5,0
	Outisties	989	0,2	572	0,2	172	0,2	3810	0,2	5544	0,2
Subtotaal		174141	35,2	100616	35,2	30325	35,2	670616	35,2	975698	35,2
TOTAAL		685187	138,5	399121	139,6	119450	138,7	2650878	139,1	3854636	139,1
TOTALE BEVOLKING (x10)		494720		285840		86150		1905160		2771870	

* n.e.b.- Nie ekonomies bedrywig

TABEL 2.2

**EKONOMIESE BEDRYGWIGHEID VAN GESTREMDE PERSONE TUSSEN 15 en 64 JAAR PER
BEVOLKINGSGROEP, 1985**

Tipe gestremdeheid	Ekonomiese bedrywigheid	Blank		Kleurling		Asiër		Swart		Totaal	
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Blind**	Werkend	2917	45,4	733	15,3	161	13,7	3423	13,1	7234	10,7
	Werkloos	33	0,5	144	3,0	6	0,5	1941	7,4	2124	5,5
	n.e.b.*	3481	54,1	3928	81,7	1009	85,8	20812	79,5	29230	75,7
	Subtotaal	6431	100	4805	100	1176	100	26176	100	30588	100
Doof**	Werkend	15431	48,0	5816	33,3	1252	22,4	30984	28,7	53483	32,8
	Werkloos	245	0,8	1106	6,3	41	0,7	10066	9,3	11458	7,0
	n.e.b.	16478	51,2	10527	60,3	4298	76,9	66759	61,9	98062	60,2
	Subtotaal	32154	100	17449	100	5591	100	107809	100	163003	100
Fisiek	Werkend	19608	37,4	4283	15,1	803	8,8	29284	16,7	53978	20,3
	Werkloos	341	0,7	1789	6,3	99	1,1	17816	10,1	20045	7,5
	n.e.b.	32464	61,9	22366	78,6	8211	90,1	128639	73,2	191680	72,1
	Subtotaal	52413	100	28438	100	9113	100	175739	100	265703	100
Epilepties	Werkend	9189	31,8	1732	11,0	421	8,4	10608	10,9	21950	15,0
	Werkloos	362	1,3	1626	10,4	122	2,4	12665	13,1	14775	10,1
	n.e.b.	19389	67,0	12344	78,6	4490	89,2	73760	76,0	109983	75,0
	Subtotaal	28940	100	15702	100	5033	100	97033	100	146708	100
Serebraal	Werkend	1899	23,6	593	13,6	105	7,5	4492	16,7	7089	17,4
	Werkloos	58	0,7	298	6,8	7	0,5	2602	9,7	2965	7,3
	n.e.b.	6082	75,7	3471	79,6	1285	92,0	19860	73,7	30698	75,3
	Subtotaal	8039	100	4362	100	1397	100	26954	100	40752	100
Verstandelik	Werkend	8687	9,0	3427	6,5	734	4,4	21257	6,6	34105	7,0
	Werkloos	198	0,2	5256	10,0	140	0,8	46585	14,4	52179	10,7
	n.e.b.	87577	90,8	43652	83,4	15900	94,8	255621	79,0	402750	82,4
	Subtotaal	96462	100	52335	100	16774	100	323463	100	489034	100
Geestelik	Werkend	1118	13,9	313	7,2	52	3,7	1289	4,8	2772	6,8
	Werkloos	98	1,2	261	6,0	12	0,9	1466	5,4	1837	4,5
	n.e.b.	6822	84,9	3787	86,8	1333	95,4	24200	89,8	36142	88,7
	Subtotaal	8038	100	4361	100	1397	100	26955	100	40751	100
Ander	Werkend	44083	38,9	13545	22,1	3586	18,2	101706	26,8	162920	28,4
	Werkloos	625	0,6	3452	5,6	154	0,8	29353	7,7	33584	5,9
	n.e.b.	68480	60,5	44416	72,3	15940	81,0	248471	65,5	377307	65,8
	Subtotaal	113188	100	61413	100	19680	100	379530	100	573811	100
TOTAAL	Werkend	102932	29,8	30442	16,1	7114	11,8	203043	17,4	343531	19,5
	Werkloos	1960	0,6	13932	7,4	581	1,0	122494	10,5	138967	7,9
	n.e.b.	240773	69,7	144491	76,5	52466	87,2	838122	72,0	1275852	72,6
	TOTAAL	345665	100	188865	100	60161	100	1163659	100	1758350	100
Totale bevolking (x10)											
Ekonomiese bedrywig		209961	65,3	112973	64,8	31444	56,2	643051	59,6	997429	61,2
Nie ekonomiese bedrywig		111579	34,7	61498	35,2	24466	43,8	435101	40,4	632644	38,8
TOTAAL		321540	100	174471	100	55910	100	1078152	100	1630073	100

* n.e.b. - Nie ekonomiese bedrywig
 ** Blind - swaksienendes uitgesluit
 Doof - hardhorendes uitgesluit

TABEL 2.3

**EKONOMIESE BEDRYGWIGHEID VAN GESTREME PERSONE TUSSEN 15 en 64 JAAR PER
BEVOLKINGSGROEP EN GESLAG, 1985**

Tipe gestremde- heid	Ekonomiese bedrywig- heid	Blank				Kleurling				Asiër				Swart			
		Manlik		Vroulik		Manlik		Vroulik		Manlik		Vroulik		Manlik		Vroulik	
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Blind	Werkend	1613	55,9	1104	34,6	488	20,9	245	9,9	122	21,0	39	6,6	2504	17,8	919	7,6
	Werkloos	33	1,0			81	3,5	63	2,6	2	0,3	4	0,7	1329	9,5	612	5,0
	n.e.b.*	1397	43,1	2986	85,4	1769	75,7	2159	87,5	457	78,7	552	92,8	10219	72,7	10593	87,4
	Subtotaal	3243	100	3188	100	2338	100	2467	100	581	100	595	100	14052	100	12124	100
Doof	Werkend	11180	68,9	4251	26,7	3935	46,4	1881	21,0	1020	36,9	232	8,2	23174	40,8	7810	15,6
	Werkloos	156	1,0	85	0,6	412	4,9	694	7,7	41	1,5			5487	9,5	4579	9,2
	n.e.b.	4879	30,1	11599	72,8	4141	48,8	6386	71,3	1701	61,6	2597	91,8	29210	50,3	37549	75,2
	Subtotaal	16215	100	15939	100	8488	100	8961	100	2762	100	2829	100	57871	100	49938	100
Fisiek	Werkend	14238	53,9	5370	20,7	2825	20,4	1458	10,0	575	12,8	228	4,9	21396	22,7	7888	9,7
	Werkloos	227	0,9	114	0,4	771	5,6	1018	7,0	62	1,4	37	0,8	10726	11,4	7059	8,7
	n.e.b.	11968	45,3	20496	78,9	10230	74,9	12128	83,0	3865	85,9	4346	94,3	62216	66,9	66423	81,6
	Subtotaal	26433	100	25980	100	13834	100	14604	100	4502	100	4611	100	94338	100	81401	100
Epilepties	Werkend	6281	43,0	2908	20,3	1088	14,2	644	8,0	367	14,8	54	2,1	7218	14,0	3290	7,3
	Werkloos	247	1,7	115	0,8	557	7,3	1069	13,3	81	3,3	41	1,6	6548	12,6	6117	13,6
	n.e.b.	8066	55,3	11323	78,9	5993	78,5	6351	78,5	2039	82,0	2491	96,3	38222	73,4	35538	79,1
	Subtotaal	14594	100	14346	100	7638	100	8064	100	2487	100	2546	100	52088	100	44945	100
Serebraal	Werkend	1408	34,7	491	12,3	377	17,8	216	9,6	67	9,7	38	5,4	3205	22,8	1387	9,5
	Werkloos	32	0,8	26	0,7	102	4,8	196	8,7	7	1,0			1483	10,3	1119	8,0
	n.e.b.	2614	64,5	3468	87,0	1643	77,4	1828	81,6	616	89,3	669	94,6	9680	66,9	10180	81,5
	Subtotaal	4054	100	3985	100	2122	100	2240	100	690	100	707	100	14468	100	12486	100
Verstandelik	Werkend	5789	11,9	2898	6,1	2258	8,9	1169	4,3	458	5,5	276	3,3	13856	8,0	7401	1,9
	Werkloos	136	0,3	62	0,1	1971	7,7	3285	12,2	97	1,2	43	0,5	24412	14,1	22173	14,8
	n.e.b.	42720	87,8	44857	93,8	21229	83,4	22423	83,4	7731	93,3	8169	96,2	135378	78,0	120243	80,1
	Subtotaal	48645	100	47817	100	28458	100	26877	100	8286	100	8488	100	173646	100	149817	100
Geestelik	Werkend	712	17,6	406	10,2	195	9,2	118	5,3	39	5,7	13	1,8	767	5,3	522	4,2
	Werkloos	64	1,6	34	0,9	112	5,3	149	6,7	8	1,2	4	0,6	877	6,1	589	4,7
	n.e.b.	3277	80,9	3549	89,0	1814	85,5	1973	88,1	643	93,2	690	97,6	12825	88,6	11375	91,1
	Subtotaal	4053	100	3985	100	2121	100	2240	100	690	100	707	100	14468	100	12486	100
Ander	Werkend	2941	50,9	15042	26,8	7666	25,7	5879	18,6	2410	24,8	1176	11,8	69572	34,1	32134	18,3
	Werkloos	451	0,8	174	0,3	1604	5,4	1848	5,9	115	1,2	38	0,4	17663	8,7	11690	6,7
	n.e.b.	27585	48,3	40895	72,9	20604	69,0	23812	75,5	7198	74,0	8744	87,8	116509	57,2	131962	75,1
	Subtotaal	57077	100	56111	100	29874	100	31539	100	9722	100	9958	100	203744	100	175786	100
TOTAAL	Werkend	70462	40,4	32470	18,9	18832	20,5	11610	12,0	5058	17,0	2056	6,8	141892	22,7	61151	11,3
	Werkloos	1346	0,8	614	0,4	5610	6,1	8322	8,6	414	1,4	167	0,5	68525	11,0	23969	10,0
	n.e.b.	102506	58,8	138267	80,7	67431	73,4	77060	79,4	24248	81,6	28218	92,7	414259	66,3	423863	78,6
	TOTAAL	174314	100	171351	100	91873	100	96992	100	29720	100	30441	100	624676	100	538981	100
Totale bevolking (x10)																	
Ekonomiese bedrywig		134836	83,2	75125	47,1	66990	78,9	45983	51,3	22561	81,7	8883	31,4	432256	74,7	210795	42,2
Nie ekonomiese bedrywig		27314	16,8	84265	52,9	17881	21,1	43617	48,7	5059	18,3	19407	68,6	146505	25,3	288596	57,8
TOTAAL		162150	100	159390	100	84871	100	89600	100	27620	100	28290	100	578761	100	499391	100

* n.e.b. - nie ekonomiese bedrywig

Die ekonomiese aktiwiteit (werkend, werkloos en nie ekonomies bedrywig) in elke gestremdeheidskategorie is volgens bevolkingsgroep en geslag uit die 1980-bevolkingsensus bereken en op die geraamde getal gestremde persone in 1985 toegepas.

Vir hierdie doel is slegs persone tussen die ouderdomme 15 en 64 jaar in berekening gebring. Die resultaat van hierdie berekenings verskyn in tabel 2.2 volgens tipe gestremdheid en bevolkingsgroep, terwyl tabel 2.3 die verdeling ook volgens geslag toon*. Hiervolgens was 72,6 % van die gestremde bevolking in 1985 nie ekonomies bedrywig nie teenoor die 38,8 % van die totale bevolking tussen 15 en 64 jaar. Dit val ook op dat proporsioneel meer blanke gestremde persone gewerk het (30 %) as enige van die ander bevolkingsgroepe (17 % en minder).

'n Buitengewoon groot verhouding Asiër gestremde persone blyk ekonomies onaktief te wees (87 %). Dit is opvallend dat 81,6 % van die gestremde Asiërmans nie ekonomies bedrywig was nie teenoor die 18,3 % van die totale manlike Asiërbevolking.

Dit was veral die blanke mans van wie 'n relatief hoë persentasie gewerk het (40 %). 'n Relatief hoë persentasie (69 %) dowe blanke mans het gewerk. Die grootste persentasie werkende vroue was blinde blanke vroue (34,6 %). In teenstelling hiermee was die persentasie werkende blinde vroue by die ander bevolkingsgroepe besonder klein.

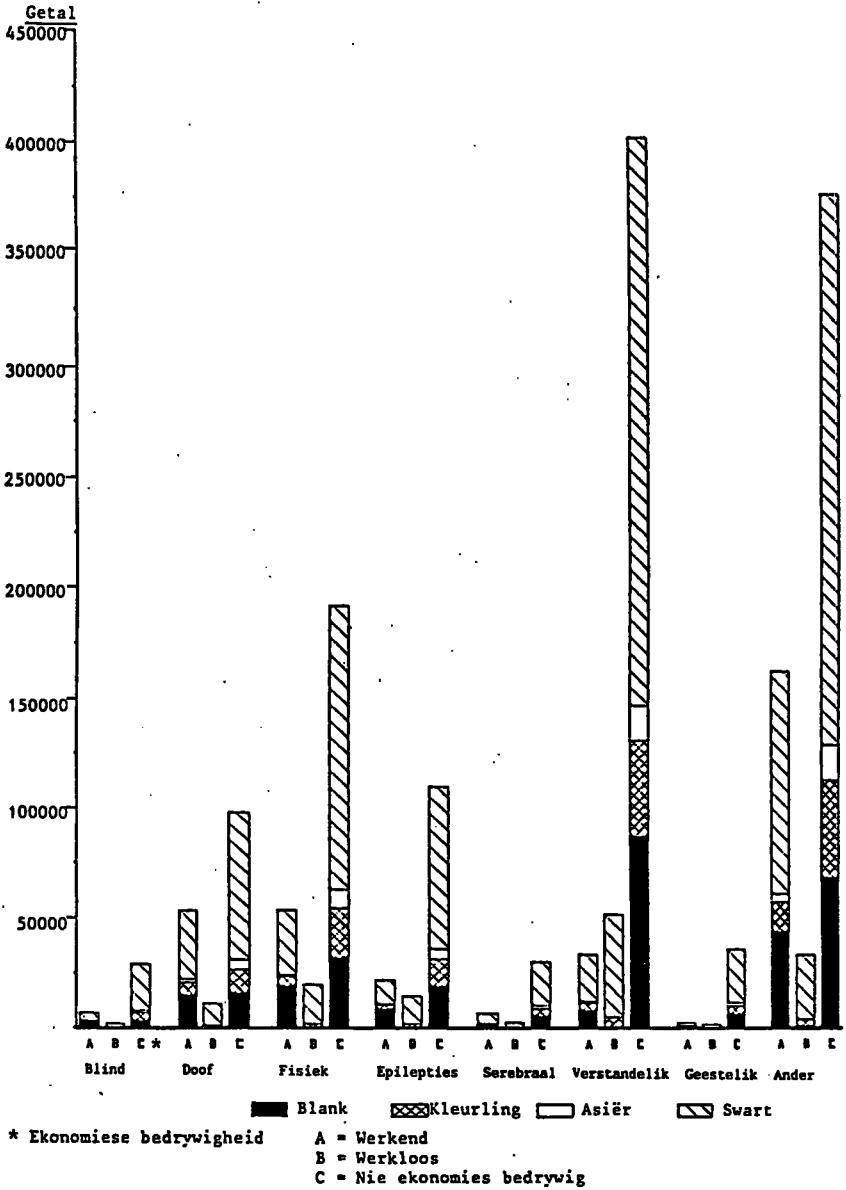
Statistiek toon hoe groot die tekort aan werkseleenthede vir gestremde persone in werklikheid is. Die persentasie gestremde persone wat nie ekonomies bedrywig is nie, beloop ongeveer 70 % vir blankes, 77 % vir kleurlinge, 87 % vir Asiërs en 72 % vir swartes. Van dié wat ekonomies bedrywig is, word die volgende aangedui:

- Meer as 10 % van persone met epilepsie en verstandelik gestremde persone het aangetoon dat hulle werkloos was.
- Slegs 0,6 % blanke en 1 % Asiër gestremde persone het aangetoon dat hulle in 1980 werkloos was teenoor die 10,5 % swartes en 7,4 % kleurlinge.
- In totaal het 10 % swart gestremde vroue aangetoon dat hulle werkloos was, terwyl slegs 11 % gewerk het.

* Tipe gestremdheid - die lesers se aandag word daarop gevestig dat met die gebruik van die terme "blind" en "Doof" in tabelle 2.2 tot 2.5 in figure 2.1 en 2.2, "Swaksiende" en "Hardhorend" uitgesluit is.

FIGUUR 2.1

EKONOMIESE BEDRYGWIGHEID EN BEVOLKINGSGROEPSAMESTELLING VAN GESTREMEDE PERSONE TUSSEN 15 EN 64 JAAR VOLGENS TIPE GESTREMDHEID

Volgens inligting, bekom van die Sentrale Statistiekdiens, was slegs 'n klein persentasie swaksiendes en hardhorendes in die bevolkingsensus by blinde en dowe persone ingesluit. Gevolglik is die swaksiende en hardhorende persone in die ontledings weggelaat. Sekere ontledings in hierdie verslag dui egter daarop dat 'n redelik hoë persentasie van hierdie persone moontlik ingesluit kon wees.

Die verspreiding van die gestremde bevolking tussen die ouderdomme 15 en 64 jaar volgens tipe gestremdeheid, ekonomiese bedrywigheid en bevolkingsgroep, word in figuur 2.1 grafies voorgestel.

2.2.2 Werkende gestremde persone

Werkende gestremde persone word volgens tipe gestremdeheid en bevolkingsgroep in tabel 2.4 aangetoon. Hiervolgens verskil die bevolkingsgroepsamestelling van blindes, epileptici en geestelik gestremdes die meeste van dié van die totale bevolking. Die bevolkingsgroep- en geslagsverdeling van werkende gestremde persone word in figuur 2.2 volgens tipe gestremdeheid grafies voorgestel.

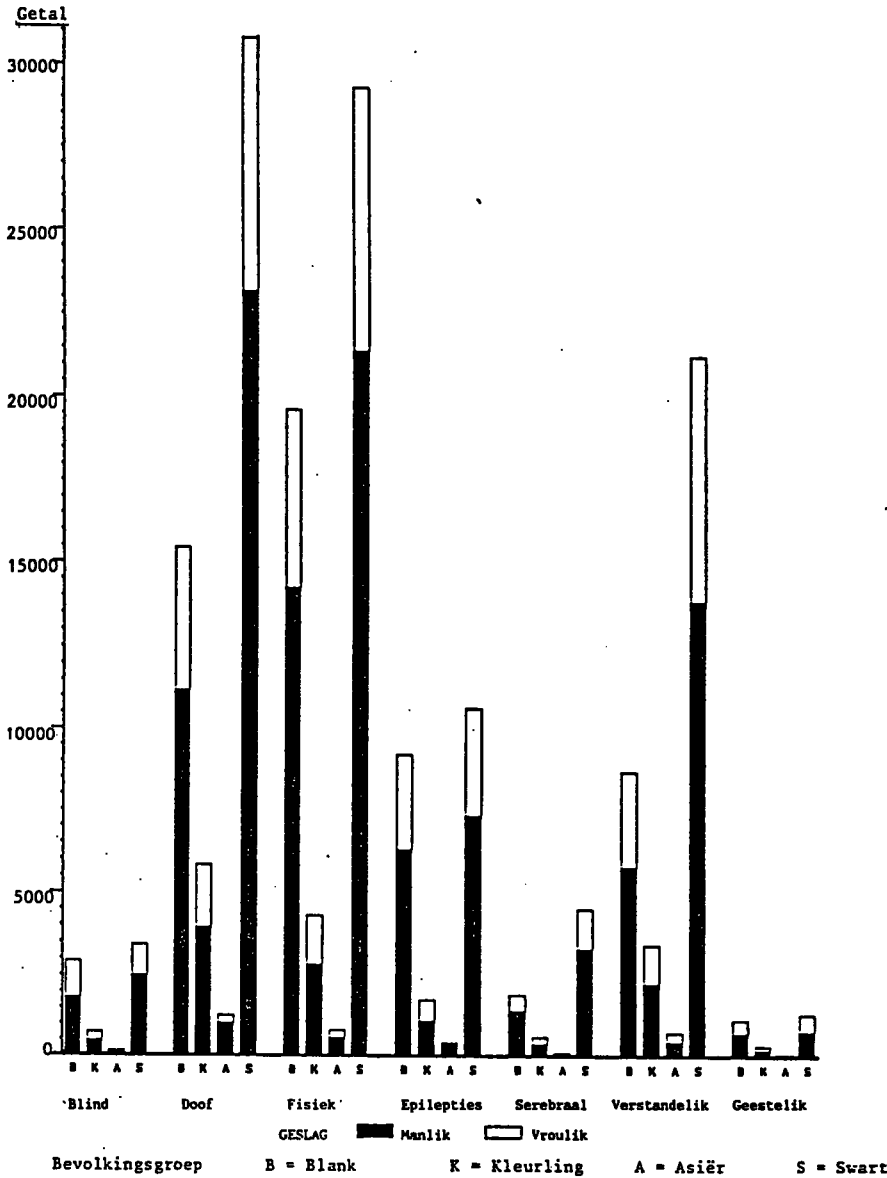
TABEL 2.4

BEVOLKINGSGROEPVERDELING VAN WERKENDE GESTREMDE PERSONE TUSSEN 15 EN 64 JAAR, 1985

Tipe gestremdeheid		Blank	Kleurling	Asiër	Swart	Totaal
Blind	N	2917	733	161	3423	7234
	%	40,3	10,1	2,2	47,3	100,0
Doof	N	15431	5816	1252	30984	53483
	%	28,9	10,9	2,3	57,9	100,0
Fisiek	N	19608	4283	803	29284	53978
	%	36,3	7,9	1,5	54,3	100,0
Epilepties	N	9189	1732	421	10608	21950
	%	41,9	7,9	1,9	48,3	100,0
Serebraal	N	1899	593	105	4492	7089
	%	26,8	8,4	1,5	63,4	100,0
Verstandelik	N	8687	3427	734	21257	34105
	%	25,5	10,0	2,2	62,3	100,0
Geestelik	N	1118	313	52	1289	2772
	%	40,3	11,3	1,9	46,5	100,0
Ander	N	44083	13545	3586	101706	162920
	%	27,1	8,3	2,2	62,4	100,0
TOTAAL	N	102932	30442	7114	203043	343531
	%	30,0	8,9	2,1	59,1	100,0
Totale bevolking (x10)	N	209961	112973	31444	643051	997429
	%	21,1	11,3	3,2	64,5	100,0

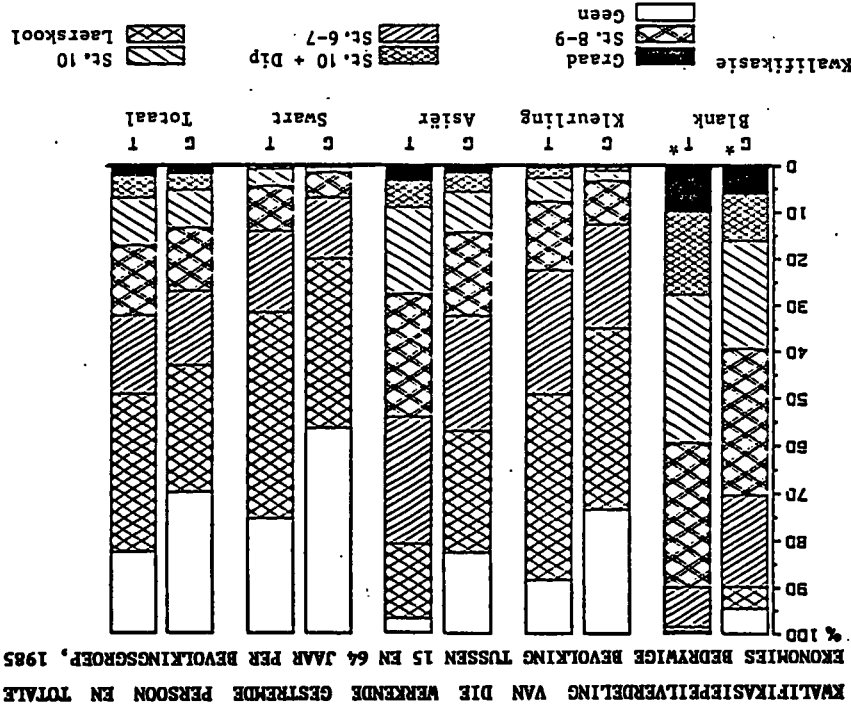
FIGUUR 2.2

BEVOLKINGSGROEP EN GESLAGSVERDELING VAN WERKENDE GESTREMD E PERSONE TUSSEN 15 EN 64 JAAR VOLGENS TIPE GESTREMDHEID, 1985

Die kwalifikasiepeilverdeling in tabel 2.5 word bepaal deur die persentasie-verdeling uit die 1980-bevolkingsensus te bereken en op die 1985-getalle, volgens tipe gestremde en bevolkingsgroep toe te pas. Soos vermag kan word, is die akademiese kwalifikasiepeil van gestremde persone in die algemeen heelwat laer as die van die totale bevolking. Daar is byvoorbeeld minder as 40 % blanke verkende gestremde persone wat st. 10 of 'n hoër kwalifikasie behaal het teenoor die 60 % van die totale ekonomies bedryfge blanke bevolking. Slees 12 % kleurlinggestremde persone beskik oor 'n kwalifikasie hoër as st. 7, teenoor die 22 % van die totale kleurlingbevolking. Die ooreenstemmende syfers vir die Asiers is 33 % teenoor 55 % en vir die swartes is dit 7 % teenoor 15 %. Die grootste agterstand in opleiding blyk by die swart dove persone te wees, wat 64 % aangetoon het dat hulle geen kwalifikasie het nie. Hierdie tendens word duidelik in fig. 2.3 weergegee, waar die kwalifikasiepeilverdeling van verkende gestremde persone met die van die totale ekonomies bedryfge bevolking vergelyk word.

FIGUR 2.3

PER BEVOLKINGSGROEP, 1985

Type	Kwalifikatie	Blank	Ruiming	Afzet	Swart	Totaal
Blind	Geen	62	160	20	1560	1890
	Laerskool	176	260	56	1092	1584
	Gradaad	575	165	32	491	1263
Doof	Geen	50	209	46	2298	2593
	Laerskool	52	207	24	2408	2787
	Gradaad	605	132	22	2713	3090
Flasiek	Geen	285	95	23	1150	1493
	Laerskool	512	171	25	1200	1708
	Gradaad	170	17	2	166	354
Epilepties	Geen	215	427	25	439	987
	Laerskool	472	811	47	436	1366
	Gradaad	1959	149	23	2071	4151
Serebraal	Geen	59	170	29	2000	2258
	Laerskool	118	267	45	1714	2164
	Gradaad	200	519	27	1794	2540
Verstandelike	Geen	1079	148	43	1239	1794
	Laerskool	2105	1297	38	4340	6800
	Gradaad	2572	401	14	4939	7911
Geesteslik	Geen	48	131	42	406	647
	Laerskool	246	78	25	167	504
	Gradaad	111	11	2	284	411
Anders	Geen	1267	2717	20	295	3669
	Laerskool	970	5113	20	4121	6094
	Gradaad	1279	459	2	500	1897
TOTAL	Geen	5560	8064	26	1234	16394
	Laerskool	11823	11728	22	1029	23680
	Gradaad	6390	1074	10	855	8279
Blind	Geen	62	160	20	1560	1890
	Laerskool	176	260	56	1092	1584
	Gradaad	575	165	32	491	1263
Doof	Geen	50	209	46	2298	2593
	Laerskool	52	207	24	2408	2787
	Gradaad	605	132	22	2713	3090
Flasiek	Geen	285	95	23	1150	1493
	Laerskool	512	171	25	1200	1708
	Gradaad	170	17	2	166	354
Epilepties	Geen	215	427	25	439	987
	Laerskool	472	811	47	436	1366
	Gradaad	1959	149	23	2071	4151
Serebraal	Geen	59	170	29	2000	2258
	Laerskool	118	267	45	1714	2164
	Gradaad	200	519	27	1794	2540
Verstandelike	Geen	1079	148	43	1239	1794
	Laerskool	2105	1297	38	4340	6800
	Gradaad	2572	401	14	4939	7911
Geesteslik	Geen	48	131	42	406	647
	Laerskool	246	78	25	167	504
	Gradaad	111	11	2	284	411
Anders	Geen	1267	2717	20	295	3669
	Laerskool	970	5113	20	4121	6094
	Gradaad	1279	459	2	500	1897
TOTAL	Geen	5560	8064	26	1234	16394
	Laerskool	11823	11728	22	1029	23680
	Gradaad	6390	1074	10	855	8279
Blind	Geen	62	160	20	1560	1890
	Laerskool	176	260	56	1092	1584
	Gradaad	575	165	32	491	1263
Doof	Geen	50	209	46	2298	2593
	Laerskool	52	207	24	2408	2787
	Gradaad	605	132	22	2713	3090
Flasiek	Geen	285	95	23	1150	1493
	Laerskool	512	171	25	1200	1708
	Gradaad	170	17	2	166	354
Epilepties	Geen	215	427	25	439	987
	Laerskool	472	811	47	436	1366
	Gradaad	1959	149	23	2071	4151
Serebraal	Geen	59	170	29	2000	2258
	Laerskool	118	267	45	1714	2164
	Gradaad	200	519	27	1794	2540
Verstandelike	Geen	1079	148	43	1239	1794
	Laerskool	2105	1297	38	4340	6800
	Gradaad	2572	401	14	4939	7911
Geesteslik	Geen	48	131	42	406	647
	Laerskool	246	78	25	167	504
	Gradaad	111	11	2	284	411
Anders	Geen	1267	2717	20	295	3669
	Laerskool	970	5113	20	4121	6094
	Gradaad	1279	459	2	500	1897
TOTAL	Geen	5560	8064	26	1234	16394
	Laerskool	11823	11728	22	1029	23680
	Gradaad	6390	1074	10	855	8279
Blind	Geen	62	160	20	1560	1890
	Laerskool	176	260	56	1092	1584
	Gradaad	575	165	32	491	1263
Doof	Geen	50	209	46	2298	2593
	Laerskool	52	207	24	2408	2787
	Gradaad	605	132	22	2713	3090
Flasiek	Geen	285	95	23	1150	1493
	Laerskool	512	171	25	1200	1708
	Gradaad	170	17	2	166	354
Epilepties	Geen	215	427	25	439	987
	Laerskool	472	811	47	436	1366
	Gradaad	1959	149	23	2071	4151
Serebraal	Geen	59	170	29	2000	2258
	Laerskool	118	267	45	1714	2164
	Gradaad	200	519	27	1794	2540
Verstandelike	Geen	1079	148	43	1239	1794
	Laerskool	2105	1297	38	4340	6800
	Gradaad	2572	401	14	4939	7911
Geesteslik	Geen	48	131	42	406	647
	Laerskool	246	78	25	167	504
	Gradaad	111	11	2	284	411
Anders	Geen	1267	2717	20	295	3669
	Laerskool	970	5113	20	4121	6094
	Gradaad	1279	459	2	500	1897
TOTAL	Geen	5560	8064	26	1234	16394
	Laerskool	11823	11728	22	1029	23680
	Gradaad	6390	1074	10	855	8279
Blind	Geen	62	160	20	1560	1890
	Laerskool	176	260	56	1092	1584
	Gradaad	575	165	32	491	1263
Doof	Geen	50	209	46	2298	2593
	Laerskool	52	207	24	2408	2787
	Gradaad	605	132	22	2713	3090
Flasiek	Geen	285	95	23	1150	1493
	Laerskool	512	171	25	1200	1708
	Gradaad	170	17	2	166	354
Epilepties	Geen	215	427	25	439	987
	Laerskool	472	811	47	436	1366
	Gradaad	1959	149	23	2071	4151
Serebraal	Geen	59	170	29	2000	2258
	Laerskool	118	267	45	1714	2164
	Gradaad	200	519	27	1794	2540
Verstandelike	Geen	1079	148	43	1239	1794
	Laerskool	2105	1297	38	4340	6800
	Gradaad	2572	401	14	4939	7911
Geesteslik	Geen	48	131	42	406	647
	Laerskool	246	78	25	167	504
	Gradaad	111	11	2	284	411
Anders	Geen	1267	2717	20	295	3669
	Laerskool	970	5113	20	4121	6094
	Gradaad	1279	459	2	500	1897
TOTAL	Geen	5560	8064	26	1234	16394
	Laerskool	11823	11728	22	1029	23680
	Gradaad	6390	1074	10	855	8279
Blind	Geen	62	160	20	1560	1890
	Laerskool	176	260	56	1092	1584
	Gradaad	575	165	32	491	1263
Doof	Geen	50	209	46	2298	2593
	Laerskool	52	207	24	2408	2787
	Gradaad	605	132	22	2713	3090
Flasiek	Geen	285	95	23	1150	1493
	Laerskool	512	171	25	1200	1708
	Gradaad	170	17	2	166	354
Epilepties	Geen	215	427	25	439	987
	Laerskool	472	811	47	436	1366
	Gradaad	1959	149	23	2071	4151
Serebraal	Geen	59	170	29	2000	2258
	Laerskool	118	267	45	1714	2164
	Gradaad	200	519	27	1794	2540
Verstandelike	Geen	1079	148	43	1239	1794
	Laerskool	2105	1297	38	4340	6800
	Gradaad	2572	401	14	4939	7911
Geesteslik	Geen	48	131	42	406	647
	Laerskool	246	78	25	167	504
	Gradaad	111	11	2	284	411
Anders	Geen	1267	2717	20	295	3669
	Laerskool	970	5113	20	4121	6094
	Gradaad	1279	459	2	500	1897
TOTAL	Geen	5560	8064	26	1234	16394
	Laerskool	11823	11728	22	1029	23680
	Gradaad	6390	1074	10	855	8279
Blind	Geen	62	160	20	1560	1890
	Laerskool	176	260	56	1092	1584
	Gradaad	575	165	32	491	1263
Doof	Geen	50	209	46	2298	2593
	Laerskool	52	207	24	2408	2787
	Gradaad	605	132	22	2713	3090
Flasiek	Geen	285	95	23	1150	1493
	Laerskool	512	171	25	1200	1708
	Gradaad	170	17	2	166	354
Epilepties	Geen	215	427	25	439	987
	Laerskool	472	811	47	436	1366
	Gradaad	1959	149	23	2071	4151
Serebraal	Geen	59	170	29	2000	2258
	Laerskool	118	267	45	1714	2164
	Gradaad	200	519	27	1794	2540
Verstandelike	Geen	1079	148	43	1239	1794
	Laerskool	2105	1297	38	4340	6800
	Gradaad	2572	401	14	4939	7911
Geesteslik	Geen	48	131	42	406	647
	Laerskool	246	78	25	167	504
	Gradaad	111	11	2	284	411
Anders	Geen	1267	2717	20	295	3669
	Laerskool	970	5113	20	4121	6094
	Gradaad	1279	459	2	500	1897
TOTAL	Geen	556				

Die ouderdom-, beroep- en geografiese samestelling van werkende gestremde persone is op dieselfde manier geraam, naamlik deur die persentasieverdeling, soos bereken uit die 1980-sensus, toe te pas op die geraamde werkende gestremde bevolking vir 1985, volgens tipe gestremdheid, bevolkingsgroep en geslag. In die ondersteunende verslag, *Statistiese perspektiewe van die werkende en werklose gestremde persoon* word hierdie kwalitatiewe beeld van die gestremde in groter detail bespreek.

2.2.3 Werklose gestremde persone

Aangesien die ekonomiese klimaat, wat 'n groot invloed op indiensplasing uitoefen, sedert 1980 aansienlik verander het, kon die 1980-sensus gevolglik nie as betroubare basis vir die ontleding van die indiensplatingsituasie van gestremde persone gebruik word nie.

Betroubare statistiek oor die werklose gestremde bevolking is moeilik bekombaar. Die enigste bronne waar sodanige statistiek geredelik beskikbaar is, is die Departement van Mannekrag en die nasionale rade vir gestremdesorg. Geen statistiek is beskikbaar oor persone wat nie aktief werk soek nie.

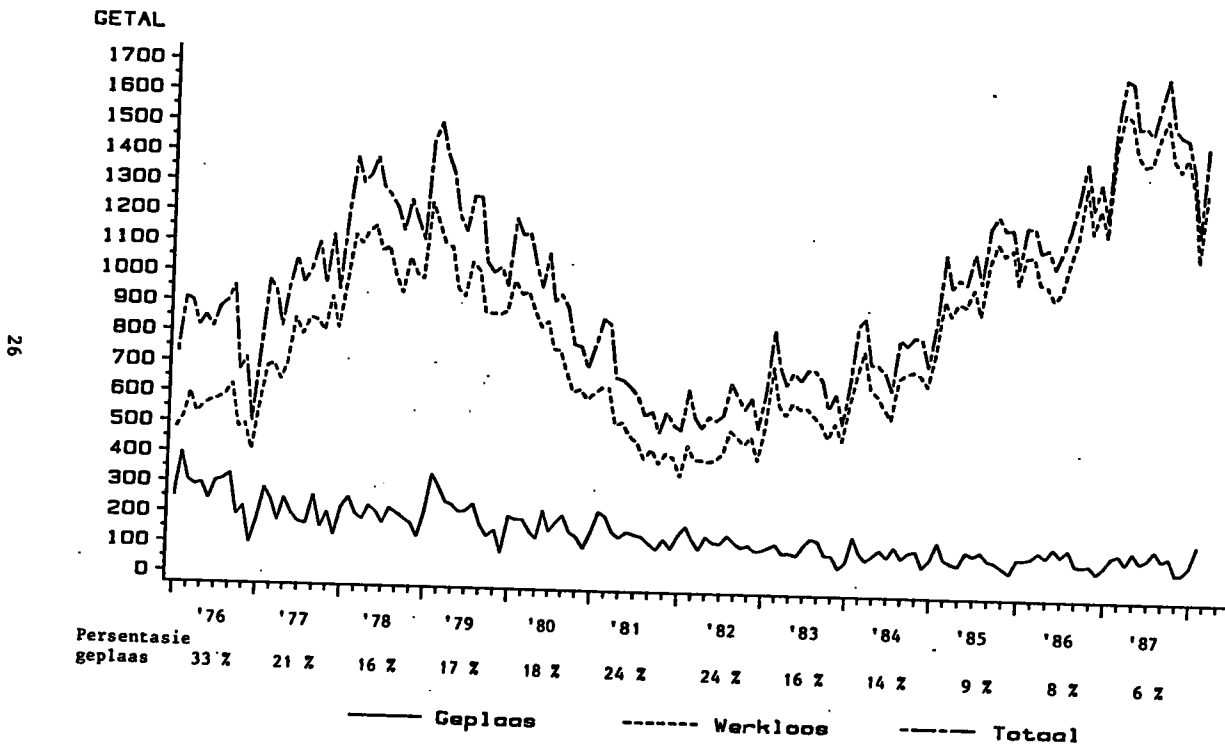
Verskeie ondersoekte het aan die lig gebring dat 'n groot aantal gestremde persone wat in staat is om sinvolle arbeid te verrig, verkies om dit nie te doen nie. Dié toedrag van sake kan in 'n groot mate toegeskryf word aan die teenproduktiewe voorwaardes verbonde aan ongeskiktheidstoelae en -pensioene, aangesien dit potensiële werkers ontmoedig om vaste werk te aanvaar.

Uit die werkloosheidstatistiek van die Departement van Mannekrag blyk dat 'n baie klein persentasie werklose gestremdes registreer en in diens geplaas word. Figuur 2.4 toon die getal werklose gestremde persone wat maandeliks sedert 1976 geregistreer het en die getal persone wat in diens geplaas is. Die persentasie persone wat in diens geplaas is, het skerp gedaal - van 33,4 % in 1976 tot 6,3 % in 1987.

Tabel 2.6 toon die gemiddelde getal werklose gestremde persone wat maandeliks gedurende 1987 geregistreer het, volgens tipe gestremdheid, bevolkingsgroep en geslag. Hiervan was 81 % blankes, 6 % kleurlinge, 12 % Asiërs en slegs 1 % swartes. Dit reflekteer natuurlik nie die samestelling van werklose gestremde persone nie, maar toon slegs dat 'n groter persentasie blankes en Asiërs as werkloos geregistreer het as kleurlinge en swartes.

FIGUUR 2.4

GETAL GEPLAASTE EN WERKLOSE GESTREHDE PERSONE, JANUARIE 1976 - FEBRUARIE 1988

	'76	'77	'78	'79	'80	'81	'82	'83	'84	'85	'86	'87
Persentasie geplaat	33 Z	21 Z	16 Z	17 Z	18 Z	24 Z	24 Z	16 Z	14 Z	9 Z	8 Z	6 Z

TABEL 2.6

WERKLOOSHEID: GEMIDDELDE MAANDELIKSE REGISTRASIES VAN GESTREMDE PERSONE BY DIE DEPARTEMENT VAN MANNEKRAG PER BEVOLKINGSGROEP, 1987

Tipe gestremdheid	Blank		Kleuring		Asiër		Swart		Totaal		Totaal
	Mans	Vroue	Mans	Vroue	Mans	Vroue	Mans	Vroue	Mans	Vroue	
Blind	2.4	0.4	0.3	0.1	0.2	.	1.0	0.1	3.9	0.6	4.5
Swaksiende	19.9	4.4	3.3	.	0.6	0.8	0.7	0.2	24.5	5.4	29.9
Gehoor	21.7	14.7	4.6	0.4	1.6	0.1	7.2	0.8	35.1	16.0	51.1
Fisiek	62.1	20.0	23.3	1.3	35.0	3.4	2.6	0.3	123.0	25.0	148.0
Serebraal	20.8	4.8	1.8	.	4.3	0.5	0.5	.	27.4	5.3	32.7
Epilepties	51.3	21.5	10.8	0.2	29.1	8.0	1.9	0.2	93.1	29.9	123.0
Verstandelik	459.3	235.7	15.0	0.9	6.5	1.3	0.4	0.1	481.2	238.0	719.2
Meervoudig	30.5	10.8	6.2	.	0.3	.	.	.	37.0	10.8	47.8
Geestelik	70.3	43.9	9.1	0.1	11.3	1.9	0.2	.	90.9	45.9	136.8
Spraak	12.0	2.1	1.2	.	0.1	.	1.1	.	14.4	2.1	16.5
Ander	89.8	69.3	16.9	0.2	49.8	26.8	0.5	0.1	157.0	96.4	253.4
Andersins afgehandel*	14.8	8.3	1.7	.	1.4	0.6	0.1	.	18.0	8.9	26.9
TOTAAL	854.9	435.9	94.2	3.2	40.2	43.4	16.2	1.8	1105.5	484.3	1589.8

* Persone wie se registrasie as werklose om verskeie redes gekanselleer is, byvoorbeeld persone wat terug is skool toe, gehospitaliseer is of afgestorf het.

Uit tabel 2.7 wat die gemiddelde getal registrasies volgens kwalifikasiepeil gee, is dit duidelik dat die kwalifikasiepeil van hierdie persone baie laag is. Byna 60 % se kwalifikasiepeil is laer as st. 6.

TABEL 2.7

WERKLOOSHEID: GEMIDDELDE MAANDELIKSE REGISTRASIES VAN GESTREMDE PERSONE BY DIE DEPARTEMENT VAN MANNEKRAG VOLGENS KWALIFIKASIEPEIL PER BEVOLKINGSGROEP, 1987

Kwalifikasie	Blank		Kleurling		Asiër		Swart		Totaal	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Spesiale skool	699	53	8	8	5	3	3	17	715	44
Prakties onder st. 10	74	6	0	0	5	3	0	0	79	5
Prakties st. 10	4	0	0	0	0	0	.	.	4	0
Onder st. 6	67	5	50	51	111	60	7	39	235	15
St. 6-7	247	19	29	29	48	26	4	22	328	20
St. 8-9	157	12	8	8	11	6	3	17	179	11
St. 10	67	5	3	3	4	2	1	6	75	5
Hoër as st. 10	3	0	1	1	4	0
TOTAAL	1318	100	99	100	184	100	18	100	1619	100

Tabel 2.8 toon die beroep waarin die persone geplaas is, volgens tipe gestremdheid en bevolkingsgroep. Die getal persone wat geplaas is, word ook uitgedruk as 'n persentasie van die getal geregistreerdes, volgens beroep. 'n Relatief hoë persentasie kleurlinge (17 %) is in diens geplaas, terwyl slegs 0,3 % Asiërs en 6 % blankes geplaas kon word.

Hiervolgens lê die probleem nie soseer by die werklose persone wat traag was om te registreer nie, maar eerder by die feit dat die persone wat wel geregistreer het, nie in diens geplaas kon word nie. Daar sal deeglik na indiensplasing by opleiding- en werksentrums gekyk moet word, en metodes om die ope arbeidsmark toegankliker vir die gestremde werker te maak, moet ondersoek word.

Volgens 'n opname wat die Suid-Afrikaanse Nasionale Raad vir Doves uit die maatskaplikewerk-gevallieladings gedurende Oktober 1985 gedoen het, was 610 gehoorgestremde persone werkloos uit 'n toetsgroep van 5 000 gehoorgestremde kliënte wat by die raad en sy geaffilieerde verenigings geregistreer was. Dit dui daarop dat ongeveer 12 % gehoorgestremde persone werkloos was.

TABEL 2.8

GESTREME PERSONE DEUR DIE DEPARTEMENT VAN MANNEKRAG VOLGENS BEROEP GEPLAAS, 1987

Tipe gestremtheid	Bevolkings-groep	BEROEPSGROEP *															Totaal		
		1	3	4	5	6	7	8	9	10	11	13	14	15	16	M	V	Tot.	
Blind	Blank	1	.	1	1	1	2	
Swaksiende	Blank	.	.	1	2	1	1	.	1	1	.	.	3	3	.	9	5	14	
	Kleurling	4	.	4	.	4		
	Subtotaal	.	.	1	2	1	1	.	1	1	.	.	3	7	.	13	5	18	
Gehoer	Blank	.	.	4	4	.	2	.	.	.	1	1	2	5	.	7	12	19	
	Kleurling	2	.	.	1	11	.	13	1	14	
	Subtotaal	.	.	4	4	.	2	.	.	2	1	1	3	16	.	20	13	33	
Fisiek	Blank	.	4	1	5	.	2	2	2	.	2	.	4	13	.	29	6	35	
	Kleurling	3	67	.	61	9	70	
	Asiër	.	.	.	1	1	.	.	.	1	.	3	.	3	
	Swart	1	1	.	1	
	Subtotaal	.	4	1	6	.	2	2	6	1	2	.	4	81	.	94	15	109	
Serebraal	Blank	.	1	.	2	.	1	.	.	1	.	.	.	5	.	10	.	10	
	Kleurling	6	.	6	.	6	
	Subtotaal	.	1	.	2	.	1	.	.	1	.	.	.	11	.	16	.	16	
Epilepties	Blank	.	.	.	4	2	3	.	1	5	2	.	1	26	.	36	8	44	
	Kleurling	20	.	20	.	20	
	Subtotaal	.	.	.	4	2	3	.	1	5	2	.	1	46	.	56	8	64	
Verstandelik	Blank	1	.	1	9	30	113	27	18	107	63	4	152	160	10	538	157	695	
	Kleurling	2	18	.	20	.	20	
	Asiër	11	.	1	.	1	
	Subtotaal	1	.	1	9	30	113	27	18	107	63	4	154	179	10	559	157	716	
Geestelik	Blank	.	2	.	1	.	2	1	1	5	4	.	3	25	2	32	14	46	
	Kleurling	1	19	.	20	.	20	
	Subtotaal	.	2	.	1	.	2	1	1	5	4	.	4	44	2	52	14	66	
Sprak	Blank	.	.	.	2	.	2	.	2	.	1	.	1	1	.	6	3	9	
	Kleurling	1	.	.	.	3	.	4	.	4	
	Subtotaal	.	.	.	2	.	2	.	2	1	1	.	1	4	.	10	3	13	
Weervoudig	Blank	.	.	.	1	.	1	.	.	2	1	.	2	28	1	21	15	36	
	Kleurling	12	.	12	.	12	
	Subtotaal	.	.	.	1	.	1	.	.	2	1	.	2	40	1	33	15	48	
Ander	Blank	.	.	5	.	.	2	1	.	5	6	.	3	46	3	58	13	71	
	Kleurling	1	1	.	.	1	28	.	29	2	31	
	Asiër	1	.	.	1	.	2	.	2	
	Swart	1	.	.	1	.	1	
	Subtotaal	.	.	5	.	.	2	1	1	6	7	.	5	75	3	90	15	105	
TOTAAL	Blank	2	7	13	30	33	129	31	25	126	81	5	171	312	16	747	234	981	
	Kleurling	4	4	.	.	5	188	.	189	12	201	
	Asiër	.	.	.	1	1	1	.	.	3	.	6	.	6	
	Swart	1	.	.	.	1	.	.	2	.	2	
	TOTAAL	2	7	13	31	33	129	31	30	131	82	5	177	503	16	944	246	1190	
Persentasie persone in diens geplaas		8	7	6	5	4	8	14	11	8	7	9	8	5	6	7	4	6	

- * Beroep: 1 Professioneel en semi-professioneel 9 Vervoer, aflevering en kommunikasie
- 2** Technici 10 Operateur, halfgeskoolde werkers
- 3 Bestuur en uitvoerend 11 Dienste
- 4 Administratief 12** Plaasmasjienerie-operateur
- 5 Klerklik 13 Plaaswerker
- 6 Verkoops en verwante werk 14 Ongeskoolde werker
- 7 Ambagsmanne en vakleerlinge 15 Beskutte arbeid
- 8 Hynbedryf 16 Ongeklassifiseerd

** Beroepsgroepe 2 en 12 - geen plasinge gemaak nie

2.3 AANBEVELINGS

2.3.1 Vraelyste vir bevolkingsensusopnames en lopende bevolkingsopnames

Vraelyste wat vir bevolkingsensusopnames en lopende bevolkingsopnames gebruik word, moet aangepas word om ook sinvolle data oor gestremde in te win.

Statistiese gegewens oor gestremde persone is in hierdie stadium relatief moeilik bekombaar, meestal onvolledig en taamlik wydverspreid by verskeie instansies. Die betroubaarheid en resenteheid van beskikbare statistiek is van so 'n aard dat ramings oor die aanbod van gestremde persone in die arbeidsmark en die beskikbaarheid van werkgeleenthede nie ongekwalifiseerd vir mannekragbeplannings- en -ontwikkelingsdoeleindes aangewend kan word nie.

Die inisiatiewe van die onderskeie nasionale rade vir gestremdesorg om inligting oor die deelnamepatrone van gestremde persone aan die arbeidsmark te monitor, is nie voldoende om die vraag na inligting op nasionale vlak te bevredig nie. Indien die nasionale rade vir gestremdesorg alle data van 'n sentrale punt soos die Sentrale Statistiekdiens kan verkry, sal dit hulle baie koste bespaar en kan aksies ook meer gekoördineerd onderneem word omdat dieselfde databron gebruik word.

Die *bevolkingsensus* is die enigste opname waarby alle inwoners van die Republiek van Suid-Afrika betrek word. Om hierdie rede moet dringende stappe gedoen word om te verseker dat sinvolle statistiek rakende gestremde persone met die volgende sensus (1991) ingesamel word. Riglyne en besonderhede oor die prosedure wat gevolg word om addisionele vrae in te sluit, word in bylae G van die ondersteunende verslag *Statistiese perspektiewe van die werkende en werklose gestremde persoon*, bespreek.

Ander opnames wat deur die Sentrale Statistiekdiens op 'n gereelder grondslag onderneem word en die moeite kan loon om te ondersoek, is die volgende:

Lopende bevolkingsopnames word maandeliks landwyd op 'n steekproefbasis onderneem om die struktuur van die ekonomies bedrywige kleurling, Asiër en swart bevolkingsgroepe te bepaal. (Bevolkingsgroep, geslag, ouderdom, ekonomiese bedrywigheid, nywerheid, beroep, kwalifikasie en geografiese gebied word onder meer onderskei.)

Mannekragopnames word jaarliks landwyd op 'n steekproefbasis by ondernemings in die private sektor, sowel as by instellings in die openbare sektor onder-

neem. Ekonomiese sektor, gebied, beroep, bevolkingsgroep en geslag word onderskei. Aangesien die vraeys nie op die individu gemik is nie - die werkgewer gee slegs die totale getal persone wat in sy diens is volgens beroep, bevolkingsgroep en geslag - sou dit uiters moeilik wees om vrae rakende gestremde in die vraeys in te sluit.

Onderzoek is ingestel na alternatiewe metodes om inligting oor gestremde persone vir doeltreffende mannekrageplanning in te samei. Die doeltreffendste metode vir die doel sou wees om 'n nasionale register van gestremde persone op individuele basis te ontwikkel. Die databasis sou onder andere die volgende besonderhede kon insluit: identifiserende gegewens (I.D.), bevolkingsgroep, geslag, geboortedatum, primêre en sekondêre gestremde oorsak, graad van gestremde, beroepsvaluasie, beroep, ekonomiese bedryfsgheid, ongeskiktheidspensioen of ander toelae en geografiese gebied. Inligting sou byvoorbeeld bekom kon word deur middel van die beroepsvoorligter/indieningsbeambte, maatskaplike werker, distrikgenesheer, hospitaal en landdroskantoor wat die data kon deurgee na 'n sentrale punt byvoorbild die Departement van Nasionale Gesondheid en Bevolkingsontwikkeling. Die koste verbonde aan die ontwikkeling en instandhouding van so 'n projek sal eger geweldig hoog wees en kan moeilik geregeverdig word.

2.3.2 'n Standaardgestremdeidsklassifikasie

'n Standaardgestremdeidsklassifikasie moet vir Suid-Afrika ontwikkel word. Ten einde koördinerig tussen die verskillende instansies te vergemaklik, is dit noodsaaklik dat 'n eenvormige klassifikasie van gestremde vir Suid-Afrika opgestel word. Daar is verskillende uitgangspunte wat gevolg kan word wanneer sodanige klassifikasie opgestel word. Die indeling van gestremde tans in gebruik by die verskillende instansies, en wat in bylae C van die onderstaende verslag *Statistiese perspektiewe van die werkende en werklose gestremde persoon* verskyn, is hooftsaaklik op 'n mediese grondslag gebaseer. Vir die doel van mannekrageplanning sou dit eger voordelig wees om ook die werkpotensiaal van gestremde persone in ag te neem. Hierdie klassifikasie behoort volledige beskrywings en definisies van die aard en graad van elke gestremde in te sluit. Dit sal onder andere ook duidelikheid oor meer-voudige gestremde moet gee. Dit sou nie aanbeveel word dat alle kombinasies van meer-voudige gestremde summeer in een kategorie ingedeel word nie. Verkieslik moet die primêre en sekondêre gestremde geïdentifiseer kan word.

2.3.3 Ongeskiktheidstoelaes

Die stelsel van ongeskiktheidstoelaes moet ondersoek word.

Met dowe aansoekers sal vanweë hul kommunikasieprobleme uiters omsigtig te werk gegaan moet word. Moontlik sal keuring deur bestaande instansies soos die skole vir buitengewone onderwys gedoen moet word, of dan ten minste insette deur hulle gelewer moet word.

Die stelsel van ongeskiktheidstoelaes ontmoedig 'n groot aantal potensieële werkers om werk te aanvaar, terwyl hulle in staat is om sinvolle arbeid te verrig. Die aanbevelings wat Van Oordt doen in sy *Memorandum on the gainful employment of the person who is disabled* (Oktober 1986), beklemtoon die volgende: Alvorens 'n aanbeveling ten opsigte van die toewysing van ongeskiktheidspensioen gemaak word, moet die ongeskiktheid van applikante geëvalueer word volgens 'n eenvormige en wetenskaplik bepaalde stel aanwysers wat vir elke tipe gestremdheid afsonderlik opgestel word deur 'n multiprofessionele span wat onder andere arbeidsterapeute, psigometriste en kundiges op elke terrein van gestremdheid insluit. So 'n multiprofessionele span wat by die ontwikkelingsentrums in die vooruitsig gestel word, sal dan ook verantwoordelik wees vir die evaluering en keuring van applikante. Vir sinvolle indiensplasing is dit nodig dat die gestremde persoon se vermoëns en belangstellings versoen word met moontlike opleiding.

2.3.4 Werkseleenthede

Werkseleenthede moet op alle produktiwiteitsvlakke vir die gestremde persoon geskep en toeganklik gemaak word.

Die hoë werkloosheidsyfer van gestremde persone dui op 'n groot behoefte aan werkseleenthede vir dié persone. Een van die oorsake van die tekort aan werkseleenthede kan gevind word in die onkunde by die werkgewers en die publiek oor die vermoëns van gestremde persone sowel as gestremdheid in die algemeen. Die gestremde persoon se potensiaal kan beter benut word deur weg te beweeg van die idee dat gestremde persone net geskik is vir spesifieke soorte werk. Sodoende sal die gestremde persoon ook beter met die nie-gestremde persoon in die arbeidsmark kan kompeteer. Die media kan in 'n groot mate gebruik word om hierdie situasie te verbeter.

Nie alleen moet bykomende werkseleenthede by die opleidings- en werksentrums en by die beskermingswerkplekke geskep word nie, maar bestaande werkseleent-

hede in die ope arbeidsmark moet toegankliker vir die gestremde persoon gemaak word, met ander woorde die gestremde persoon moet 'n gelyke geleentheid gebied word ten opsigte van werksgeleenthede.

2.4 SAMEVATTING

Die gebrekkige beskikbaarheid van betroubare statistiese gegewens oor gestremde persone plaas ernstige beperkinge op sinvolle mannekragbeplanning. Daar is aanduidings van relatief grootskaalse werkloosheid, veral onder die kleurling en swart gestremde persone. Hulle indiensplasing word gekortwiek, nie alleen deur hulle lae geskooldeheidsvlak en gebrek aan beroepsvaardighede nie, maar ook deur die onkunde van werkgewers oor die werkpotensiaal van die gestremde persoon.

Die hoofstuk bied 'n geheeloorsig van die indiensplasingssituasie van gestremde persone, maar hoewel daar nie veel uitsprake oor die beskikbaarheid van werksgeleenthede gemaak kon word nie, dui al die gegewens daarop dat daar 'n groot tekort aan werksgeleenthede veral in sekere kategorieë bestaan. Dit blyk noodsaaklik te wees dat daar vir die gestremde persone op 'n deurlopende basis data ingewin sal word, ten einde die vraag en aanbod noukeurig te bepaal en indiensplasingstrategieë dienooreenkomstig te ontwikkel.

HOOFSTUK 3

EVALUERING VAN EN NUWE PERSPEKTIEWE MET BETREKKING TOT BEROEPS- EN VOORBEROEPSOPLEIDING VAN DIE GESTREME LEERLING BINNE DIE FORMELE ONDERWYSOPSET IN DIE RSA

3.1 INLEIDING

Een van die doelwitte vir die Jaar van Gestremde Persone, 1986 wat die kabinet aanvaar het, was om voldoende werkseleenthede vir gestremde persone te beding (Departement van Nasionale Gesondheid en Bevolkingsontwikkeling, vol. 1, 1987: 1). Bogenoemde doelwit vloei ook voort uit die etiese beskouing van gestremdesorg en wat soos volg in die Hoofverslag (Departement van Nasionale Gesondheid en Bevolkingsontwikkeling, vol. 1, 1987: 7) beslag kry: "Doeltreffende gestremdesorg sal dus alles in die werk stel om die gestremde persoon te motiveer tot arbeidsdeelname en om die nodige opleiding en werkseleenthede daar te stel."

Effektiewe opleiding (in die breedste sin van die woord gesien) asook toepaslike en sinvolle indiensplasing blyk gevolglik van kardinale belang vir die gestremde persoon te wees. 'n Duidelike optimisme in hierdie verband spreek uit 'n toespraak van Margaret Thatcher (toenmalige Secretary of State for Education and Science in Engeland) in April 1971, naamlik: "... for there is no doubt that many of them (verwysende na verstandelik erg gestremde leerlinge) with good care and training, live useful and contented lives and can find satisfaction in gainful employment" (Lombard 1981: 3). Indien die regte opleiding gegee word, beloon die gestremde leerling die gemeenskap deur in 'n goed ingeskakelde en produktiewe landsburger te ontwikkel (Department of Education and Training, 1986: 2). Hoewel opleiding veelal gesien word as 'n gebeure wat hom hoofsaaklik buite die formele onderwyssektor voltrek (Departement van Nasionale Gesondheid en Bevolkingsontwikkeling, vol. 4, 1987: 15) dui die praktyk egter daarop dat opleiding ook binne formele onderwysverband sou kan plaasvind. As sodanig is die onderwys- en opleidingsfase die belangrikste stadia in die lewe van die gestremde kind (Departement van Nasionale Gesondheid en Bevolkingsontwikkeling, vol. 4, 1987: 35). Die problematiek van gestremdesorg doen onder andere dus 'n duidelike en 'n onontwykbare beroep op sowel opleidings-, indiensplasing- en indiensnemingsinstansies as op die gestremde persoon self.

Waar dit in hierdie hoofstuk primêr gaan om die evaluering van en nuwe perspektiewe met betrekking tot beroeps- en voorberoepsopleiding van die

gestremde leerling binne die formele onderwys van die RSA, tree binne hierdie konteks 'n uiters belangrike vraag na vore, naamlik: Waar staan die gestremde leerling binne die kader van die opleiding en indiensplasing van die gestremde persoon?

Wat die huidige stand van algemene onderwysvoorsiening betref en vir sover dit loopbaanonderwys aangaan, wys Coetzee (1988: 226 et seq.) op 'n aangeleentheid wat ook vir die aard van voorsiening van spesiale en buitengewone onderwys van aktuele belang is, naamlik dat die klem in die skole tans oorwegend op akademiese opleiding gerig word terwyl die landse behoeftes vir akademies opgeleide persone byvoorbeeld in 1984 slegs 40% was. Hy toon voorts by onderwysvoorsiening in die RSA aan dat die meeste sekondêreskoolleerlinge, naamlik 50-80%, nie tersiêre opleiding vir werkbekwaamheid en werkverreistes nodig het nie, en dat dit in aanmerking geneem moet word en dat alle pogings aangevend moet word om heelwat meer loopbaanonderwys te voorsien. In die USA is in hierdie opsig vir die tydperk 1970-1980 bevind dat minder as 20% van alle werk graadopleiding as 'n vereiste stel.

Die waarskyning word vervolgens gerig (Coetzee 1988: 267) dat indien akademies georiënteerde onderwys vir alle leerders in die RSA verabsoluteer word, dit vertekende gevolge vir baie inwoners van die RSA kan hê in die sin van toenemende werkloosheid, lae lewenskwaliteit, verkontervedenheid, emosionele onstabyliteit, en nog veel meer negatiewe maatskappelijke verbandhoudende gevolge. Hierby kan ook 'n verhoogde druk op die staat se werkloosheidsverpligtinge gevoeg word.

Ok wat gestremde persone betref, blyk dat die vereiste skoolure hoofsaaklik voorsiening maak vir 'n akademiese opleidingsprogram en nie vir 'n beroepsgerigte program nie (Department van Nasionale Gesondheid en Bevolkingsonderwys, vol. 24, 1987: 18). Steyn (1986: 23) is van mening dat voorbeveling vir suksesvolle indiensplasing en effektiwiteit behoort te wees. Hierdie doelstelling kan verwesenlik word deur loopbaanonderwys wat in die Witskrif oor Onderwysvoorsiening in die RSA (1983: 36) beskou word as 'n toepasliker weg vir 'n groot getal jongmense.

Rakende die gestremde persoon, stel Hutchinson (1982: 6) dit baie duidelik dat die basis vir die ontwikkeling van sy arbeidspotensiaal hoofsaaklik te vinde is in die onderwysprogramme wat vir hom beskikbaar is. Hy vervolg:

"Education, in the broadest sense, would include the full development of cognitive, motor and emotional potential as the basis upon which the handicapped young person could proceed to work adjustment and adult life in general." Cruywagen (Uys en Du Preez 1986: 19) sluit hierby aan as hy sê: "Education and training is not only the most important facet of the process of rehabilitation, but is furthermore the indispensable instrument in the hands of the teacher to bring te child to maturity."

Die standpunt word dan ook gehuldig dat die skool wat voorsiening maak vir die onderwys vir gestremde leerlinge 'n uiters belangrike en 'n onwegdinkbare rol te vervul het by sodanige begeleiding en gereedmaking van die gestremde leerling om binne sy moontlikhede die optimale graad van onafhanklikheid te bereik ten einde die mas in die arbeidswêreld te kan opkom. As sodanig bly die skool een van die magtigste instansies op die weg van die gestremde kind na die wêreld van arbeid.

3.1.1 Probleemstelling

Die volgende is die primêre navorsingsprobleem wat die aandag geniet het: Berei die huidige beroeps- en voorberoepsopleiding van die gestremde leerlinge binne die formele onderwysopset in die RSA hom optimaal voor vir die wêreld van werk?

3.1.2 Doel met ondersoek

In die lig van die probleemstelling was die primêre doelstellings met die ondersoek om

- 'n analise en evaluering van die huidige stand van beroeps- en voorberoepsopleiding van gestremde leerlinge binne die formele onderwysstelsel van die RSA te maak, en
- nuwe perspektiewe met betrekking tot die beroeps- en voorberoepsopleiding van gestremde leerlinge daar te stel.

3.1.3 Metode van ondersoek

Die volgende navorsingsmetode is gebruik:

- (i) 'n Literatuurstudie is onderneem.
- (ii) 'n Empiriese ondersoek is onderneem waarby die volgende groepe respondente by wyse van vraelyste en onderhoude betrek is:

- Departementele afdelingshoofde gemoeid met buitengewone onderwys
- Hoofde van skole vir buitengewone onderwys
- Ouers van gestremde leerlinge
- Finalejaarleerlinge in skole vir gestremde leerlinge
- Oudleerlinge van skole vir gestremde leerlinge

Van die 882 respondente wat in die steekproef opgeneem was, is terugvoering van 270 verkry.

3.2 ONDERWYSVOORSIENING VIR GESTREMDE LEERLINGE IN DIE RSA

Gedifferensieerde onderwys het as onderliggende onderwysfilosofie die gelykwaardigheid van alle leerlinge, die erkenning van individuele verskille en die reg van elke leerling om onderwys te ontvang volgens sy unieke opvoedingsbehoefte sowel as fisieke, emosionele en geestelike behoeftes en potensiaal (RGN-verslag van die werkkomitee 8, 1981: 6). Voorgaande geld eweneens vir die gestremde leerling soos ook deur die volgende bewering ondersteun word: "There is no need for a separate philosophy for the education of impaired children. The philosophical principles directing the policy of education for unimpaired children are as relevant for education for the impaired" (HSRC Education Research Programme No. 10, 1987: 13). In 'n stelsel van gedifferensieerde onderwys, dus ook onderwys aan die gestremde leerling, beteken dit gevolglik dat elke leerling die regte tipe onderwys ontvang en die geskikste opleiding deurloop.

Anders as in die buiteland, soos onder andere in die VSA, Brittanje, Wes-Duitsland en Nederland, word in die Republiek van Suid-Afrika vir sover doenlik en prakties uitvoerbaar, afsonderlike onderwysgeriewe van 'n gespesialiseerde aard aan die verskillende kategorieë gestremde leerlinge voorsien. Hoofstroomonderwys dui op die onderliggende filosofie wat daarop gemik is om ook die gestremde leerling sover doenlik binne die hoofstroom van die gewone onderwys (dit wil sê binne dieselfde skool/klas) te akkommodeer alvorens oorplasing na buitengewone onderwys oorweeg word (RGN-verslag van die werkkomitee 8, 1981: 6).

Die volgende diagram (figuur 3.1) lig die posisie van die gestremde leerling binne die verskillende onderwysvoorsieningsvorme toe:

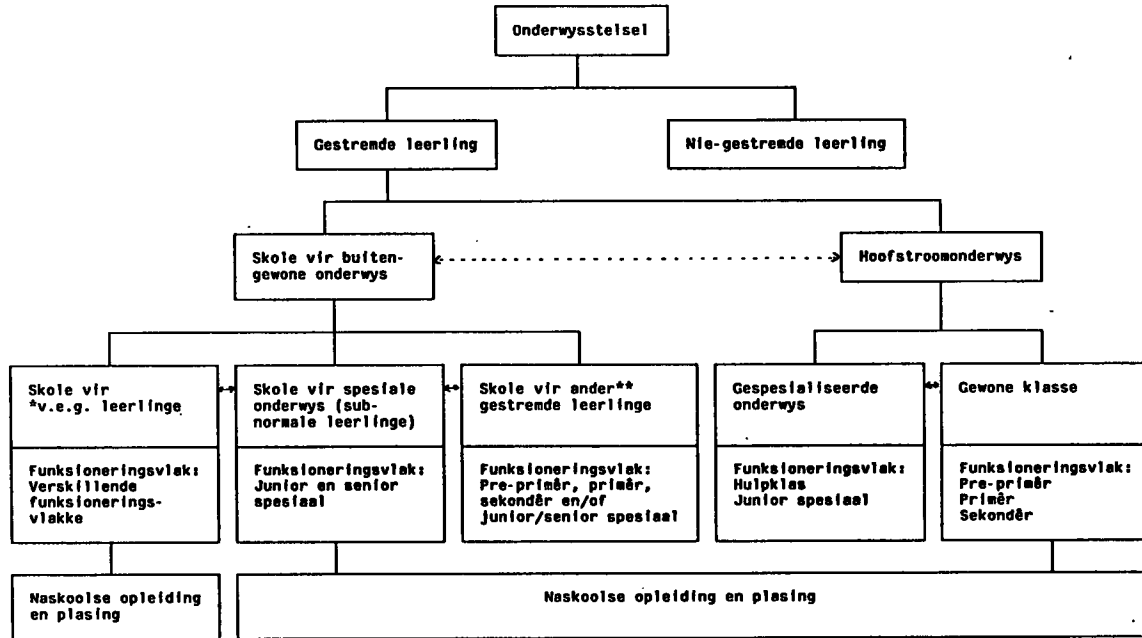
In die algemeen kan gestremde kinders in twee breë groepe geklassifiseer word, naamlik dié wat onderrigbaar is en die wat nie onderrigbaar nie maar wel opleibaar is. Laasgenoemde word opgelei in skole vir verstandelik erg gestremde leerlinge, terwyl eersgenoemde in die skole vir spesiale onderwys of skole vir spesifieke gestremdhede geakkommodeer word (Departement van Nasionale Gesondheid en Bevolkingsontwikkeling, vol. 4, 1987: 17). Gestremde leerlinge kan hulle na gelang van die aard en graad van gestremdheid, bevind in

- (a) 'n skool vir buitengewone onderwys, wat een van die volgende kan wees:
- 'n skool vir verstandelik erg gestremde leerlinge,
 - 'n skool vir spesiale onderwys,
 - 'n skool vir 'n spesifieke gestremdheid.
- (b) 'n gewone skool in die hoofstroomonderwys, wat een van die volgende kan beteken:
- 'n klas vir buitengewone of spesiale onderwys,
 - 'n gewone klas (sien figuur 3.1).

Dit kan vermeld word dat vanweë die verwarring wat bestaan het met betrekking tot die benaming "opleidingsentrum", is die naam van sodanige inrigtings verander is na "skole vir verstandelik erg gestremde leerlinge".

Alternatiewe plasingmoontlikhede verskyn in figuur 3.2 (Departement van Nasionale Gesondheid en Bevolkingsontwikkeling, vol. 4, 1986: 23).

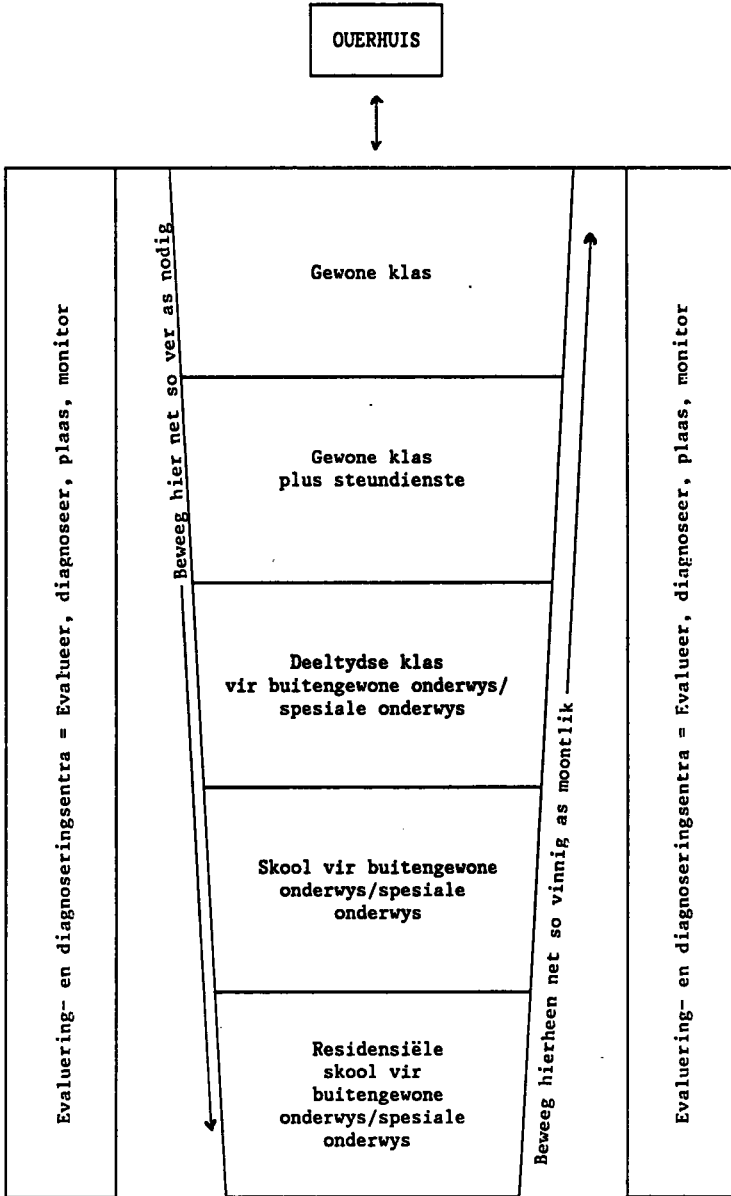
FIGUR 3.1: STELSEL VAN ONDERWYSVOORSIENING

* v.e.g. leerlinge: verstandelik erg gestremde leerlinge

** Skole vir ander gestremde leerlinge: Doves, hardhorendes, blindes, swaksindes, serebraal gestremdes, epileptici, liggaamlik gestremdes, ernstig spesifiek leergestremdes, vroeë kinderoutisme.

FIGUUR 3.2: ALTERNATIEWE PLASINGSMOONTLIKHEDE

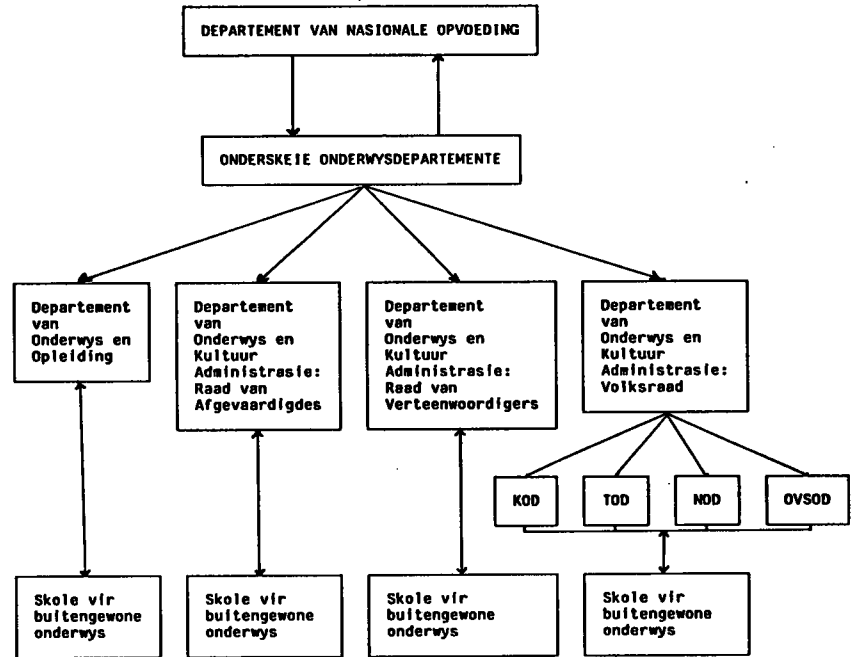
FIGUUR 3.3: SKEMATIESE VOORSTELLING VAN DIE STRUKTUUR WAARBINNE EFFEKTIEWE VOORBEROEPS- EN BEROEPSOPLEIDING EN BEROEPSVOORLIGTING VERWERKLIK MOET WORD

1. MAKROVLAK

Beleidsformuleringsvlak

2. MESOVLAK

Funksionalisering en eerste-orde uitvoeringsvlak

3. MIKROVLAK

Implementering en tweede-orde uitvoeringsvlak

Word die plasing van die kind in sy omgewing met die minste beperking as uitgangspunt geneem, is daar verskeie alternatiewe plasingsoommoontlikhede. Plasing kan wissel van die inrigtings wat omvattende dienste lewer in terme van die gestremde kind se daaglikse funksionering tot onderwyssituasies wat geleidelik minder individuele/gespesialiseerde steun verskaf soos dagskole vir buitengewone onderwys, heeltydse en deelydse klasse vir buitengewone onderwys, heeltydse en deelydse klasse vir buitengewone onderwys verbonde aan gewone skole, tot plasing in 'n gewone dagskool (Departement van Nasionale Gesondheid en Bevolkingsontwikkeling, vol. 4, 1986: 23-24).

Tradisioneel en ook volgens die nuwe onderwysbedeling van die Republiek van Suid-Afrika word aparte onderwys verskaf aan die vier hoofbevolkingsgroepe. Dit geld ook die onderwys vir gestremde leerlinge. Die bevindings en aanbevelings wat volg, word aangebied binne die konteks van die skematiese voorstelling van die struktuur waarbinne effektiewe voorberoeps- en beroepsopleiding verwerklik kan word.

3.3 BEVINDINGS EN AANBEVELINGS

Die bevindings en aanbevelings moet gesien word teen die agtergrond van navorsing en in terme van die skematiese voorstelling van die struktuur waarbinne effektiewe voorberoeps- en beroepsopleiding en beroepsvoorligting verwerklik moet word (figuur 3.3).

3.3.1 Makrovlak

Beroeps- en voorberoepsopleiding

Bevinding

Onsekerheid of onduidelikheid bestaan rondom die departementele beleid ten opsigte van voorberoepsopleiding en in die besonder, beroepsopleiding vir gestremde leerlinge.

Van die departementele woordvoerders voer aan dat die beleid van die onderwysdepartement wel voorsiening maak vir beroepsopleiding, ander is van mening dat dit nie die funksie van die onderwysdepartement is om beroepsopleiding te verskaf nie, terwyl die woordvoerder van die Departement van Onderwys en Opleiding aanvoer dat wetgewing nie voorsiening maak vir beroepsopleiding vir swart gestremde leerlinge nie.

Aanbeveling

Die Departement van Nasionale Opvoeding behoort so spoedig moontlik in oorlegpleging met die verskillende onderwysdepartemente, die Departement van Mannekrag, die Departement van Nasionale Gesondheid en Bevolkingsontwikkeling en adviserende liggame soos die onderskeie nasionale rade vir gestremdesorg, 'n duidelike en verantwoorde nasionale beleid ten opsigte van voorberoeps- en beroepsopleiding vir gestremde leerlinge te formuleer waarin rekening gehou word met politieke-ekonomiese, interaksie-, sisteem- en persoonsrealiteite.

3.3.2 Mesovlak

(a) Ongekoördineerde beplanning en uitvoering

Bevinding

Ongekoördineerde beplanning en uitvoering van mesovlakbedrywighede wat vele aspekte van die voorberoeps- en beroepsopleiding vir en beroepsvoorligting aan gestremde leerlinge betref, is aangetref.

Ongekoördineerde beplanning en uitvoering van funksies bestaan tussen die onderskeie onderwysdepartemente wat verantwoordelik is vir die voorberoeps- en beroepsopleiding en beroepsvoorligting van gestremde leerlinge van die verskillende bevolkingsgroepe.

Aanbeveling

Kontinue samewerking behoort so gou moontlik op mesovlak tussen die onderskeie onderwysdepartemente plaas te vind met die oog op eenvormigheid wat alle aspekte van voorberoeps- en beroepsopleiding vir en beroepsvoorligting aan gestremde leerlinge betref, met inagneming van die unieke onderwys-behoeftes van elke vorm van gestremdheid.

(b) Leemtes ten opsigte van onderwysvoorsiening

Bevinding

Aantoonbare leemtes ten opsigte van die volgende aspekte van onderwysvoorsiening vir gestremde leerlinge is in 'n mate by blanke, kleurling- en Asiëronderwys en in 'n ernstige mate by swart onderwys aangetref:

- Identifisering van gestremde leerlinge
- Onderwysvoorsiening en -opleiding

- Hulpdienste (mediese, paramediese en sielkundige en voorligtingsdienste)
- Infrastruktuur en finansiering

Alhoewel daar gedurende die afgelope dekade groot vordering met betrekking tot onderwysvoorsiening vir swart leerlinge gemaak is, blyk daar 'n groot diskrepansie bestaan tussen die verwagte teenoor die werklike getal gestremde swart leerlinge.

Daar is in swart skole by 'n groot persentasie skoolhoofde en onderwysers onsekerheid of onkundigheid met betrekking tot die identifisering van swart gestremde leerlinge, en daar is weinig sprake van 'n interdisiplinêre of multiprofessionele span wat vir die identifisering van gestremde swart leerlinge in gewone skole verantwoordelik is. Vir die volgende kategorieë swart gestremde leerlinge bestaan glad nie spesiale skole nie: verstandelik gestremde onderrigbare kinders, ernstig leergestremde kinders, kinders met epilepsie en met outisme. Daar is tans slegs een spesiale sekondêre skool wat primêr voorsiening maak vir sekondêre onderrig aan swart gestremde leerlinge.

Wat onderwysvoorsiening vir gestremde Asiërs en kleurlinge betref, blyk dat daar ook leemtes bestaan, maar in 'n mindere mate as by swartes.

Geen voorsiening word gemaak vir leergestremde kleurlingkinders in skole vir buitengewone onderwys nie. Spesiale skole vir epileptiese, outistiese en leergestremde Asiërleerlinge bestaan nie.

Wat blanke gestremde leerlinge betref, blyk dat daar redelike onderwysvoorsiening bestaan. Beperkte fondse en die bevriësing van poste is 'n probleem.

Aanbeveling

Daadwerklike pogings behoort aangewend te word om die onderwysvoorsiening vir gestremde swart leerlinge te verbeter en die aantoonbare leemtes in die onderwysvoorsiening vir gestremde blanke, kleurling- en Asiërleerlinge moet aandag geniet.

(c) Kurrikula en kurrikulumvernuwing

Bevinding

Die kurrikula en die vaksillabusse (kernkurrikula), waarin die breë doelstellings en leerinhoudes vervat is wat op mikrovlak (skoolvlak) aan die orde gestel moet word, is oorwegend akademies gerig en hou dikwels nie tred met die veranderende arbeidsbehoefte en -tendense in die arbeidsmark nie.

Die mikrovlak is ook nie by die kurrikuleringsproses betrokke nie wat gevolglik die tempo en toepaslikheid van kurrikulumvernuwing belemmer.

Terugvoering dui daarop dat die kurrikula wat in skole vir buitengewone onderwys gevolg word, oorwegend akademies gerig is en die meerderheid gestremde leerlinge is gevolglik op verdere naskoolse opleiding aangewese.

Aanbevelings

- (i) Die kurrikula behoort so spoedig moontlik hersien te word om groter voorsiening te maak vir praktyk- en beroepsgerigte opleiding vir gestremde leerlinge.
- (ii) Die veranderende arbeidsbehoefte en -tendense in die arbeidsmark moet met die oog op kurrikulumvernuwing op deurlopende basis op departementele vlak gemonitor word
- (iii) Die mikrovlak (skoolvlak) moet in die bestaande prosedures van kurrikulumvernuwing betrek word sodat die tempo en toepaslikheid van die vernuwingsproses bevorder kan word.

(d) Sertifisering

Bevinding

Daar is 'n gebrek aan eenvormigheid rakende die sertifisering ten opsigte van skoolkwalifikasies wat deur gestremde leerlinge verwerf is.

Sekere sertifikate wat deur skole uitgereik word, is nie altyd interpreteerbaar of aanvaarbaar vir werkgewers nie en bemoeilik indiensplasing en verdere naskoolse opleiding.

Aanbeveling

Die onderskeie onderwysdepartemente behoort so spoedig moontlik in samewerking met die Sertifiseringsraad duidelike en eenvormige standaarde en wyses van sertifisering vas te stel wat vir werkgewers aanvaarbaar sal wees.

(e) Beroeps- en voorberoepsopleiding

Bevinding

Die beroeps- en voorberoepsopleiding van gestremde leerlinge in die Republiek van Suid-Afrika laat tans veel te wense oor aangesien die kurrikula primêr akademies van aard is en weinig koöperatiewe opleiding tussen skole vir

buitengewone onderwys en ander opleidinginstansies (formeel en nie-formeel) plaasvind.

Skole is vanweë hulle besondere infrastruktuur- en personeeltekorte nie altyd by magte om opleiding in sekere vakleerling- en ander spesialiteitsrigtings te onderneem nie, maar kan dit dikwels in samewerking met ander opleidingsinstansies in die formele/nie-formele opleidingssektore onderneem.

Aanbeveling

Koöperatiewe opleiding tussen skole vir buitengewone onderwys en ander toepaslike opleidingsinstansies (formeel en nie-formeel) behoort dringend en waar toepaslik deur die betrokke onderwysdepartement geïnisieer te word.

(f) Indiensplasing en beroepsnasorg

Bevinding

Ontoereikende departementele voorsiening word gemaak ten opsigte van indiensplasing en beroepsnasorg van gestremde skoolverlaters.

Die meerderheid van die respondente is van mening dat die onderskeie onderwysdepartemente in samewerking met ander instansies, byvoorbeeld die Departement van Mannekrag en die onderskeie nasionale rade vir gestremdesorg, 'n groter rol kan speel wat indiensplasing en beroepsnasorg betref.

Aanbevelings

- (i) Die onderskeie onderwysdepartemente behoort so spoedig moontlik die Departement van Mannekrag te versoek om duidelik uitvoerbare riglyne met betrekking tot indiensplasing, beroepsnasorg en heropleiding van gestremde skoolverlaters te formuleer en beskikbaar te stel aan die onderwysdepartemente.
- (ii) Die skep van 'n pos vir 'n beroepsvoorligter/indiensplasingsbeampte deur die Departement van Mannekrag by elke streekkantoor is 'n saak wat die grootste prioriteit behoort te geniet. Pligte van die posbeker sal onder andere wees om
 - op te tree as 'n werkverkenning- en indiensplasingsteam;
 - te dien as skakelpersoon tussen die skool vir buitengewone onderwys en potensiële werkgewers in die private en openbare arbeidsektore;

- gedeelde (koöperatiewe) opleidingsgeleenthede tussen die skool vir buitengewone onderwys en ander opleidingsinstansies (formeel en nie-formeel), asook werkgewers wat bereid is om indiensopleiding te verskaf, te identifiseer en te koördineer;
- op te tree as skakelpersoon tussen die werkgewers van gestremde skoolverlaters en die skool vir buitengewone onderwys met betrekking tot die terugvoering van inligting aangaande die geplaaiste oudleerlinge;
- die veranderende arbeidstendense en arbeidsbehoefte in die arbeidsmark te monitor, met die oog op kurrikulumvernuwing en
- beroepsnasorg aan gestremde skoolverlaters te verleen waar nodig.

3.3.3 Mikrovlak

(a) Kwalifikasies van onderwysers en tegniese instruksente

Bevinding

'n Groot persentasie onderwysers en tegniese instruksente in skole vir buitengewone onderwys beskik nie oor kwalifikasies in spesialiseringsonderwys nie.

Alhoewel daar voldoende getalle klas- en vakonderwysers blyk te wees, is 'n groot aantal onderwysers - veral aan swart en kleurlingskole vir buitengewone onderwys - nie opgelei vir onderwys aan die leerlinge met die betrokke gestremdheid nie, byvoorbeeld ten opsigte van liggaamlik gestremde leerlinge. Weinig van die tegniese onderwyspersoneel beskik oor gespesialiseerde opleiding wat met die betrokke gestremdheid verband hou.

Aanbevelings

- (i) Vir sover dit prakties moontlik en uitvoerbaar is, moet onderwysers aangestel word wat behalwe 'n algemene onderwyskwalifikasie, ook oor 'n onderwysdiploma vir buitengewone onderwys beskik.
- (ii) Onderwyspersoneel wat nog nie oor 'n onderwysdiploma vir buitengewone onderwys beskik nie, moet gestruktureerde en doelgerigte indiensopleidingsprogramme deurloop en deur merietetoekennings aangespoor word om hulle verder te bekwaam.
- (iii) Die reeds bestaande diplomakursusse vir buitengewone onderwys moet

uitgebrei word om onder andere voorsiening te maak vir die volgende spesialiseringkursusse:

- 'n Diploma in Spesiale Tegniese Onderwys
- Spesifieke kursusse vir instruksors (byvoorbeeld, mobiliteitsinstruksors vir gesigsgestremde persone), verpleegkundiges en huismoeders
- 'n Spesialiseringdiploma in die onderwys van liggaamlik gestremde leerlinge

(b) Tekorte aan sielkundiges

Bevinding

Skole vir verstandelik erg gestremde leerlinge en skole vir buitengewone onderwys vir swart gestremde leerlinge ondervind 'n ernstige tekort aan sielkundiges.

Terugvoering rapporteer 'n nood aan goedgekeurde poste vir sielkundiges by skole vir verstandelik erg gestremde leerlinge en die nie-beskikbaarheid van voldoende swart sielkundiges.

Aanbeveling

Onderwysdepartemente behoort geleidelik poste vir sielkundiges by skole vir verstandelik erg gestremde leerlinge te skep en die werwing en opleiding van swart sielkundiges behoort 'n hoë prioriteit te geniet met die oog op dienslewering aan verstandelik erg gestremde leerlinge.

(c) Tekorte aan voldoende arbeidsterapieposte en arbeidsterapeute

Bevinding

Die skoolhoofde rapporteer 'n tekort aan voldoende arbeidsterapieposte en hulpterapieposte asook 'n tekort aan kandidate om die poste te vul.

Die tekort kom veral by skole vir verstandelik erg gestremde kinders voor, terwyl swart respondente meld dat sodanige poste of nie goedgekeur is nie of dat swart arbeidsterapeute net nie beskikbaar is nie.

Aanbeveling

Die skep van arbeidsterapieposte by skole vir verstandelik erg gestremde leerlinge, en die werwing en opleiding van arbeidsterapeute vir swart gestremde leerlinge moet ernstige oorweging geniet.

(d) Beroepsvoorligting

Bevinding

Die volgende leemtes betreffende beroepsvoorligting aan gestremde leerlinge bestaan:

- (i) Beroepsvoorligting word hoofsaaklik in groepsverband aangebied.
- (ii) In baie gevalle word beroepsvoorligting deur gewone klasonderwysers aangebied wat geen opleiding in beroepsvoorligting ontvang het nie.
- (iii) Daar is feitlik geen geskikte beroepsvoorligtinglokale, veral by swart skole vir buitengewone onderwys nie.
- (iv) Die beroepsvoorligtingsillabusse is dikwels nie gebaseer op die besondere gestremde leerling se persoonlikheid, karakter en beroeps-moontlikhede nie.
- (v) Beroepsinligting is dikwels verouderd.

Bogenoemde leemtes word bevestig deur die terugvoering van onderwysers aan skole vir buitengewone onderwys en gestremde oud- en finalejaarleerlinge.

Aanbevelings

- (i) Die nodige infrastruktuur moet waar nodig vir die aanbieding van beroepsvoorligting voorsien word.
- (ii) Beroepsvoorligting moet deur opgeleide en ervare beroepsvoorligters aangebied word.
- (iii) Ruim geleentheid vir individuele beroepsvoorligting moet voorsien word.
- (iv) Goed gestruktureerde en verantwoorde beroepsvoorligtingsprogramme moet geïmplementeer word.
- (v) Beroepsvoorligtingsentrums moet geleidelik soos benodig deur skole geskep of waar nodig uitgebrei word, sodat die beroepsindekse en beroepsinligting tred hou met die veranderende arbeidstendense en -moontlikhede in die arbeidsmark en die unieke beroepspotensiaal van die gestremde leerling. Sodanige sentrums kan desnoods meer as een skool in die omgewing bedien.

(e) Kurrikula vir voorberoeps- en beroepsopleiding

Bevinding

Daar bestaan leemtes betreffende die ontwikkeling en vernuwing van kurrikula vir voorberoeps- en beroepsopleiding op skoolvlak.

'n Groot persentasie van die respondente beweer dat die vakinhoude wat op skool aangebied is, nie bygedra het tot werkverkryging en huidige beroeps-beoefening nie.

Aanbeveling

Hoofde van skole vir buitengewone onderwys moet, waar dit nie plaasvind nie, optree as kurrikulumvernuwingsagente vir kurrikula in voorberoeps- en beroepsopleiding en beroepsvoorligting.

(f) Evaluering van arbeids- en beroepspotensiaal

Bevinding

Leemtes bestaan rondom die evaluering van die gestremde leerling se arbeids- en beroepspotensiaal.

In sommige gevalle word daar nie vroeg genoeg met die evaluering van die gestremde leerling se arbeids- en beroepsmoontlikhede 'n aanvang geneem nie.

Aanbeveling

Elke leerling se arbeids- en beroepsmoontlikhede moet betyds en deurlopend geëvalueer word.

(g) Werkgereedmaking en werkafronding

Bevinding

Leemtes bestaan wat werkgereedmaking of werkafronding betref.

Hoewel sekere skole rapporteer dat hulle programme implementeer ten einde die leerling in die finale skooljaar voor te berei vir die arbeidsrigting (beskutte, beskermde, ope arbeidsmark, ensovoorts) of verdere opleiding wat ondergaan moet word, is baie van die programme ongestruktureerd en ontoereikend.

Aanbeveling

Waar van toepassing moet die skool deurdagte werkgereedmakingsprogramme

opstel en implementeer ten einde die potensieële skoolverlater vir sover moontlik voor te berei vir die wêreld van werk.

(h) Indiensplasing en nasorg

Bevinding

Die indiensplasing en nasorg van gestremde skoolverlaters word belemmer vanweë die afwesigheid van beroepskomitees wat hierdie belangrike funksies in samewerking met die skole vir buitengewone onderwys en die indiensplasing-begeleier kan koördineer.

Minder as een vyfde van die skoolhoofde rapporteer dat daar 'n beroepskomitee by die skool funksioneer.

Aanbeveling

Die stigting van beroepskomitees is 'n saak wat prioriteit by elke skool vir buitengewone onderwys behoort te geniet.

3.4 SAMEVATTING

Uit die evaluering van die beroeps- en voorberoepsopleiding van gestremde leerlinge binne die formele onderwys van die RSA, blyk dat daar sekere leemtes bestaan wat die beroepspotensiaal en uiteindelijke indiensplasing en beroepsbeoefening van die gestremde leerling benadeel.

Hierdie leemtes is op onderskeidelik die makro-, meso- en mikro-onderwysvlakke geïdentifiseer. Indien hierdie leemtes nie aangespreek word nie, kan daar nie uitvoering gegee word aan die onderliggende onderwysfilosofie waarop gedifferensieerde onderwys berus nie, naamlik: die gelykwaardigheid van alle leerlinge, die erkenning van individuele verskille en die reg van elke leerling om onderwys te ontvang volgens sy unieke geestelike-, fisieke, emosionele en opvoedingsbehoefte en -potensiaal.

HOOFSTUK 4

EVALUERING VAN DIE GESTREME PERSOON VIR OPLEIDING EN PLASING OP DEURLOPEN GRONDSLAG

1 INLEIDING

Daar is van die standpunt uitgegaan dat opleiding en indiensplasing van die gestremde persoon nie wetenskaplik verantwoord kan word indien dit nie voorgegaan is deur deeglike evaluering van die persoon se moontlikhede nie.

Evaluering het ten doel om te bepaal waarheen die gestremde persoon vir opleiding en plasing gekanaliseer moet word. Dit moet ook leiding aan die opleiers, werkgewers en ander plasingsinstansies verskaf. Die moontlikhede en tekorte van die gestremde persoon moet bepaal word, persoonlike behoeftes moet aandag geniet en metodes vir hulpverskaffing moet bepaal word. Die gestremde persoon wat nie in die ope arbeidsmark die mas sal kan opkom nie, se produksievermoë moet vasgestel word en aanbevelings moet gemaak word, indien moontlik, produksieverhoging te bevorder.

Deur evaluering word die vermoëns bepaal van die gestremde persoon om werke te kan verrig, asook watter aanpassings daar vir hom gemaak sal moet word aan sy besondere behoeftes te voldoen.

Evaluering dien ook 'n verdere doel, naamlik om die beste metode van opleiding te bepaal wat die gestremde persoon optimaal in staat sal stel om die korrekte voorbereiding vir 'n werk te kan ontvang.

Die aangeleentheid van evaluering/assessering is reeds in besonderhede in die hoofverslag van die koördineringskomitee van die Jaar van Gestremde Persone, 1986 (*Gestremdheid in die RSA*) behandel, terwyl die aanbeveling hieroor, soos dit in daardie verslag vervat is (par. 7.3.2.11), deur die regering aanvaar en in die proses van implementering is. Die aanbeveling wat in hierdie hoofstuk en hierdie verslag oor evaluering en assessering vervat is, moet teen daardie agtergrond geïnterpreteer word.

1.1 Probleemstelling

Die volgende navorsingsprobleem is aan die orde gestel: Is die bestaan van evalueringsdienste en -prosedures wat deur die Departement van Mannekrag gebruik word genoegsaam en van so 'n kwaliteit dat die gestremde persoon werkspotensiaal optimaal benut word in die opleiding- en indiensplasing situasies?

Nie alle gestremde persone beskik oor die fisieke, sintuiglike en verstandelike vermoëns om sinvolle werk te kan verrig nie. Daar evalueer word die graad van gestremdheid en die mate waarin vermoëns wel benut kan word, bepaal. Dit is ook belangrik dat diegene wat sorgaanhanklik is, op 'n wetenskaplike wyse geëvalueer word sodat 'n ongeskiktheidstoelae aan hulle toegeskep kan word. Indien daar ongeskiktheidstoelae aan gestremde persone toegesken word, bloot op grond van die feit dat daar nie plasingsoontlikhede bestaan nie, is so 'n toelae teenproduktief en is dit 'n wanbenutting van

4.2.2 Vlak van funksionering

plasingsoontlikhede. Die gestremde persoon is 'n vername vennoot in die bepaling van die vermoëns en belangstellings, en aanlegte moet in oorleg met hom bepaal word. Onreëlmatige verwagtings van die gestremde persoon en sy ouers moet die nodige aandag geniet en motivering en samewerking tussen hierdie partye is die taak van professioneel opgeleide vakkundiges wat vertroue inboesem en wat oor die nodige ervaring beskik. Hulle moet deernis vir die gestremde hê, term kan optree en oor deeglike kennis beskik van alle bestaande opelidings- en

4.2.1 Die gestremde persoon as vennoot

4.2 BEVINDINGS

(11) 'n Angepaste Delphi-onderzoek is onderneem waarin 'n redelike groot groep deskundiges geraadpleeg is, hul menings opgesom en in prioriteitsonderzoek geplaas is waarna die prioriteitstelsel aan die deskundiges vir herbevaluering gestuur is. 'n Hoë mate van konsensus is in die eerste twee rondtes bereik en daarmee is voltoos.

(12) Daar is onderhoude gevoer met organisasies wat beroepsrehabilitasie aanbied.

(13) 'n Literatuurstudie is onderneem.

4.1.3 Metode van ondersoek

Die ondersoek was daarop gemik om die beskouings van deskundiges op die gebied van evalueer en beroepsrehabilitasie te ondersoek, om vas te stel watter steundienste wel bestaan en om die faktore wat vir suksesvolle diens nodig is, te bepaal.

4.1.2 Doel met ondersoek

staatsgeld. Dit het nadelige gevolge vir die gestremde persoon en ontnem hom die geleentheid om sinvolle werk te verrig, wat sy selfstandigheid en gevoel van menswaardigheid sal verhoog.

4.2.3 Verskeie dissiplines betrokke by evaluering

Die evaluering/assessering van die gestremde persoon vir behandeling, opleiding en latere plasing is 'n gespesialiseerde aspek van beroepsontwikkeling, beroepsrehabilitasie en beroepsopvolging. Gestremde persone verskil van mekaar. Hulle het latente vermoëns, potensiaal, behoeftes, gesindhede en behoort aan verskillende kategorieë van gestremdhede wat verder onderling in graad van mekaar verskil. Elke gestremde is 'n persoon in eie reg.

4.2.4 Haalbaarheid van evaluering aan 'n beroepsontwikkelingsentrum

Evaluering van die gestremde persoon is met inagneming van die bestaande strukture 'n haalbare moontlikheid indien die bestaande strukture ten volle benut en uitgebou word. Die Departement van Mannekrag het landwyd streekkantore. Beroepsvoorligters, arbeidsterapeute, maatskaplike werkers, distriksgeneeshere, sielkundiges en verpleegpersoneel funksioneer reeds as multiprofessionele spanne in die plasing- en rehabilitasiekomitees van opleiding- en werksentrums.

4.2.5 Sosialisering van die gestremde persoon

Die sosialisering van die gestremde persoon is 'n belangrike faktor wat nie uit die oog verloor moet word nie. Die gestremde word voorberei vir sy aanpassing in die lewe van werk en derhalwe geniet sake soos stiptelikheid, gesintheid, omgang met medewerkers, verhoudings met gesagspersone, netheid, dissipline, en so meer aandag.

4.2.6 Afhanklikheid van die gestremde persoon

Die gestremde persoon het in baie gevalle 'n beskermde lewe gelei. Veel is vir hom gedoen en soms is toegewings gemaak. Hierdie is aspekte wat deeglik by evaluering, opleiding en plasing in berekening gebring moet word.

4.3 AANBEVELINGS

4.3.1 Evaluering deur 'n multiprofessionele span

Evaluering moet deur 'n multiprofessionele span gedoen word. Lede van die span behoort onder andere uit die volgende professies te kom:

- geneeskunde
- arbeidsterapie
- sielkunde
- maatskaplike werk
- beroepsvoorligting
- tegniese opleidingsveld

4.3.2 Evalueringsverslag

Elke dissipline behoort die gestremde persoon te ondersoek, 'n bondige verslag voor te lê wat deur die ander dissiplines verstaan kan word, terwyl die voorsitter van die span, in samewerking met die ander dissiplines, 'n individuele opleidingsplan opstel. In die werklike opleidingsituasie word die plan na omstandighede herwaardeer en indien nodig, aangepas.

4.3.3 Beroepsvoorligter/indiensplasingbeampte

Die belangrikste persoon in die multiprofessionele span is die beroepsvoorligter/indiensplasingbeampte wat as berader vir die gestremde persone in die streek optree. So 'n persoon tree as mentor vir die gestremde persoon op, en is ook verantwoordelik vir plasing van die persoon. Die gestremde persoon raadpleeg die mentor met probleme en die mentor is ook die tussen-ganger, raadgever en voorspraak by die opleier en die werkgever en begelei die gestremde persoon in die werksituasie totdat hy sy voete gevind het en selfstandig kan optree. So 'n mentor lewer reeds in oorsese lande waardevolle dienste. In Suid-Afrika behoort daar ook so 'n pos geskep te word, wat uitsluitlik dienste aan gestremde persone lewer.

4.3.4 Dienste wat die multiprofessionele span kan lewer

Die volgende dienste kan deur die multiprofessionele span gelever word:

- Registrasie en opening van 'n lêer vir elke gestremde persoon;
- evaluering en opstelling van 'n individuele opleidingsplan gegrond op geïdentifiseerde indiensplasing;

- bystand aan die gestremde persoon tydens die opleidings- en werksvoorbereidingsfase wat deur middel van gesimuleerde werksituasies kan plaasvind;
- beskikbaarstelling van bestaande inligting. Skole vir buitengewone onderwys beskik oor volledige mediese, sielkundige, opvoedkundige en ander belangrike gegewens aangaande hulle skoolverlaters wat geëvalueer en georden kan word sodat 'n volledige agtergrondgeskiedenis beskikbaar is wanneer keuses oor opleiding en/of plasing van die gestremde gedoen word, en
- opvolgwerk om volgens besondere behoeftes na plasing om te sien.

Hierdie evaluering en steundienste wat deur die multiprofessionele span gelewer word, kan by 'n beroepsontwikkelingsentrum (BOS) plaasvind, wat terselfdertyd as 'n klaringshuis kan dien waar gestremde persone volgens hulle vermoë, behoeftes en omstandighede geplaas en verwys word.

4.3.5 Bepaling van die funksioneringsvlak van die gestremde persoon

Deur evaluering aan 'n beroepsontwikkelingsentrum (BOS) kan op 'n wetenskaplike wyse vasgestel word of 'n gestremde persoon in die ope arbeidsmark, beskutte arbeid of beskermingswerkwinkel geplaas behoort te word en of hy op 'n ongeskiktheidstoelae aangewese is.

Dit is veral belangrik om die graad van sy produksievermoë te bepaal en vas te stel watter addisionele faktore soos vervoer, mediese sorg, akkommodasie, toeganklikheid en maatskaplike omstandighede sy werksvermoë sal beïnvloed.

4.3.6 Monitering van die gestremde persoon se vordering

Die afsondering van 'n vakkundige beampte wat belas is met die uitsluitlike opdrag om in die betrokke streek volle aandag aan gestremde persone te wy, is nodig. Die vordering of regressie van die gestremde sal verder gemonitor moet word ten einde bevordering vir hom te bewerkstellig of om hom na toepasliker werk oor te plaas indien regressie in sy toestand plaasvind. Vir 'n gestremde persoon wat wel bevoeg vir plasing in die ope arbeidsmark bevind word, maar wat tog nie werk kan vind nie vanweë sy besondere behoeftes, sal dit beter wees om in beskermde werk geplaas te word. Dit bring mee dat daar weer oor die kriteria vir toelating tot beskutte arbeidsfabrieke besin behoort te word. Die fasiliteite by bestaande groepopleidingsentra en moontlikhede van voorberoepsopleiding aan beskutte arbeidsfabrieke is pluspunte wat opleiding van gestremde persone grootliks kan bevorder.

4.4 SAMEVATTING

Die ondersoek het aan die lig gebring dat die verskillende dienste wat tydens evaluering gelewer word van mekaar verskil; standaardprosedures word nie gevolg nie; alle dissiplines word nie betrek nie en daar bestaan 'n gebrek aan koördinasie tussen die verskillende organisasies.

Daar bestaan dus moontlikhede vir nuwe evalueringsdienste vir gestremde persone. Effektiewe en gekoördineerde evaluering kan gestremde persone in staat stel om doeltreffender opgelei en geplaas te word.

HOOFSTUK 5

OPLEIDING VAN DIE GESTREMDE SKOOL- EN HOSPITAALVERLATER

5.1 INLEIDING

Die uitgangspunt is dat die gestremde persoon wat die skool of hospitaal verlaat verdere opleiding behoort te ondergaan. Daar moet dus aanbevelings oor opleiding gedoen word wat implementeerbaar sal wees ten einde die kwaliteit van opleiding, verdere opleiding en heropleiding te verbeter.

5.1.1 Probleemstelling

Die volgende navorsingsprobleem is aan die orde gestel: Is die bestaande opleiding van die skool- en hospitaalverlater voldoende om sinvolle plasing daar te stel?

5.1.2 Doel met ondersoek

Die doel met die navorsing oor die opleiding van die skool- en hospitaalverlater was om

(a) die volgende te evalueer:

- Die naskoolse beroepsopleiding vir die gestremde persoon en
- bestaande opleidingsgeleenthede met die oog op plasing in beskermde werk en die ope arbeidsmark.

(b) ondersoek in te stel na

- bestaande opleidingsfasiliteite vir die nie-gestremde persoon en die moontlikheid om die gestremde persoon vir opleidingsdoeleindes te akkommodeer;
- die moontlikheid om opleidingsgeleenthede vir die gestremde persoon uit te brei deur 'n opleidingsvennootskap tussen die staat en die privaatsektor en nasionale rade vir gestremdesorg te vestig;
- die toereikendheid van die opleidingsvaardighede van opleiers met betrekking tot die opleiding van die gestremde persoon;
- die aanpassing van opleidingsprogramme en die opleidingstyd teen die agtergrond van 'n modulêre bevoegdheidsgerigte opleidingsmodel;

- die moontlikheid van 'n model vir die funksionele opleiding van die gestremde persoon;
- die verwantskap tussen maatskaplike, sielkundige, mediese en beroeps-rehabilitasie;
- die finansiering van die opleiding van die gestremde persoon, en
- die koördinering van die opleiding van die gestremde persoon.

5.1.3 Metode van ondersoek

'n Literatuurstudie en 'n empiriese ondersoek is onderneem.

Groepe respondente op verskeie posvlakke is by wyse van onderhoude uit die volgende organisasies/instansies by die ondersoek betrek:

- Groeopleidingsentrums
- Die Suid-Afrikaanse Weermag
- Die H.F. Verwoerd-hospitaal

5.2 BEVINDINGS EN AANBEVELINGS

5.2.1 Opleidingsgeleenthede vir die gestremde persoon vir plasing

(a) Bevinding

Opnames dui daarop dat ongeveer een derde van die 19,5 % van gestremde persone (tussen 16 en 64 jaar) wat in die ope en beskernde arbeidsmark werksaam is, geen formele opleiding gehad het nie (kyk tabelle 2.2 en 2.5). Oor die algemeen blyk dit dat daar te min opleidingsgeleenthede vir die gestremde persoon in die RSA bestaan wat tot plasing kan lei en dat die bestaande opleidingsgeleenthede op plaaslike, streeks- en nasionale vlak, ongekoördineerd plaasvind.

(b) Aanbeveling

Geleenthede vir vaardighedsopleiding van die gestremde persoon behoort uitgebrei en op nasionale, streeks- en plaaslike vlak in samewerking met die privaatsektor gekoördineer te word. Op hierdie wyse kan die gestremde persoon vryer toegang verkry tot gepaste opleiding wat 'n integrale element binne 'n breë stelsel van nasionale mannekragbeplanning vorm en as basis kan dien vir werkskepping asook vir die effektiewe plasing en aanwending van die persoon in die arbeidsveld.

5.2.2 'n Nasionale beleid vir mannekragopleiding

(a) Bevinding

Die nasionale beleid vir opleiding, soos vervat in die Kompendium van Opleiding, (Nasionale Opleidingsraad, Departement van Mannekrag 1984), word nie algemeen geïnterpreteer dat dit die opleiding van die gestremde persoon ook insluit nie. Uit die nasionale opleidingsbeleid (Departement van Mannekrag 1984: 8) is dit duidelik dat alle persone, ook die gestremde persoon, by die beleid ingesluit word:

"Die nasionale en algemene opleidingsdoelwit is om die land se *totale mannekragkorps*, ongeag ras, kleur of geslag, *optimaal te ontwikkel* deur die deurlopende opvoeding, *tot die hoogs moontlike vlak, van die individu se werksvermoëns* met inagneming van sy aanlegte, belangstellings en ander persoonlikheidseienskappe. Hierdie proses moet geskied binne die huidige en toekomstige behoeftes van Suid-Afrika op tegnologiese, ekonomiese en maatskaplike gebied."

(b) Aanbeveling

Die nasionale beleid vir opleiding moet duideliker in terme van die gestremde persoon geïnterpreteer en geïmplementeer word. Opleiding, verdere opleiding en heropleiding van die gestremde persoon met die oog op plasing in sowel beskutte arbeid as die ope arbeidsmark, sal daartoe lei dat die gestremde persoon ook 'n geïntegreerde en funksionele deel van die nasionale mannekrag kan vorm.

5.2.3 'n Strategie vir die opleiding van die gestremde persoon

(a) Bevinding

Daar bestaan nie medium- of langtermynstrategieë vir die opleiding van die gestremde persoon nie. Gesien veral in die lig van die regering se beleid met betrekking tot privatisering en deregulering moet daar 'n bedeling of strategie uitgewerk word wat sal lei tot akkommodering van die gestremde persoon in sowel beskernde werk as in die ope arbeidsmark op 'n ekonomies lonender basis.

(b) Aanbeveling

Daar behoort 'n komitee, verkieslik by die Nasionale Opleidingsraad, Departement van Mannekrag, in die lewe geroep te word wat voortdurend aandag aan die bepaling van strategieë vir die opleiding en plasing van die gestremde

persoon sal gee. Die doel van die komitee sal die beplanning, bevordering, en fasilitering van opleiding en plasing van gestremde persone wees. Die komitee vir opleiding en plasing van die gestremde persoon (KOPG) kan saamgestel word uit verteenwoordigers van die volgende:

- Departement van Mannekrag
- Werkgewersorganisasies
- Werkgewers
- Werknemersorganisasies
- Nasionale rade vir gestremdesorg
- Kundiges en belanghebbendes op die terrein van opleiding en plasing van die gestremde persoon

5.2.4 Benutting van bestaande strukture vir opleiding

(a) Bevindings

- (i) Daar bestaan gebrekkige koördinasie tussen staatsdepartemente, nasionale rade vir gestremdesorg en werkgewers met betrekking tot die opleiding en finansiering van die opleiding van gestremde persone. Wat die genoemde instansies betref, bestaan daar 'n groot mate van onkunde en daaruit voortspruitend ook isolasie en duplisering van dienste aan die gestremde persoon.
- (ii) Daar bestaan nie genoegsame skakeling tussen opleidings- en plasinginstansies met die oog op doeltreffende, behoeftegerigte opleiding en plasing nie. Wanneer persone opgelei word en daarna 'n probleem met betrekking tot plasing ondervind, lei dit tot frustrasie en negatiwiteit teenoor opleiding en werk. Hierdie aspek kan in 'n groot mate ondervang word indien daar groter skakeling en koördinasie bestaan tussen opleidings- en plasinginstansies. Die komitee vir opleiding en plasing van gestremde persone (KOPG) behoort op nasionale, streeks- en plaaslike vlakke as katalisator te dien om die samewerking tussen opleidings- en plasinginstansies te bewerkstellig.

Gestremde persone wat doeltreffender opgelei is, behoort effektiewer geplaas te kan word in byvoorbeeld beskermde werk, die ope arbeidsmark, koöperatiewe ondernemings en selfhelpskemas.

- (iii) Groot getalle gestremde persone - byvoorbeeld dowe persone - is op aangepaste opleiding aangewese. Verskillende tipes van gestremdhede het andersoortige probleme in terme van opleiding waarvoor gekompen-

(11) Daar behoort in oorsig met die voorgestelde komitee vir opleiding en plasing van die gestremde persoon (KOPG) 'n sertifiseringsstelsel bepaan word wat voorlesing maak vir so 'n aangepaste tipe opleiding en toetsing. Hierdeur sal die gestremde persoon in staat gestel word om met beskikbare leer- en werksvermoëns opleiding te ondergaan wat voorheen nie toeganklik was nie. Hierdie aangepaste sertifiseringstelsel behoort die gestremde persoon in staat te stel om op 'n meer kompeterende basis om plasing mee te ding.

(1) Deur die koördinerende van die aksies van hierdie belanghebbende instansies kan die opleiding en plasing van die gestremde persoon geoptimaliseer word en in 'n groter mate gekoördineer word. Die voorgestelde komitee vir die opleiding en plasing van die gestremde persoon (KOPG) sal kan instaan vir die koördinerende van die opleiding van die gestremde persoon op nasionale, streks- sowel as plaaslike vlak. Indien kragtige saamgesnoer kan word wat die betrokke staatsdepartemente, nasionale rade vir gestremdesorg en werkgewers betref, kan dit die gestremde persoon net bevoordeel.

(b) Aanbevelings

(v) Groepopleidingsentrums word gestig deur 'n groep werkgewers wat in 'n bepaalde gebied in 'n bepaalde nywerheid betrokke is en wat voorlesing maak vir die opleiding van werknemers, verksokers en ander persone. Daar bestaan by hierdie groepopleidingsentrums voldoende infrastrukture en finansiering deur die Departement van Hanneke uit die Hannekeontwikkelingsfonds om sekere kategorieë van gestremde persone op te lei. Die algemene gesindhed van die bestuur en opleidings van groepopleidingsentrums teenoor die opleiding van gestremde persone word baie positief ervaren.

(iv) In die meeste gevalle word opleiding net aan uitmuntende gestremde persone verskaf. Die meerderheid bly onopgelei, of ondergaan slegs die minimum vaardighedsopleiding. Die gestremde persoon wat die meeste by opleiding sal baat, kry gewoonlik voorkeur wat keuring vir opleiding betref.

seer moet word. Dit sal dus in sommige gevalle nodig wees om die duur van opleidingskursusse te verleng, spesiale hulpmiddels beskikbaar te stel en wat die toetsing betref ook sekere toegewings te maak.

(iii) Bestaande fasiliteite by onder andere opleiding- en werksentrums en groepopleidingsentrums kan gebruik word om die gestremde persoon met beperkte vermoëns, in repeterende en basiese vaardighede op te lei. Hierdie fasiliteite behoort gebruik te word om aan gestremde persone met beperkte leervermoëns wel 'n bruikbare vaardigheid te leer. Die opgeleide gestremde persoon behoort beter in staat te wees om met behulp van onder andere 'n opleidingvennootskap tussen die gemeenskap en die staat, produktiewe werk te kan verrig, met die doel om in 'n groter mate finansieel selfonderhoudend te wees.

(iv) Aangesien daar 'n onderbenutting van bestaande fondse van die Departement van Mannekrag vir die opleiding van gestremde persone is, behoort die loonsubsidieskema wat dit ten doel het om die gestremde persoon in 'n werk te plaas met die oog op indiensopleiding, beter bekend gestel en benut te word. Hierdeur kan gestremde persone oor 'n breër basis en doeltreffender opgelei word.

SAMEVATTING 5.3

Vir hierdie evaluering van die opleiding en opleidingsgeleenthede van die skool- en hospitaalverlater blyk dat daar probleme bestaan wat die beroeps-potensiaal en uiteindeelike indiensplasing en beroepsbeoefening van die gestremde persoon benadeel.

Daar bestaan duplisering van dienste met betrekking tot opleiding wat deur koördinerende uitgeskakel kan word. Daar is wel bekwame opelers, maar daar bestaan 'n gebrek aan kundigheid oor gestremde oor die algemeen en oor die opleidingsbehoefes van spesifieke tipes gestremde. Hierdie tekort-koming kan binne die bestaande strukture van die Departement van Mannekrag wel verder nagevors en aangespreek word.

HOOFSTUK 6

WERKSGELEENTHEDE VIR GESTREME PERSONE

6.1 INLEIDING

Hierdie navorsing het gefokus op werksgeleenthede wat vir gestremde persone bestaan. Verwante aspekte soos rehabilitasie, opleiding, 'n brugperiode, oriënterende programme en evaluering van die vermoëns van gestremde persone is ook ondersoek. Aandag is ook gegee aan inisiatiewe wat deur verskillende instansies geneem kan word om die nood aan werksgeleenthede vir gestremde persone te verlig.

In die hoofverslag van die koördineringskomitee van die Jaar van Gestremde Persone, 1986 (*Gestremdheid in die RSA*, paragraaf 7.2.6.2) word breedvoerig aanbevelings gedoen oor die werksgeleenthede vir gestremde persone en ander verwante sake. Die aanbevelings wat uit hierdie hoofstuk spruit, moet teen die agtergrond daarvan geïnterpreteer word.

6.1.1 Probleemstelling

Wat is die rol van die privaatsektor, die openbare sektor, die nasionale rade vir gestremdesorg en gestremde persone self in die skepping van werksgeleenthede vir gestremde persone?

6.1.2 Doel met ondersoek

Hierdie studie was daarop ingestel om die volgende te ondersoek:

- (a) Die wyse waarop
 - * beskermingswerkplekke en
 - * opleidings- en werksentrums (beskutte arbeidsfabrieke)
 - * selfhelpskemasgestruktureer en georganiseer is om in die werkbehoefte van gestremde persone te voorsien;
- (b) die wyse waarop 'n groep organisasies in die ope arbeidsmark wat werk vir gestremde persone voorsien, hul werksituasies beskou;
- (c) die probleme wat deur plasingbeamptes en werkverskaffingsagentskappe ondervind word in die plasing van gestremde persone in die ope arbeidsmark, en
- (d) die probleme wat 'n groep gestremde persone self ten opsigte van die verkryging van werk ervaar.

6.1.3 Metode van ondersoek

Afsonderlike posvraelyste of onderhoudsvraelyste is soos volg vir elke groep respondente opgestel:

- (a) Posvraelyste is aan die bestuurders en maatskaplike werkers wat landswyd aan 13 opleiding- en werksentrums (beskutte arbeidsfabrieke) verbonde is, gestuur, asook aan die beroepsvoorligters van die Departement van Mannekrag wat betrokke is by die plasing van gestremde persone. Ingevalde vraelyste is van 11 van hierdie sentrums terugontvang.
- (b) Telefoononderhoude is gevoer met
- * die hoofde van 20 beskermingswerkplekke,
 - * die bestuurders, koördineerders of voorsitters van nege selfhelpskemas,
 - * die personeel van twaalf organisasies betrokke by die plasing van gestremde persone in die ope arbeidsmark, met inbegrip van twee werkver-skaffingsagentskappe en
 - * die personeelbeamptes of die bestuurders van tien organisasies wat gestremde persone in die ope arbeidsmark in diens het.
- (c) Telefoononderhoude sowel as persoonlike onderhoude is met 'n groep van 28 gestremdes gevoer.

6.2 OPSOMMING VAN DIE NAVORSINGSBEVINDINGS

6.2.1 Beskermingswerkplekke

- (a) Beskermingswerkplekke verskaf werksgeleentehede vir ernstig gestremde persone wat nie in die ope arbeidsmark of in opleiding- en werksentrums geplaas kan word nie. In 1986 was daar 5 695 gestremde persone in beskermingswerkplekke in diens.
- (b) Die onderskeie nasionale rade vir gestremdesorg koördineer die aktiwiteite van beskermingswerkplekke. Meeste van hierdie nasionale rade vir gestremdesorg het verskillende geaffilieerde streeksliggame wat na die belange van die gestremde werker in die beskermingswerkplekke en die ander gestremde persone in 'n spesifieke streek omsien. Hierbenewens is daar in elke werkplek in die steekproef van hierdie studie of 'n komitee of 'n raad van trustees of andersins 'n ander vorm van koördinerende liggaam wat direkte toesig oor die aktiwiteite van die werkplek het.

- (c) Vir sover dit betrokkenheid van die openbare sektor betref, val beskermingswerkplekke onder die verskillende departemente van Gesondheid en Welsyn wat eie sake hanteer. Dit beteken dat afsonderlike staatsdepartemente verantwoordelik is vir die dienste wat die beskermingswerkplekke bied, en daar word dan van elke departement verwag om afsonderlik vir die verskillende bevolkingsgroepe voorsiening te maak. Hierdie fragmentering van dienste skep probleme.
- (d) Hoewel meeste beskermingswerkplekke deur 'n nasionale raad vir gestremdesorg beheer word wat omsien na die belange van persone met spesifieke tipe gestremdhede, is daar in die diens van die meeste werkplekke mense wat veelvuldig gestremd is.
- (e) Die basiese vereistes vir 'n gestremde persoon om in 'n beskermingswerkplek geplaas te word, is (i) 'n mate van mobiliteit en onafhanklikheid en (ii) dat alle gestremde persone wat geplaas word, 18 jaar of ouer moet wees. In agt van die twintig plekke waar daar onderhoude gevoer is, was daar geen definitiewe keuringsprosedure nie, terwyl in die oorblywende twaalf daar wel 'n vorm van keuring plaasgevind het. Die funksioneringsvlak van die voornemende werker is òf deur die personeel by die werkplek òf andersins deur personeel in 'n nabygeleë kliniek, hospitaal of opleidingsentrum beoordeel.
- (f) 'n Groot aantal gestremde persone word direk na skool of uit die opleidingsentrum wat vir gestremde kinders voorsiening maak, in beskermingswerkplekke aanvaar. Ander gestremde persone word deur skole, hospitale, klinieke, nasionale rade vir gestremdesorg, staatsdepartemente, familie en vriende verwys.
- (g) Die tipe werk wat in hierdie sentrums gedoen word, is eentonig en eenvoudig, byvoorbeeld die samestelling van verpakkingsmateriaal, die maak van klere of andersins die herstel daarvan, houtwerk en metaalwerk. Vyftien van die twintig werkplekke onderneem kontrakwerk.
- (h) Onder die werkplekke wat kontrakwerk vir spesifieke firmas onderneem het, word daar probleme ervaar met die verkryging van kontrakte, selfs al is bemerkingsstegnieke soos deur-tot-deurwerwing gebruik. Die kontrakte wat verkry is, was in die meeste gevalle van 'n korttermyn aard.
- (i) Die werk wat deur 'n spesifieke gestremde persoon gedoen word, het dus dikwels afgehang van die kontrakte wat beskikbaar was en nie van die vermoë van die persoon nie.

- (j) Die opleiding van die gestremde werker vind op 'n ad hoc-grondslag plaas. In twee van die beskermingswerkplekke is daar afsonderlike opleidingsfasiliteite, maar in die res was intaakopleiding die enigste beskikbare vorm van opleiding.
- (k) By al die plekke waar onderhoude gevoer is, het die hoof of bestuurder algehele beheer oor die bestuur van die werkplek. Geen spesifieke vereistes word ten opsigte van kwalifikasies, opleiding of ervaring waaroor 'n persoon moet beskik om 'n hoof van 'n beskermingswerkplek te word, gestel nie.
- (l) Benewens die hoof van die werkplek, is ook instruktors in diens geneem om gestremde persone met hul werksaktiwiteite behulpsaam te wees. Die verhouding van instruktors tot gestremde persone wissel van 1:3 tot 1:32. Die gemiddelde verhouding is 1:17. Opleiding sowel as toesig oor die werk van gestremde persone was die verantwoordelikheid van die instrukteur.
- (m) Wat rehabilitasiepersoneel betref, het slegs vyf van die 20 plekke waar onderhoude gevoer is, arbeidsterapeute en slegs twee maatskaplike werkers in diens.
- (n) Mediese dienste is egter vrylik beskikbaar. Elke plek het of 'n verpleegster of 'n besoekende dokter, of andersins is daar 'n nabygeleë hospitaal of kliniek.
- (o) Finansiering vir die gebruik van beskermingswerkplekke is deur staatssubsidies en selfgenereerde fondse verkry. Kollekte, donasies, die verkoop van produkte en afhandeling van kontrakte is die belangrikste bronne van inkomste.
- (p) Daar is baie min gradering van aktiwiteite, sodat dit vir gestremde werkers moeilik is om van eenvoudige tot meer komplekse take te vorder. Daar bestaan geen planne vir loopbaanontwikkeling vir die gestremde persone in die beskermingswerkplekke nie.
- (q) Daar is 'n gebrek aan toereikende fasiliteite, 'n gebrek aan opgeleide personeel, 'n behoefte aan meer kontrakte en afsetgebiede.

6.2.2 Opleiding- en werksentrums (beskutte arbeidsfabrieke)

- (a) Opleiding- en werksentrums kan 'n noodsaaklike diens voorsien aan gestremde persone wat kan werk op 'n vlak van 50 % of meer van die produksievermoë van 'n individu wat in staat is om in die ope arbeidsmark te werk.

- (b) Daar word aan relatief min gestremde persone die geleentheid gegun om hierdie tipe werk te doen. In die elf werkinkels waarvan die bestuurders die vraelys ingevul het, was daar 1 683 gestremde werkers in diens. Daar was 'n lang waglys van 1 084 persone terwyl slegs 43 vakatures in hierdie werkinkels bestaan het.
- (c) Daar is 'n groot omset van gestremde werkers in hierdie sentrums, aangesien daar 180 gestremde persone gedurende 1987 was wat die sentrums na 'n proef tydperk (sonder dat 'n permanente aanstelling verkry is) verlaat het, terwyl 766 gestremde persone gedurende 1986 en 1987 beskutte werk verlaat nadat hulle 'n permanente aanstelling in die werksentrums gekry het.
- (d) Daar is geen definitiewe opvolgprosedure om kontak te behou met diegene wat opleiding- en werksentrums verlaat het nie.
- (e) Die tipe werk wat in opleiding- en werksentrums onderneem word, is hoofsaaklik van 'n vervaardigingsaard. Houtwerk is die algemeenste taak, gevolg deur tekstiel- en metaalwerk. Breiwerk, leerwerk, stoffeerwerk, matraswerk, seilwerk en boekbindwerk word ook onderneem.
- (f) Daar is 'n behoefte aan 'n groter verskeidenheid in die tipe werk wat gedoen word, veral vir diegene wat in rolstoele is en diegene wat nie vir lang tydperke kan staan nie.
- (g) Daar bestaan 'n behoefte aan 'n noukeuriger gradering van aktiwiteite sodat gestremde werkers deur 'n reeks werksaktiwiteite waarvan die moeilikheidsgraad wissel, kan vorder.
- (h) Produkte word suiwer vir staats- of semistaatsdepartemente gemaak. 'n Groter verskeidenheid werksaktiwiteite sou geskep kon word indien die produkte aan die privaatsektor verkoop kan word. Privaatkontrakte kan meer fondse genereer, wat kan help om bestaande opleiding- en werksentrums uit te brei en nuwes te bou.
- (i) Vir sover dit die vaardighede van bestuurders, maatskaplike werkers, voorligtingsbeamptes en instruktors betref, het al hierdie groepe indiensopleiding nodig om hul bekwaamheidsvlak op verskillende terreine te verbeter.
- (j) Daar bestaan 'n behoefte aan die dienste van 'n arbeidsterapeut by opleiding- en werksentrums.
- (k) Daar is 'n sterk gevoelde behoefte aan 'n opleidingsbeleid vir die gestremde

werker sowel as aan 'n spesifieke opleidingsprogram om tydens die proeftydperk te volg.

- (l) Daar is 'n behoefte aan bevorderingsgeleenthede en loopbane vir gestremde persone in opleiding- en werksentrums.
- (m) Die belangrikste rehabilitasiefunksies van opleiding- en werksentrums is eerstens die verskaffing van betekenisvolle werk en tweedens die verskaffing van maatskaplike welsynsdienste.
- (n) Daar is 'n behoefte aan desentralisering en privatisering van opleiding- en werksentrums.
- (o) Die tyd wat verspil word om klinieke en hospitale vir mediese afsprake te besoek, is 'n bron van frustrasie vir gestremde werkers.
- (p) Die verhouding tussen instrukteurs en gestremde werkers van tussen 1 tot 30 en 1 tot 40 is in die meeste gevalle te groot. Meer instrukteurs is nodig sodat individuele aandag aan die werkers geskenk kan word.
- (q) Oor die algemeen is daar 'n behoefte dat meer opleiding- en werksentrums gebou moet word om voorsiening te maak vir die behoefte aan hierdie tipe werkplek en om meer werksgeleenthede vir gestremde persone te skep.

6.2.3 Selfhelpskemas

- (a) Die inisiatief om met 'n selfhelpskema te begin, kom oor die algemeen van drie bronne, naamlik van gestremde persone self, van 'n onafhanklike individu wat ander aanmoedig om die skema te begin of anders van 'n vereniging wat na die belange van gestremde persone omsien. In alle gevalle is die betrokkenheid van gestremde persone self by die begin en organisering van selfhelpskemas 'n onderskeidende kenmerk.
- (b) Hierdie skemas is hoofsaaklik in swart landelike of stedelike gebiede begin waar daar geen opleiding- en werksentrums is nie en te min beskermingswerkplekke om in die behoeftes van gestremde persone te voorsien.
- (c) In ses van die nege selfhelpskemas waar onderhoude gevoer is, word persone met alle tipes van gestremdhede in diens geneem, aangesien die filosofie van selfhelpskemas is om nie tussen tipes gestremdhede te onderskei nie. In werklikheid is die meeste werkers egter fisiek gestrem. Van die oorblywende drie skemas maak twee vir gesigsgestremde persone voorsiening en een vir diegene met leerprobleme.

- (d) In die lig van die feit dat selfhelpskemas in swart stedelike woongebiede of landelike gebiede geleë is, bied sewe van die nege skemas slegs werksgeleenthede vir swart gestremde persone, hoewel hulle beweer dat hulle mense van alle bevolkingsgroepe aanvaar. Een skema maak slegs vir blankes en kleurlinge en een slegs vir blankes voorsiening gemaak.
- (e) Die vraag na werksgeleenthede in selfhelpskemas oorskry die aanbod ver aangesien 263 gestremde persone in die nege werkwinkels in diens was, maar daar waglyste met meer as 1 000 name was. Slegs een skema het vakatures, naamlik vir 20 gesigsgestremde persone.
- (f) Die oogmerke van selfhelpskemas is drievoudig, naamlik om werksgeleenthede vir gestremde persone te voorsien, opleiding aan hulle te bied en hul lewenskwaliteit te verbeter.
- (g) Om 'n selfhelpskema aan die gang te kry, behels die vind van 'n perseel, verkryging van fondse, verkryging van kontrakte met plaaslike sake-ondernemings en die opleiding van werkers.
- (h) Die verkryging van toereikende fondse is die grootste probleem wat in die aanvangstadiums ondervind word. Finansiering word hoofsaaklik deur skenkings, kontrakwerk, die verkoop van produkte en deur fondsinsamelings verkry. In twee gevalle het die betrokke plaaslike owerhede persele verskaf en in vier gevalle is van die loonsubsidieskema gebruik gemaak of is skenkings ontvang.
- (i) Hierdie skemas word deur 'n uitvoerende liggaam bestuur, gewoonlik 'n komitee, 'n bestuurder en verskeie subkomitees. Die gestremde werkers self is by hierdie komitees of subkomitees betrek en hulle het dus regstreekse inspraak in die bestuur.
- (j) Die tipe werk wat in selfhelpskemas gedoen word, hang in 'n groot mate af van die tipe kontrakte wat verkry word en die fondse wat vir die aankoop van masjinerie en toerusting beskikbaar is. Oor die algemeen word kunshandwerk-aktiwiteite soos naaldwerk, weefwerk, breiwerk, leerwerk en houtwerk onderneem, asook monterings-, verpakkings- en hersteldienste. Twee skemas onderneem of landboukundige of groentetuinaktiwiteite, terwyl woordverwerking die enigste aktiwiteit is wat in een van die skemas aangebied word.
- (k) Drie skemas konsentreer uitsluitlik op kontrakwerk, vier is by direkte verkope betrokke (maar twee van hierdie vier plekke het gepoog om kontrakte

te verkry) en nog twee is by kontrakwerk sowel as direkte verkope van hul produkte betrokke.

- (l) Die grootste probleme wat deur selfhelpskemas ondervind word, is die verkryging van kontrakte, ontoereikende fasiliteite, die lae vaardigheidspeil van die werkers en kwaliteitkontrole.
- (m) Keuring en plasing van werkers word op 'n *ad hoc*-grondslag gedoen en geen spesifieke prosedure word gevolg nie. Oor die algemeen is die enigste vereiste vir keuring dat 'n persoon gestremd moet wees en moet streef om 'n sukses van die skema te maak.
- (n) Opleiding word deur kontrakteurs, kundige medewerkers of instruksors gedoen. Dit is hoofsaaklik intaakopleiding, maar in sommige gevalle bied die kontrakteurs 'n spesifieke kursus aan.
- (o) Sommige werkers kan na opleiding vir hulself begin werk. Aangesien een van die oogmerke van selfhelpskemas die onafhanklike bestaan van die gestremde persoon nastreef, word dit aangemoedig.
- (p) Relatief min werkers verlaat selfhelpskemas uit hul eie, maar wanneer kontrakte nie beskikbaar is nie, is dit nodig om werkers uit die skema te ontslaan.
- (q) Alle selfhelpskemas wil erkenning en aanvanklike fondse van die staat hê. Hul uiteindelijke doelstellings is egter om selfonderhoudend te word en aan werkers 'n mededingende salaris te betaal.

6.2.4 Plasing in die ope arbeidsmark

- (a) Die Departement van Mannekrag, die nasionale rade vir gestremdesorg, rehabilitasie- en opleidingsentrums, met inbegrip van die wat aan hospitale of klinieke verbonde is en private werkverskaffingsagentskappe speel elkeen 'n rol om werk vir gestremde persone in die ope arbeidsmark te vind.
- (b) Ten spyte daarvan dat 'n loonsubsidie deur die Departement van Mannekrag betaal word om gestremdes in die ope arbeidsmark in diens te neem, ondervind persone wat by plasing betrokke is, talryke probleme.
- (c) Onderliggend aan hierdie probleme is
 - die beskermde omgewing waarin gestremde persone opgevoed en opgelei word;
 - die graad van die gestremdheid van sommige gestremde persone;
 - die beperkte stamina en mobiliteit van baie gestremde persone;

- die vooroordele van werkgewers;
 - die gebrek by die algemene publiek aan 'n bewustheid van die vermoëns van baie gestremde persone, en
 - die behoefte aan spesiale fasiliteite soos toegang tot geboue, hysers en toilette wat werksplekke vir gestremde persone toeganklik maak.
- (d) Die vereistes wat die werktipe stel en die aard van die werkplek het ook 'n invloed daarop of gestremde persone in 'n spesifieke werkplek in diens geneem kan word al dan nie.
- (e) Die meeste werkseleenthede vir gestremde persone word gevind deur werkseleenthede sonder afspraak te werf en deur werkgewers te oorreed om 'n gestremde persoon in diens te neem.

6.2.5 Die sienswyses van werkgewers in die ope arbeidsmark oor die indiensneming van gestremde werkers

- (a) Vir hierdie afdeling van die studie is daar in aanraking gekom met werkgewers in tien organisasies in die ope arbeidsmark wat werklik gestremde werkers in diens het. Vier van hierdie organisasies is in die privaatsektor, drie is staatsdepartemente en drie is semistaatsorganisasies.
- (b) Die hoofwerksaktiwiteite in hierdie organisasies verskil geweldig en wissel van werkseleenthede wat ambags- en verkoopsvaardighede vereis tot werkseleenthede wat vaardigheid in die gee van lesings aan tersiêre onderriginstansies vereis het.
- (c) Gestremde persone word as ontvangsklerke of ontvangsdames, skakelbordoperateurs, klerke, administratiewe personeel, instandhoudingspersoneel, masjienoperateurs en ambagslui in diens geneem.
- (d) Werkgewers bied eerder werk in hul organisasies aan fisiek gestremde persone as aan gehoorgestremde, gesigsgestremde, neuraal gestremde of verstandelik gestremde persone.
- (e) Daar moes by vier van die organisasies struktuurveranderinge aan geboue aanbring word ten einde gestremde werkers in diens te kon neem.
- (f) Vervoer van gestremde werkers na en van die werk was vir vyf van die tien organisasies 'n probleem.
- (g) Die plasing van 'n gestremde persoon in 'n spesifieke pos, al dan nie, hang

van die vakatures in die werkplek, die vermoëns van die ander aansoekers en hul ondervinding af. Geen spesiale voorkeur of behandeling word aan gestremde persone gegee nie.

- (h) Probleme wat ondervind word met indiensneming van gestremde persone, is die volgende:
- Die onaanvaarbaarheid van gestremde persone vir die algemene publiek wanneer daar byvoorbeeld 'n gestremde persoon in 'n ontvangspos aangestel word;
 - die gebrek by sekere gestremde persone om vrylik in sekere werksomgewings, byvoorbeeld die fabrieksvloer, te kan beweeg;
 - die behoefte aan medikasie by die werk en die tyd wat as gevolg van besoeke aan dokters en klinieke verlore gaan;
 - probleme wat sommige gestremde persone ervaar om by werk aan te pas, en
 - die weerstand by ander werkers om 'n gestremde werker te aanvaar.
- (i) Die respondente in vier van die organisasies het gevind dat gestremde werkers toegewyd, betroubaar, pligsgetrou en bekwaam is.
- (j) Vooroordele en diskriminasie teenoor die verskaffing van werksgeleenthede aan gestremde werkers moet in meer organisasies in die ope arbeidsmark oorkom word sodat meer werksgeleenthede vir gestremde persone geskep kan word.

6.2.6 Probleme wat gestremde persone self ervaar om werk te vind

- (a) Gestremde persone ondervind probleme om werk te kry as gevolg van
- kommunikasie- of taalprobleme,
 - gebrek aan of andersins swak kwalifikasies,
 - gebrek aan of andersins ontoereikende opleiding, veral naskoolse opleiding,
 - die behoefte aan spesiale fasiliteite, en
 - die behoefte aan ondersteunende dienste by die werk.
- (b) Vooroordeel in die werkplek speel ook 'n rol om dit vir hulle moeilik te maak om werk te vind.

6.2.7 Fragmentering van beheer

Dit blyk dat, beskermingswerkplekke, opleiding- en werksentrums en selfhelpskemas, wat met enkele uitsonderings alle bevolkingsgroepe akkommodeer, tans onder verskeie staatsdepartemente ressorteer. Dit skep allerlei probleme waaronder fragmentering, duplisering van dienste, subsidieverwarring en hoë administratiewe uitgawes vir sowel die staat as die privaatsektor.

6.3 AANBEVELINGS

6.3.1 Beleidsaangeleenthede

Verskeie beleidsaangeleenthede ten opsigte van die werksituasie van gestremde persone moet aangespreek word, naamlik die koördinerings- en integrerings- van alle dienste, die ekstra fasiliteite wat nodig is, die finansiering van die werksaamhede en die byhou van databasisse.

(a) Koördinerings-, integrerings- en beheer van dienste

- (i) Die gefragmenteerde aard van dienste en beheer daarvan vir gestremde persone in die werksituasie vereis onmiddellike aandag. Daar word aanbeveel dat hierdie dienste, naamlik beskermingswerkplekke, opleiding- en werksentrums en selfhelpskemas, sonder enige verdere versuim onder die jurisdiksie van die Departement van Mannekrag geplaas word. Integrering hiervan is nodig sodat alle organisasies wat met gestremde persone werk, dieselfde strategieë sal volg.
- (ii) Koördinerings- tussen die verskillende staatsdepartemente wat by indiensplasing van gestremde persone betrokke is, tussen die verskillende nasionale rade vir gestremdesorg en die werkplekke, is dringend noodsaaklik.

(b) Uitbreiding van werksgeleenthede

- (i) Meer beskermingswerkplekke en opleiding- en werksentrums is nodig vir alle bevolkingsgroepe, maar veral vir swart, kleurling- en Asiërgestremdes.
- (ii) Die beleid van die Departement van Mannekrag om opleiding- en werksentrums vir alle rasse oop te stel, moet ook op beskermingswerk-winkels van toepassing wees.
- (iii) Werksgeleenthede moet naby residensiële gebiede of goeie vervoerstelsels geskep word.

- (iv) Nuwe nywerheidsparke wat ontwikkel word, moet 'n beskermingswerkwinkel of 'n opleiding- en werksentrum as deel van hul ontwikkeling insluit.
- (v) Daar moet vir meer as een tipe gestremdheid in 'n spesifieke beskermingswerkplek voorsiening gemaak word. Dit kan nuttig wees vir persone met verskillende gestremdhede om op hierdie wyse saam te werk sodat hulle aangemoedig kan word om mekaar te help en elke persoon 'n taak verrig wat nie vir 'n ander gestremde werker moontlik is nie. Die dove persoon se kommunikasieprobleem is egter hier 'n struikelblok wat in aanmerking geneem moet word.
- (vi) Selfhelpskemas moet sover moontlik aangemoedig word, aangesien hierdie skemas finansiële en maatskaplike onafhanklikheid en die skepping van werksgeleenthede vir gestremde persone ten doel het.

(c) Finansiering

- (i) Opleiding- en werksentrums moet toegelaat word om privaatkontrakte te sluit terwyl beskermingswerkinkels toegelaat moet word om vir staatskontrakte te tender.
- (ii) Subsidies vir beskutte werkplekke moet verminder na gelang hulle in die privatektor gevestig raak en hul eie inkomste begin genereer. Fondse kan dus beskikbaar gestel word om meer beskermingswerkplekke en opleiding- en werksentrums te begin.
- (iii) Subsidies vir beskermingswerkplekke moet aan die vlak van produktiwiteit gekoppel word. Instansies wat hoofsaaklik vir ernstig gestremde persone voorsiening maak, behoort ten volle gesubsidieer te word, terwyl plekke wat hoofsaaklik vir minder ernstig gestremde persone voorsiening maak, 'n deel van hul eie inkomste moet genereer.
- (iv) Subsidies vir residensiële sorg moet van subsidies vir die verskaffing van werksgeleenthede geskei word. Dit is twee afsonderlike geleenthede en daarom behoort die twee nie gekombineer te word nie.
- (v) Rentevrye lenings, kapitaaluitleg vir geboue en toerusting deur die staat of andersins die betaling van ongeskiktheidstoelaes aan die werkers in selfhelpskemas, totdat die skemas winsgewend begin werk, moet oorweging geniet. 'n Ontwikkelingsagentskap, soos die Kleinsakeontwikkelingskorporasie, moet onderhandelings voer oor en help om fondse te vind vir selfhelpskemas, na gelang van die behoefte

daaraan. Hierdie ontwikkelingsagentskap moet egter bereid wees om dieselfde risiko te loop as wanneer dit enige ander nuwe sakeonderneming sou finansier.

- (vi) Vir sover dit finansiering van indiensneming van gestremde persone in die ope arbeidsmark betref, is daar twee moontlikhede, naamlik direkte subsidies of belastingaansporings. Direkte subsidies moet periodiek hersien word sodat hulle met die inflasiekoers tred hou. 'n Alternatief vir direkte subsidies is die aanbieding van belastingaansporings aan diegene wat gestremde persone in die ope arbeidsmark in diens neem. Dit word egter nie aanbeveel nie, aangesien dit baie moeilik sou wees om te verseker dat persone wat werklik voordeel uit indiensneming kan put eerder as diegene wat minder ooglopend gestremd is, ooreenkomstig 'n belastingaansporingskema in diens geneem sal word. So 'n skema sal bykomende uitgawes aan administratiewe koste skep.

(d) Die skep en byhou van databasisse

Die volgende twee databasisse moet geskep en in stand gehou word om die las van die administrasie wat op die werksituasie van gestremdes konsentreer, te verlig:

- (i) 'n Register van alle gestremde persone volgens hul tipe gestremdheid en indiensnemingstatus. Indien die persoon in diens staan, moet die plek waar hy in diens is en of dit in 'n beskermde, beskutte, selfhelp- of ope arbeidsmarksituasie is, aangedui word. So 'n register sal dit makliker maak om maatskaplike dienste, plasings- en opvolgdienste aan alle gestremde persone te bied. Indien werksgeleenthede beskikbaar word, sal dit moontlik wees om 'n werksgeleentheid te vind wat pas by die aanleg en vermoëns van gestremde persone wat werk soek. 'n Landswyse sensusopname kan gebruik word om so 'n register te begin.
- (ii) 'n Register moet saamgestel word van alle opleidings- en plasingfasiliteite wat vir gestremde persone beskikbaar is. Dit kan opleidings- en rehabilitasiesentrums, beskermingswerkplekke, opleiding- en werksentrums en selfhelpskemas sowel as instansies in die ope arbeidsmark wat gestremde persone in diens het, insluit. Die databasis kan tot stand gebring word deur name en adresse asook beskrywings te verkry van die fasiliteite en tipe gestremdheid waarvoor daar by elke instansie voorsiening gemaak word, van die nasionale rade vir

gestremdesorg, die Departement van Mannekrag, die organiseerders van selfhelpskemas en van mense in die ope arbeidsmark wat om loonsubsidies aansoek doen.

Die voorstel in verband met databasisse soos in die voorafgaande twee paragrawe gestel, moet uiteraard gekoördineer en ingeskakel word by die aanbevelings wat reeds in hierdie verband in die hoofverslag van die koördineringskomitee van die Jaar van Gestremde Persone, 1986 (*Gestremdheid in die RSA*, par. 7.2.3.6) vervat is en by aksies wat reeds op grond van daardie verslag, onderneem is.

6.3.2 Bekendstelling en bewusmakingsveldtogte

Die idee dat die gestremde persoon volgens sy vermoë, en nie volgens sy gestremdheid nie, in diens geneem moet word, moet deur radio-, televisie- en koerantdekking gepropageer word. Spesifieke bewusmakingsveldtogte is vir elke tipe gestremdheid nodig. Bewusmakings- en inligtingsveldtogte moet op verskillende vlakke gevoer word. Die gesin van die gestremde persoon, skoolkinders, onderwysers, voornemende werkgewers en die algemene publiek moet almal aangaande die aard van gestremdhede sowel as die vermoëns van gestremde persone ingelig word.

6.3.3 Aanmoediging tot indiensneming van die gestremde persoon

(a) Inligting aan werkgewers

Voornemende werkgewers van gestremde persone moet geïdentifiseer word as 'n belangrike teikengroep vir bewusmakings- en inligtingsveldtogte. Beroepsvoorligters en indiensplasingbeamptes is die beste opgelei vir hierdie funksie. Hierbenewens kan brosjures en pamflette aan voornemende werkgewers uitgestuur word om hulle aan te moedig om gestremde persone in diens te neem. Die loonsubsidieskema moet beter bekendgestel word.

(b) Aansporingsmaatreëls

Benewens finansiële aansporing, moet ander aansporingsmaatreëls ook oorweeg word. 'n Kwotastelsel vir indiensneming van gestremde persone bestaan wel in die buiteland. Dit kan egter negatiewe gevolge hê, aangesien dit moeilik afdwingbaar is en dit kan 'n negatiewe gesindheid teenoor gestremde persone veroorsaak, in plaas van 'n positiewe houding oor indiensneming van gestremde persone. Dit kan ook die indiensneming van meer gestremde persone verhoed wanneer die kwotagetal bereik is. Die beginsel van gelyke geleentheid vir gestremde persone moet aangemoedig word. Hierdeur word dan gepoog om 'n

positiewer benadering ten opsigte van indiensneming van gestremde persone te verkry.

(c) Opvolgdienste

Dit is noodsaaklik dat opvolgdienste en monitering van die werkprestasie van die gestremde persoon na plasing in die ope arbeidsmark geskied. Die plasingse beampte se rol moet uitgebrei word om as deel daarvan opvolgdienste in te sluit. Dit geld vir werk in beskermingswerkplekke, opleiding- en werksentrums sowel as in die ope arbeidsmark.

(d) Beskerming van die gestremde werker se belange

Gesonde arbeidsverhoudingbeginsels moet toegepas word om regverdigde arbeidspraktyke te verseker. Gestremde werkers het 'n behoefte aan verteenwoordiging van hulle belange op alle vlakke sodat hulle nie benadeel word nie. Hulle het dieselfde beskerming as enige ander werker teen onregverdigde arbeidspraktyke nodig. Dit geld vir beskermingswerkplekke, opleiding- en werksentrums, selfhelpskemas en die ope arbeidsmark. Dissiplinêre, onderhandelings- en griewe-prosedures vir die gestremde werker moet in ooreenstemming met huidige arbeidsverhoudingpraktyke toegepas word.

6.3.4 Rehabilitasie van die gestremde persoon

(i) Benewens die bevordering van indiensneming van die gestremde persoon deur voornemende werkgewers, moet die gestremde persoon self ook 'n werksetiek ontwikkel. Dit kan deel van 'n rehabilitasieprogram uitmaak. Spesiale rehabilitasiesentrums is nie net in hospitale nodig nie, maar ook aan opleidingsentrums. Dit is noodsaaklik om die selfvertroue en selfrespek van die gestremde persoon op te bou sodat hulle bekwaam kan voel om te werk.

(ii) Die samestelling van multiprofessionele spanne is noodsaaklik om met rehabilitasie te help. Opvoeding van die gestremde persoon om homself realisties te beoordeel en sy sterk punte sowel as swakhede te aanvaar, is nodig. Fisioterapie, arbeidsterapie en psigoterapie is voorbeelde van terapie wat noodsaaklik is.

6.3.5 Die werksituasie

Die bestuur van werkplekke vir die gestremde persoon, die keuring en plasing van die gestremde persoon in 'n werksituasie, personeelontwikkeling en produksie is almal belangrike aangeleenthede wat met die werksituasie van

gestremde persone verband hou. Elk van hierdie punte word afsonderlik toegelig.

(a) Bestuur

Desentralisasie en privatisering van opleiding- en werksentrums en indien moontlik, beskermingswerkplekke moet ernstig oorweeg word. Dit kan 'n opleidingsinset verg vir sover bestuurders betrokke is. Dit kan nodig wees om aan hulle opleiding te verskaf oor die opstel van kontrakte, verkryging van onverwerkte materiaal, die vind van markte vir produkte en alle aspekte van die administrasie van 'n sakeonderneming. Sulke opleiding sal ook vir die bestuurders van selfhelskemas van groot waarde wees.

(b) Keuring en plasing

Die beginsel dat evaluering en keuring belangrike voorvereistes vir indiensplasing is, behoort algemeen aanvaar te word. Koördinerende tussen plasinginstansies en werksplekke in hierdie opsig is noodsaaklik.

(c) Personeelontwikkeling

- (i) Nuwe loopbaanrigtings moet geskep word vir diegene wat in beskermingswerkplekke en in opleiding- en werksentrums werk. Dieselfde geld vir nie-gestremde personeel van beskermingswerkplekke en opleiding- en werksentrums aangesien opleiding hier ook deel uitmaak van loopbaanontwikkeling.
- (ii) Bevordering, bonusse en ander aansporingsmaatreëls moet op grond van meriete eerder as dienstydperk geskied.
- (iii) Die opleiding vir gestremde werkers behoort nie net opdragte in te sluit oor hoe om die taak te doen nie, maar behoort ook daarop gemik te wees om produktiwiteit te verhoog en uithouvermoë en konsentrasie te verbeter. Daar moet dus in beskermingswerkplekke meer aandag aan eenvoudige maar tog gestruktureerde tipe opleiding gegee word.
- (iv) Die moeilikhedsgraad van die werktipes moet geklassifiseer word sodat loopbaanontwikkeling en -bevordering moontlik is. Die kundigheid van 'n arbeidsterapeut kan hiervoor benut word. Die stel van doelwitte en teikens vir elke gestremde werker wat aan aansporingskemas en bonusse gekoppel is, kan help om trots te ontwikkel op die werk wat gedoen word.

- (v) Waar moontlik, moet deelname van die gestremde persoon ook aangemoedig word in besluite wat homself en sy werk beïnvloed en die totstanc-
bring van werkerskomitees kan nuttig wees. Dit vind reeds in die
meeste selfhelpskemas plaas en kan na beskermingswerkplekke en oplei-
ding- en werksentrums uitgebrei word.
- (vi) Mediese fasiliteite en klinieke moet by die werk beskikbaar wees om
die hoeveelheid siekteverlof wat geneem word, te verminder.

(d) Produksie

Produksiestandaarde moet hoog wees indien werkplekke vir gestremde persone
in die ope arbeidsmark wil meeding. In opleiding- en werksentrums vind dit
reeds plaas, aangesien die meeste produkte die stempel van die Suid-
Afrikaanse Buro vir Standaarde dra. In ander sentrums moet meganismes vir
kontrolering van standaarde en kwaliteit egter ontwikkel word. Indien
privatisering plaasvind, moet wyses gevind word om by sperdatums te hou.
Dit kan aan aansporingskemas en bonusse gekoppel word.

6.4 SAMEVATTING

Korrekte plasing en benutting van die vaardighede van gestremde persone in
'n werksituasie kan tot minder maatskaplike probleme, 'n verminderde finan-
siële las op die staat en beter aanpassing by lewensomstandighede onder
gestremde persone self lei. Daarenteen kan swak plasing en onderbenutting
van die vaardighede van gestremde persone in hul werk lei tot werkloosheid,
'n verlies aan selfrespek, 'n groter finansiële las op die staat en 'n
onvermoë van die gestremde persoon om by die gemeenskap in te skakel. Onder-
rig, opleiding, rehabilitasie, plasing en opvolgdienste dra almal by tot die
suksevolle benutting van die gestremde se potensiaal by die werk, terwyl 'n
gebrek aan of swak dienste vir gestremde persone lei tot werkloosheid by
groot getalle persone wat wel 'n nuttige bydrae tot die ekonomie van die
land kan lewer.

HOOFSTUK 7

ONDERSOEK NA WETGEWING OM OPLEIDING EN INDIENSPLASING VAN DIE GESTREME PERSOON TE BEVORDER

7.1 INLEIDING

Die ondersoek na opleiding en indiensplasing van persone in die RSA het met die aanvaarding deur die regering van 'n mannekragbeleid en 'n mannekragbeplanning (Witskrif deel 2 van die Wiehahn-verslag) tot gevolg gehad dat die Wet op Mannekragopleiding 56 van 1981 en die Wet op Voorligting en Indiensplasing 62 van 1981 op die Wetboek geplaas is. Deur middel van hierdie wette is 'n infrastruktuur neergelê waarvolgens 'n dinamiese mannekragbeleid uitgevoer kan word en waarvolgens die opleiding en indiensplasing van die gestremde persoon ook tot sy reg kan kom. Deurdat die mannekragbeleid van die regering op alle persone van toepassing is, geld hierdie beleid ook vir alle gestremde persone. So ook die fundamentele arbeidsregte wat die regering in deel 5 (Wiehahn-verslag) erken het. Daarbenewens het die regering in par. 4.1 van die Witskrif (deel 5 van die Wiehahn-verslag) die beginsel aanvaar om met inagneming van ons plaaslike omstandighede daarna te streef om ons arbeids- en nywerheidsverhoudingswette en -praktyke in die volste moontlike mate in lyn te bring met internasionale arbeidskonvensies, aanbevelings en ander internasionale dokumente.

7.1.1 Probleemstelling

Die ondersoek na wetgewing om die opleiding en indiensplasing van die gestremde persoon te bevorder, het as grondliggende probleem die aard van die wetlike grondslag, wat sodanige bevordering moet bewerkstellig, gevorm.

7.1.2 Doel met ondersoek

Die doel met dié betrokke ondersoek was dus om vas te stel wat die bestaande wetgewende raamwerk in die RSA is waarvolgens die opleiding en indiensplasing van gestremdes gereël word, en om dit te vergelyk met internasionale riglyne en wetgewing in geselekteerde Westerse lande.

7.1.3 Metode van ondersoek

'n Regsvergelykende studie is gemaak van soortgelyke wetgewing in Westerse lande en kennis is geneem van die internasionale konvensies, aanbevelings, beleidsverklarings en ander dokumente wat internasionale standaarde en riglyne ten aansien van opleiding en indiensplasing van gestremdes bepaal.

Die metodes wat toegepas is, was om regsvergeelykend te werk en die verskillende wetgewende maatreëls en materiaal te evalueer. Die navorsingsgebied is begrens deurdat die ondersoek beperk is tot die wetgewing wat deur die Departement van Mannekrag geadministreer word ten opsigte van die opleiding en indiensplasing van die gestremde persoon.

7.2 BEVINDINGS EN AANBEVELINGS

7.2.1 Behoeftes aan 'n nasionale beleid

Bevinding

Die gestremde persoon is onderhewig aan 'n groot aantal wette wat deur 'n verskeidenheid van staatsdepartemente geadministreer word. Dit bring mee dat verskillende beleidsoorwegings geld na gelang van die besondere wet of departement. Daar bestaan tans nie 'n algemene nasionale beleid wat op alle aspekte van die gestremde persoon betrekking het nie.

Uit die aard van die saak moet daar 'n verskeidenheid van wette wees omdat dit nie moontlik is om al die aangeleenthede wat by die gestremde persoon ter sprake kom, in een wet saam te vat nie. Dit is ook die geval in die wetgewing van ander Westerse lande. Daar is egter behoefte aan 'n nasionale beleid wat ten opsigte van die gestremde persoon moet geld. Dit sal oorvleueling en teenstrydighede uitskakel, koördinerings moontlik maak en veral onontbeerlik wees by positiewe beplanning van die bevordering van die belange van die gestremde.

Aanbeveling

'n Algemene beleidsverklaring van die regering waarin erkenning verleen word aan die behoeftes van die gestremde persoon in die RSA en aan die feit dat daar positiewe optrede moet volg, moet in 'n witskrif uiteengesit word. Internasionale riglyne bestaan wat sodanige beleidsverklarings betref (kyk par. 5.2.1 in die ondersteunende verslag oor wetgewing).

Van owerheidsweë moet erkenning verleen word aan die behoeftes van die gestremde en aan die feit dat daar positiewe optrede moet volg.

7.2.2 Gebrek aan oorsigtelikheid en koördinerings

Bevinding

Die groot aantal wette en staatsdepartemente wat met gestremde persone gemoeid is, bring mee dat daar 'n gebrek aan oorsigtelikheid is en daarmee gepaardgaande gebrek aan koördinerings.

Daar behoort 'n nasionale liggaam te wees wat aandag skenk aan die totaliteit van belange wat ten opsigte van die gestremde persoon geld. Die liggaam moet as waghond oor sodanige belange dien. Die funksies van sodanige liggaam is genoegsame motivering. Sien voorstel van *Manila Statement* (par. 5.2.2 in die ondersteunende verslag oor wetgewing).

Aanbeveling

'n Nasionale liggaam vir die welsyn en rehabilitasie van gestremde persone moet ingestel word. Die Interdepartementele Komitee vir Gestremdesorg (IDKG) wat op 7 Oktober 1988 gestig is, moet hierdie funksie vervul.

Dit kan slegs tot voordeel van die gestremde persoon wees indien daar 'n liggaam is wat 'n wakende oog hou oor die wyse waarop al die wette geadministreer word, die wysiging van bestaande wetgewing geïnisieer word en in die algemeen die belange van die gestremde bevorder kan word. So 'n liggaam kan ook navorsing inisieer en koördineer.

7.2.3 Toepaslikheid van mannekragbeleid en -beplanning

Bevinding

Die regering het 'n mannekragbeleid en -beplanning aanvaar (Witskrif oor deel 2 van die Wiehahn-verslag). Omdat die beleid op alle persone van toepassing is, is dit ook van toepassing op gestremde persone.

'n Positiewe verklaring van overheidswêë ten aansien van hierdie beleid en beplanning om dit duidelik te stel dat die gestremde persoon ook daarby betrek word, is noodsaaklik vir die toekomstige bevordering van die belange van die gestremde persoon.

Aanbeveling

Die regering moet in 'n witskrif uitdruklik verklaar dat die formele mannekragbeleid en -beplanning wat as gevolg van die aanbevelings van die Wiehahn-verslag (par. 2.1 in volledige verslag) deur die regering aanvaar is, op gestremde persone van toepassing is.

Dit impliseer dat die gestremde persoon daarop aanspraak kan maak dat ook sy werkkrigte optimaal ontwikkel, benut en bewaar moet word; dat sy werkvermoë met inagneming van sy individuele aanleg en belangstelling tot die hoogste vlak ontwikkel behoort te word; dat sy werkkrigte optimaal benut sal word deur die verskaffing van werksgeleenthede, beroepsopleiding en verhoging van

produktiwiteit, en dat sy geestelike en liggaamlike gesondheid en welsyn var owerheidsweë aandag sal geniet.

Deur die mannekragbeleid uitdruklik op die gestremde persoon ook van toepassing te maak, bring verder mee dat die arbeidsregte wat deur die regering erken is ook op gestremde persone van toepassing is.

Dit stel onomwonde vas dat die wetgewende grondslag van die opleiding en indiensplasing van die gestremde persoon gereguleer word deur

Die Wet op Mannekragopleiding 56 van 1981 en

Die Wet op Voorligting en Indiensplasing 62 van 1981.

Die Wet op Arbeidsverhoudinge 28 van 1956 is ook van toepassing, veral die werksaamhede van die Nasionale Mannekragkommissie en die opleiding-skemas wat ingevolge dié wet ingestel word.

7.2.4 Internasionale riglyne

Bevinding

Die regering het in die Witskrif (deel 5) van die Wiehahn-verslag met betrekking tot internasionale riglyne die volgende aanbeveling aanvaar:

"Suid-Afrika moet, met behoorlike inagneming van sy inherente reg om plaaslike omstandighede en die wisselende stadiums van maatskaplike en ekonomiese ontwikkeling binne sy gemeenskap in aanmerking te neem, streef om sy arbeids- en nywerheidsverhoudingewette en -praktyke in die volste moontlike mate in ooreenstemming te bring met internasionale arbeidskonvensies, aanbevelings en ander internasionale dokumente."

Hierdie aanvaarding van internasionale riglyne bring mee dat hierdie beginsels ook in ag geneem moet word by die opleiding en indiensplasing van die gestremde persoon in die RSA.

Aanbeveling

Daar word aanbeveel dat die regering hom in die witskrif verbind tot die aanvaarding as riglyn van die *Vocational Rehabilitation and Employment (Disabled Persons) Convention, 1983*, asook die riglyne *Vocational Rehabilitation (Disabled) Recommendation, 1955*, *Human Resources Development Recommendation, 1975* en *Vocational Rehabilitation (Disabled) Recommendation, 1983*.

Word hierdie aanbeveling aanvaar, word verseker dat die opleiding en indiensplasing van die gestremde persoon in die RSA in ooreenstemming met internasionale riglyne bevorder word.

7.2.5 Integrering van opleiding

Bevinding

Die opleiding van die gestremde persoon word nog te veel gesien as 'n besondere funksie binne die Departement van Mannekrag en is nie ten volle geïntegreer in die stelsel wat in die algemeen bestaan vir die opleiding van werksoekers nie.

Die opleiding van die gestremde persoon kan slegs tot sy reg kom indien die volle opleidingsmasjinerie op hom van toepassing gemaak word. Dit sluit aan by die *Vocational Rehabilitation (Disabled) Recommendation 168, 1983* wat bepaal dat opleiding by die bestaande stelsel moet inskakel.

Aanbeveling

Die Minister van Mannekrag moet aan die Nasionale Opleidingsraad spesifiek die opleiding van die gestremde persoon opdra met inagneming van die internasionale riglyne wat deur die regering erken word binne die raamwerk van die aanvaarde mannekragbeleid. Die gestremde moet opgeneem word in die strewe van die NOR na 'n beter opleidingsbedeling vir alle persone in die RSA en moet ingeskakel word in die reëlings wat getref word vir die opleiding van werksoekers, groepopleidingsentrums, private opleidingsentrums en ander opleidingskemas.

Indien die opleiding spesifiek aan die NOR opgedra word, sal die aandag spesifiek op hierdie groep werksoekers gevestig word en kan die NOR toesien dat die gestremde persoon ten volle geïntegreer word in die stelsel wat deur wetgewing vir die opleiding van werksoekers beskikbaar gestel word.

7.2.6 Voorligting en indiensplasing

Bevinding

Die indiensplasing van gestremde persone geskied tans nie as 'n geïntegreerde deel van die algemene voorligting en indiensplasing van werksoekers nie. Om ten volle geïntegreer te word by die stelsel wat deur die Wet op Voorligting en Indiensplasing 62 van 1981 daarvoor voorsiening maak, is dit nodig dat die gestremde soos enige ander "werksoeker" opgeneem word.

Aanbeveling

Die voorligting en indiensplasing van die gestremde persoon moet ten volle geïntegreer word in die voorligting en indiensplasing soos voorsien deur die Wet op Voorligting en Indiensplasing 62 van 1981. Die gestremde persoon

moet in die eerste instansie beskou en behandel word soos enige ander "werksoeker" waarop die volle administratiewe masjinerie van die wet van toepassing is, naamlik die registrasie en werksoekers, adviserende indiensplasingrade, voorligting- en indiensplasingentrums, registrasie van private werkverskaffingskantore en die plasing van sekere verpligtings op die werkgewers. Slegs in die tweede instansie moet die gestremde persoon behandel word as 'n besondere soort werksoeker met besondere omstandighede wat in aanmerking geneem moet word.

Die aanvaarding van hierdie aanbeveling bring mee dat die indiensplasing van die gestremde persoon nie 'n afsonderlike funksie van 'n bepaalde afdeling van die Departement van Mannekrag is nie, maar ten volle geïntegreer word in die algemene indiensplasingfunksie wat ten opsigte van alle persone geld.

7.2.7 Omvattende beleidsverklaring: beroepsrehabilitasie en werkseleenthede

Bevinding

Daar bestaan behoefte aan 'n omvattende beleidsverklaring met betrekking tot die beroepsrehabilitasie van en werkseleenthede vir die gestremde persoon.

Daar behoort duidelikheid te bestaan oor wat beoog word met die beroepsrehabilitasie van en werkseleenthede vir die gestremde persoon. Internasionale riglyne is hier van waarde.

Aanbeveling

In die witskrif moet die regering hom uitdruklik verbind tot die beginsels met betrekking tot beroepsrehabilitasie van en werkseleenthede vir die gestremde persoon soos uiteengesit in die *Vocational Rehabilitation and Employment (Disabled Persons) Recommendation, 1983*.

Die regering onderneem ingevolge hierdie aanbeveling om aan die gestremde persoon gelyke geleenthede en behandeling te verseker wat toegang tot die behoud van en bevordering in sy werk van sy eie keuse met inagneming van sy individuele omstandighede betref. Metodes moet aangewend word om werkseleenthede te bevorder wat in ooreenstemming is met die indiensneming van ander werkers.

7.2.8 Wetgewende program

Bevinding

Daar bestaan 'n behoefte aan 'n positiewe wetgewende program ten aansien van gestremde persone.

Daar is 'n groot aantal wette wat op die gestremde persoon van toepassing is. Dit is nodig om na al hierdie wette te kyk om vas te stel of al die belange van die gestremde persoon na behore behartig word. 'n Oorkoepelende beleid ten opsigte van gestremde persone is noodsaaklik en daar moet dus 'n positiewe wetgewende program ingestel word.

Aanbeveling

Die regering moet hom verbind tot 'n positiewe wetgewende program ten aansien van gestremde persone met inagneming van internasionale riglyne en die besondere omstandighede wat in die RSA geld. In dié verband moet die regering hom verbind om in sy wetgewende program as grondslag die beginsels soos in die *Manila Statement* (Conclusions and recommendations of the second international conference on Legislation concerning the disabled, January 16-20 1978) uiteengesit, op te neem.

Dit is vir die gestremde noodsaaklik dat daar voortdurend gekyk moet word na die wetgewing wat op hom van toepassing is en dat wetgewing nie lukraak gewysig moet word nie, maar dat dit in dié verband hanteer word binne 'n positiewe wetgewende program.

7.2.9 Skemas wat nie afgekondig is nie

Bevinding

Daar bestaan skemas wat in die Departement van Mannekrag ingestel en ontwikkel is, wat nie in die *Staatskoerant* afgekondig is nie.

Skemas wat die belange van die gestremde persoon raak, behoort in die *Staatskoerant* afgekondig te word om sodoende as ondergeskikte wetgewing regspraak te geniet en gevolglik nie bloot op 'n administratiewe besluit te berus nie.

Aanbeveling

Bepaalde skemas, soos die beskutte arbeidskema en die loonsubsidieskema, moet in die *Staatskoerant* afgekondig word sodat sodanige skemas die regspraak van ondergeskikte wetgewing geniet. Dit sal bydra tot die afdwingbaarheid van sulke skemas, die bekendstelling daarvan en eenvormigheid.

Die afkondiging van die skemas is tot voordeel van die gestremde omdat so 'n skema dan aan hom bekend is, dit tot eenvormigheid lei en dat hy sekere aansprake as gevolg van die afkondiging verkry.

7.2.10 Aansporingsmaatreëls

Bevinding

Aansporingsmaatreëls waardeur werkgewers aangemoedig word om groter getalle gestremde persone in diens te neem, het nog geen wetlike beslag in die Republiek van Suid-Afrika gekry nie.

Die Wiehahn-verslag het reeds in aanbeveling 3.43 (verslag 3: 365) die mening uitgespreek dat aandag gegee moet word aan die daarstelling van gepaste aansporing om werkgewers aan te moedig om groter getalle gestremde persone in diens te neem.

Aanbeveling

By die uitbouing van 'n positiewe wetgewende program moet ernstige aandag gegee word aan die moontlikheid om by wyse van wetgewing aansporingsmaatreëls in te stel waardeur werkgewers aangemoedig word om groter getalle gestremde persone in diens te neem.

Geskikte aansporingsmaatreëls sal meebring dat werkgewers inskikliker sal wees om gestremde persone in diens te neem en sodoende indiensplasing van gestremde persone bevorder.

7.3 SAMEVATTING

Die voorstelle met betrekking tot die bevordering van die opleiding en indiensplasing van die gestremde persoon moet daarmee rekening hou dat die Suid-Afrikaanse regstelsel nie voorsiening maak vir die afdwing van mense-regte nie. Daarbenewens word 'n vrye markonomie voorgestaan. Dit bring mee dat die opleiding en indiensplasing van 'n gestremde persoon hoofsaaklik op 'n vrywillige basis geskied. Voorsiening word dus nie gemaak vir die afdwing van regte nie.

Die owerheid onderneem weliswaar verpligtinge met betrekking tot opleiding en indiensplasing binne die raamwerk van 'n erkende mannekragbeleid. Daar bestaan gevolglik wel 'n raamwerk waarbinne die opleiding en indiensplasing van die gestremde persoon gereël word. Wat egter ontbreek en tans 'n behoefte is, is dat die owerheid hom moet verbind tot 'n positiewer beleid om die gestremde persoon by die bestaande stelsel te integreer. Aanvullend tot en ter uitvoering van so 'n beleid word verlang dat daar 'n positiewe wetgewende program tot voordeel van die gestremde persoon ingestel behoort te word, waaronder ook sy opleiding en indiensplasing bevorder kan word.

Die algemene beleid en wetgewende program moet na aanleiding van die inter-
nasionale riglyne opgestel word.

HOOFSTUK 8

AANBEVELINGS

8.1 INLEIDING

Aangesien hierdie ondersoek by die aanbevelings van die Koördineringskomitee: Jaar van Gestremde Persone, 1986 aansluit, is die aanbevelings wat gemaak word aanvullend daartoe. Dit word aanvaar dat die *Interdepartementele Komitee vir Gestremdesorg* (IDKG), wat op 7 Oktober 1988 in die lewe geroep is en waarvan die sekretariaat by die Departement van Nasionale Gesondheid en Bevolkingsontwikkeling gesetel is, op die oomblik die oorkoepelende komitee op nasionale vlak is.

In hierdie ondersoek is daar hoofsaaklik aandag aan dienste van die Departement van Mannekrag geskenk, terwyl die belangrike dienste van ander beleidsmakende departemente ook ter wille van die eenheid van die navorsing onder die loep geneem is. Dit is gedoen om 'n deurlopende perspektief rakende opleiding en plasing van die gestremde persoon te skets.

8.2 PROBLEME WAT AANLEIDING TOT DIE NAVORSING GEGEE HET

Daar bestaan onkunde volgens die oordeel van die Departement van Mannekrag by werkgewers, gestremde persone en ander persone en instansies betrokke by gestremde persone in verband met die volgende sake wat die departement se funksionering raak:

- wetgewing en die betekenis daarvan vir die gestremde persoon
- aanspingsmaatreëls vir opleiding en plasing
- geleenthede vir opleiding
- voorligting en indiensplasingdienste

Daar bestaan onvoldoende koördinering tussen staatsdepartemente, gestremde persone, nasionale rade vir gestremdesorg en werkgewers met betrekking tot opleiding, finansiering en plasing van die gestremde persoon. Dit het tot gevolg dat 'n verskeidenheid van dienste en koste gedupliseer word.

Die huidige landwye problematiese werkloosheidsituasie vergroot die reeds bestaande probleme van die gestremde persoon om in die ope arbeidsmark en in beskutte werk geplaas te word, veral in die lig van die beperkte plasing-geleenthede in opleiding- en werksentrums.

Toelaes wat die gestremde werklose persoon ontvang, lei in sekere gevalle tot 'n negatiewe gesindheid teenoor werk en bevorder werkskuheid selfs by die gestremde persoon wat oor benutbare en aanwendbare mannekrag beskik.

8.3 OORWEGINGS BY DIE AANBEVELINGS

Die uitgangspunt van die opdraggewer (Departement van Mannekrag) was dat die ondersoek prakties maar wetenskaplik verantwoordbaar moet wees en daarom het die samestellers van hierdie verslag, die werkkomitee en projekomitees en die navorsers hulle dit ten doel gestel om aanbevelings te doen wat

- vir al die bevolkingsgroepe haalbaar en bekostigbaar is;
- op die voortbouing en versterking van bestaande sisteme en strukture gegrond is;
- finansiële realiteite respekteer;
- kort- en langtermynprioriteite onderskei en met die finansiële en ontwikkelings-tendense van die RSA tred hou en
- met die aanbevelings van die koördineringskomitee: Jaar van Gestremde Persone, 1986, waar van toepassing, rekening hou.

8.4 INDELING VAN AANBEVELINGS

Die aanbevelings is vir maklike identifisering deur belanghebbende instansies soos volg in kategorieë verdeel:

- Aanbevelings aan die Departement van Mannekrag
- Aanbevelings aan die Interdepartementele Komitee vir Gestremdesorg (IDKG)
- Aanbevelings aan ander staatsdepartemente asook overheidsinstellings
- Aanbevelings aan die privaatsektor insluitend nie-formele opleidingsinstansies
- Aanbevelings aan die onderwysdepartemente

8.5 AANBEVELINGS AAN DIE DEPARTEMENT VAN MANNEKRAG

8.5.1 Oriëntering

Uit die ondersteunende navorsingsverslae blyk dit dat die aanbevelings aan die Departement van Mannekrag in drie groepe uiteenval, naamlik aanbevelings wat respektiewelik op makro-, meso- en mikrovlak geklassifiseer kan word.

Die aanbevelings wat op makrovlak gedoen word, word aan die hoofkantoor van die Departement van Mannekrag gerig. Die hoofkantoor het onder andere die opdrag om die opleiding en plasing van persone in die algemeen, en dus ook van gestremde persone, in die breedste sin van die woord te koördineer, te bevorder en te fasiliteer. Die mesovlak sluit weer die kantore van die onderskeie streeksdirekteure in waar die nodige infrastruktuur en personeel reeds bestaan om die koördinerings-, fasiliterings- en bevorderingsfunksies uit te voer. Die aanbevelings wat op die mikrovlak gedoen word, is die verantwoordelikheid van die beroepsvoorligters/indiensplasingsbeampies en opleidingadviseurs van die Departement van Mannekrag in oorleg met alle *instansies* wat betrokke is by evaluering, opleiding, plasing, begeleiding en steungewing aan gestremde persone in elke stad, dorp of plaaslike gemeenskap.

Daar word van die standpunt uitgegaan dat deur die bestaande strukture op makro-, meso- en mikrovlak te gebruik, dit moontlik word om die kanale vir die koördinering van alle behoeftes, dienste, probleme, funksies en enige ander saak ten opsigte van opleiding en plasing van gestremde persone, optimaal te kan benut.

8.5.2 Aanbevelings aan die Departement van Mannekrag vir uitvoering op makrovlak

(a) Aanbeveling oor die koördinering, integrering van en toesig oor dienste gelewer

Daar word aanbeveel dat die dienste wat aan die gestremde persoon in beskerminingswerkplekke, opleiding- en werksentrums en selfhelpskemas gelewer word, so gou as moontlik onder die jurisdiksie van die Departement van Mannekrag geplaas word.

(b) Aanbevelings oor wetgewing

Daar word aanbeveel dat

- (i) die regering in 'n witskrif uitdruklik verklaar dat die formele mannekragbeleid en -beplanning wat as gevolg van die aanbeveling van die Wiehahn-verslag (par. 2.1 van deel 2) deur die regering aanvaar is, ook op die gestremde persoon van toepassing is.
- (ii) die Minister van Mannekrag aan die Nasionale Opleidingsraad (NOR) die bevordering van opleiding van die gestremde persoon opdra met die doel om verder daarna ondersoek in te stel, met inagneming van die internasionale riglyne wat deur die regering, binne die raamwerk van

die aanvaarde arbeidsbeleid erken word en om die minister daaroor te adviseer. Die gestremde persoon moet opgeneem word in die strewe van die NOR na 'n beter opleidingsbedeling vir alle persone in die RSA en moet ingeskakel word in die reëlings wat getref word vir die opleiding van werksoekers aan groeopleidingsentrums, private opleidingsentrums en ander opleidingskemas.

- (iii) die voorligting en indiensplasing van die gestremde persoon ten volle geïntegreer moet word in die voorligting en indiensplasing soos voorsien deur die Wet op Voorligting en Indiensplasing 62 van 1981. Die gestremde persoon moet in die eerste instansie beskou word soos enige ander werksoeker waarop die volle administratiewe masjinerie van die wet van toepassing is, naamlik die registrasie van werksoekersadviserende indiensplasingrade, voorligting- en indiensplasingentrums, registrasie van private werkverskaffingskantore en die plasing van sekere verpligtinge op die werkgevers. Slegs in die tweede instansie moet die gestremde persoon behandel word as 'n besondere soort werksoeker met besondere omstandighede wat in aanmerking geneem moet word.
- (iv) die regering hom uitdruklik in 'n witskrif verbind tot die beginsels met betrekking tot beroepsrehabilitasie en werkseleenthede vir die gestremde persoon, soos uiteengesit in die *Vocational Rehabilitation and Employment (Disabled Persons) Recommendation, 1983*.
- (v) die regering hom verbind tot 'n positiewe wetgewende program ten aansien van die gestremde persoon met inagneming van internasionale riglyne en die besondere omstandighede wat in die RSA geld. In dié verband moet die regering hom verbind om in sy wetgewende program as grondslag die beginsels soos in die *Manila Statement (Conclusions and Recommendations of the Second International Conference on Legislation Concerning the Disabled, 16-20 January 1978)* uiteengesit sover prakties uitvoerbaar op te neem.
- (vi) bepaalde skemas, soos die Skema vir Beskutte Arbeid en die Loonsubsidieskema in die *Staatskoerant* en periodiek in ander media afgekondig word, sodat sodanige skemas die regsrag van ondergeskikte wetgewing sal geniet.
- (vii) die IDKG wat op 7 Oktober 1988 gestig is, die funksie van 'n nasionale liggaam vir die welsyn en rehabilitasie van die gestremde persoon moet hanteer.

(c) Aanbevelings oor opleiding- en plasingseleenthede vir die gestremde persoon

Daar word aanbeveel dat

- (i) 'n komitee vir die koördinerings-, bevorderings-, fasiliterings- en navorsings- oor opleiding en plasing van gestremde persone by die Nasionale Opleidingsraad in die lewe geroep word. Hierdie komitee vir opleiding en plasing van die gestremde persoon (KOPG), moet verteenwoordiging op die Interdepartementale Komitee vir Gestremdesorg (IDKG) hê. Die Nasionale Opleidingsraad moet die Minister van Mannekrag aangaande hierdie komitee adviseer oor die
- skakeling met instansies soos die sakesektor, ander staatsdepartemente, nasionale rade vir gestremdesorg, die staatstenderraad en hoofdirektorate en direktorate van die Departement van Mannekrag;
 - bewilling en verspreiding van fondse beskikbaar by die Departement van Mannekrag vir die benutting en bevordering van opleiding en plasing van gestremde persone.
- (ii) die KOPG saamgestel word uit verteenwoordigers van die volgende instansies:
- Departement van Mannekrag
 - Werkgewersorganisasies
 - Werkgewers
 - Werknemersorganisasies
 - Nasionale rade vir gestremdesorg
 - Onderwysdepartemente
- Bo en behalwe verteenwoordiging van genoemde instansies, moet gestremde persone, kundiges oor gestremdheid en/of spesialiste op enige ander terrein wat noodsaaklik geag word, ook in die KOPG dien.
- (iii) die KOPG verantwoordelik sal wees vir die bevordering van werksgeleenthede in die ope arbeidsmark en in beskermde werksplekke (naamlik beskermingswerksplekke sowel as opleiding- en werksentrums).
- (iv) die KOPG die dienste koördineer wat deur die Departement van Mannekrag aan die gestremde persoon in verskillende hoofdirektorate en direktorate gelewer word.
- (v) die KOPG stappe sal doen om die privaatsektor met sy kundighede en

finansiële vermoëns by die opleiding en indiensplasing van gestremde persone te betrek.

- (vi) die KOPG die moontlikheid van aanvaarding van privaattenders deur opleiding- en werksentrums ondersoek.
- (vii) die KOPG plasing in die ope arbeidsmark aanmoedig deur navorsing te doen oor
 - die toekenning van 'n reabilitasietoelaag;
 - die daadwerklike erkenning aan maatskappye wat gestremde persone in diens neem;
 - die toegespitste verspreiding van meer kennis oor gestremde persone;
 - die verskaffing van aansporingsmaatreëls (soos belastingtoegewings).
- (viii) die KOPG die volgende konsepte duidelik sal definieer om as riglyne vir alle bestaande en nuwe dienste te dien:
 - mediese rehabilitasie
 - beroepsrehabilitasie
 - beroepsevaluering
 - beroepsopleiding
 - voorberoepsopleiding
 - opvolgdienste na indiensplasing
- (ix) die KOPG navorsing op nasionale vlak sal onderneem om metodes van werkvoorbeelde (job samples) te ontwikkel en sal toesien dat die nodige personeel vir die toepassing van hierdie metodes opgelei word.
- (x) die KOPG 'n loodsprogram van stapel sal stuur, waardeur die evaluering van gestremde persone se werksvermoëns deur 'n multiprofessionele span aan 'n beroepsontwikkelingsentrum gedoen word.
- (xi) die KOPG navorsing oor die spektrum van werksmoontlikhede vir gestremde persone doen. Dit moet sowel stedelike as landelike streke insluit, en die privaatsektor moet aangemoedig word om 'n aandeel in hierdie projekte te hê.
- (xii) die KOPG 'n loodsprogram vir werksaanpassing vir gestremde persone inisieer en dat dit die vorm van 'n navorsingsprojek sal aanneem, wat

resultate sal analiseer en formele bevindings formuleer om die waarde van dergelike programme te bepaal.

(xiii) die KOPG navorsing doen oor die instelling van 'n brugperiode tussen skool- of hospitaalverlating en opleiding of indiensplasing vir gestremde persone wat dit benodig.

(xiv) die KOPG navorsing doen oor 'n sertifiseringstelsel wat voorsiening maak vir 'n aangepaste tipe opleiding, maar wat tog so na as moontlik aan die normale is.

(xv) die KOPG sal instaan vir die koördinerings van dienste aan gestremde persone wat op nasionale, streeks- sowel as plaaslike vlak onder die Departement van Mannekrag ressorteer.

(xvi) die KOPG op nasionale, streeks- en plaaslike vlakke as katalisator sal dien om samewerking tussen opleidings- en plasinginstansies te bewerkstellig.

(xvii) die KOPG in samewerking met die Departement van Mannekrag sal beding om opgeleide en kundige personeel in die uitvoering van die funksies op mesovlak te werf.

(xviii) die KOPG navorsing oor toeganklikheid van geboue en dienslewering sal doen. Hierdie toeganklikheid behels egter meer as slegs fisiese toeganklikheid tot geboue. Die toeganklikheidskrisis van die dowe persoon tot kommunikasiegeleenthede in opleiding en dienslewering het ook betrekking.

(xix) die KOPG navorsingsprojekte sal identifiseer oor opleiding en plasing van gestremde persone wat nie by hierdie ondersoek ingesluit is nie, byvoorbeeld skisofrene, alkoholafhanklikes, en vir aandag na die betrokke instansies, byvoorbeeld die Adviserende Komitee vir Gesondheidsaangeleenthede verwys.

(xx) die KOPG self verdere probleme rondom opleiding en indiensplasing van die gestremde persoon sal identifiseer en na goeie hanteer.

3.5.3 Aanbevelings aan die Departement van Mannekrag vir uitvoering op mesovlak

Rakende praktiese dienslewering word aanbeveel dat

- (a) 'n beroepsvoorligter/indiensplasingbeampte van die Departement van Mannekrag in elke streek vir die bevordering van opleiding en plasing van die gestremde persoon afgesonder word om

- as voorsitter en koördineerder van 'n multiprofessionele beroepsontwikkelingspan gemoeid met evaluering, opleiding en plasing van gestremde persone op te tree;
 - dienste op mikrovlak te koördineer;
 - op 'n gereelde basis terugvoering aan die KOPG oor sake rakende opleiding en plasing van die gestremde persoon op streeksvlak te gee, en
 - die gestremde persoon op alle gebiede by te staan.
- (b) die beginsels van evaluering van die gestremde persoon se werkspotensiaal as riglyn vir die daarstelling van evalueringsprogramme sal dien en dat die beginsels en prosedures wat vir geldige en betroubare evaluering geld, gevolg sal word (die dowe persoon se spesifieke kommunikasiebehoefte sal veral in ag geneem moet word).
- (c) die minimum behoeftes vir fasiliteite vir die evaluering van die gestremde persoon aan 'n beroepsontwikkelingsentrum, in samewerking met die KOPG bepaal word.
- (d) vervoer en/of akkommodasie aan die gestremde persoon beskikbaar gestel word vir evaluering en bywoning van evalueringsprogramme.
- (e) beskikbare fasiliteite in die streke benut word om evalueringsprogramme te behartig en dat 'n benadering van gekonsolideerde oorlegpleging tussen dissiplines gevolg word sodat effektiewe programme vir opleiding moontlik gemaak kan word.
- (f) die aanvaarde beleid sal wees dat plasing op wetenskaplike en gereelde werkontleding sal berus.
- (g) beroepsvoorligters/indiensplasingbeamptes oor die nodige vervoer sal beskik ten einde hulle taak na behore uit te voer.
- (h) beroepsvoorligters/indiensplasingbeamptes sowel as alle lede van die multiprofessionele span die skepping van nuwe werksgeleenthede vir die gestremde persoon voortdurend sal ondersoek.
- (i) in beginsel aanvaar word dat opvolgdienste sowel as begeleiding op alle vlakke aan die gestremde persoon verleen sal word vanaf registrasie totdat hulle in die werksituasie en in die maatskappy kan funksioneer.
- (j) opvolgdienste gereeld gedoen word om sodoende die opleier, die werkgever en die gestremde werknemer by te staan.

8.5.4 Aanbevelings aan die Departement van Mannekrag vir uitvoering op mikrovlak

Daar word aanbeveel dat

- (a) multiprofessionele beroepsontwikkelingspanne saamgestel word wat bestaan uit 'n
- beroepsvoorligter/indiensplasingbeampte van die Departement van Mannekrag;
 - arbeidsterapeut,
 - maatskaplike werker,
 - geneesheer (distriksgeneesheer), en
 - enige ander gekoöpteerde lede, byvoorbeeld 'n instrukteur, werkgewer en/of kliniese sielkundige.
- (b) die multiprofessionele span as 'n *komitee vir beroepsontwikkeling (KBO)* sal optree, met die opdrag om gestremde persone
- op te spoor,
 - te registreer,
 - te evalueer,
 - te kanaliseer vir toepaslike plasing of verwysing vir maatskaplike welsyn-
 - tydens opleiding met werketiek te laat kennis maak,
 - se opleiers gedurende opleiding te adviseer, en
 - werkgewers na plasing op te volg en by te staan.
- (c) opleidingsprogramme, in oorleg met opleidingsadviseurs in diens van die Departement van Mannekrag ontwikkel word.

8.6 AANBEVELINGS AAN DIE INTERDEPARTEMENTELE KOMITEE VIR GESTREMDESORG (IDKG)

8.6.1 Algemene aanbevelings aan die IDKG

Daar word aanbeveel dat

- (a) die IDKG kennis neem dat die werkkomitee die aanbevelings van die Hoofverslag van die Koördineringskomitee, Jaar van Gestremde Persone, 1986, steun.
- (b) die IDKG kennis neem dat die aanbevelings, soos dit in hierdie verslag geformuleer is, komplementêr is en voortbou op die aanbevelings van die Hoofverslag van die Koördineringskomitee, Jaar van Gestremde Persone, 1986.
- (c) die KOPG as subkomitee van die NOR die IDKG van advies sal bedien oor navorsing, opleiding en indiensplasing van die gestremde persoon.*

* Die IDKG het reeds in beginsel besluit dat sy huidige subkomitee vir opleiding en indiensplasing deur KOPG vervang sal word wanneer dit deur die NOR ingestel word.

8.6.2 Aanbevelings aan die IDKG rakende statistiese perspektiewe van werkende en werklose gestremde persone

Daar word aanbeveel dat

- (a) met die Sentrale Statistiekdiens geskakel word sodat vraelyste wat vir bevolkingsensusse en lopende bevolkingsopnames gebruik word, aangepas word om ook sinvolle data oor gestremde persone in te win.
- (b) 'n standaardgestremdeheidsklassifikasie ontwikkel word.
- (c) 'n stelsel ondersoek word waarvolgens die toekenning van ongeskiktheids-toelaes bepaal word.
- (d) werksgeleenthede op alle produktiwiteitsvlakke vir die gestremde persoon geskep en meer toeganklik gemaak word.

8.6.3 Aanbevelings aan die IDKG rakende wetgewing om opleiding en indiensplasing van die gestremde persoon te bevorder

Daar word aanbeveel dat

- (a) 'n algemene beleidsverklaring van die regering ten aansien van die gestremde persoon in die RSA in 'n witskrif uitgereik word (internasionale riglyne bestaan wat sodanige beleidsverklarings betref).
- (b) die regering hom in die witskrif verbind tot die aanvaarding van die *Vocational Rehabilitation and Employment (Disabled Persons) Convention, 1983* asook *Vocational Rehabilitation (Disabled) Recommendation, 1955*, *Human Resources Development Recommendation, 1975* en *Vocational Rehabilitation (Disabled) Recommendation, 1983*, as riglyne.

8.7 AANBEVELINGS AAN ANDER STAATSDEPARTEMENTE ASOOK OWERHEIDSINSTELLINGS

Daar word aanbeveel dat

- (a) staatsdepartemente en ander owerheidsinstansies 'n voorbeeld sal stel deur die gestremde persoon in sinvolle dienste met sinvolle loopbaanvorderingsmoontlikhede aan te stel.
- (b) vaste aanstellings, mediese en pensioenvoordele van die gestremde persoon in die staatsdiens aandag sal geniet.
- (c) staatsdepartemente en instellings wat hulle vir die indiensneming van die gestremde persoon beywer, daadwerklike erkenning kry.

8.8 AANBEVELINGS AAN DIE PRIVAATSEKTOR INSLUITEND NIE-FORMELE OPLEIDINGSINSTANSIES

Daar word aanbeveel dat

- (a) aangesien die privaatsektor ook oor kundigheid en finansiële bronne beskik, daar met die staat in vennootskap getree word, sodat opleiding en indiensplasing in beskernde werk ook die verantwoordelikheid van die privaatsektor sal wees.
- (b) wanneer 'n gestremde persoon aansoek doen om opleiding of indiensplasing, die gestremde persoon se vermoëns sowel as die aansporingsmaatreëls wat die Departement van Mannekrag bied in ag geneem word.
- (c) opleidingsentrums, byvoorbeeld groeopleidingsentrums, hulle fasiliteite vir opleiding van sekere kategorieë gestremde persone beskikbaar stel.
- (d) daar uit die mannekragontwikkelingsfonds volgens artikels 38 en 39 van die Wet op Mannekragopleiding 56, 1981, ook vir opleiding van gestremde persone geput word.
- (e) sowel die bestuur as die toesighouers in die privaatsektor hulle daarvan vergewis dat die gestremde persone spesifieke behoeftes ten opsigte van opleiding en steundienste het en dat met die nodige begrip opgetree word.
- (f) die privaatsektor hom sal vergewis van die bestaande insentiewe en subsidies wat vir opleiding en indiensplasing van die gestremde persoon bestaan en daarvan sal gebruik maak.
- (g) werkgewers voortdurend van die bystand van die voorligters/indiensplasing-beamptes van die Departement van Mannekrag en van die multiprofessionele span gebruik sal maak.
- (h) 'n merietetoekeuningstelsel ingestel word wat aan verdienstelike opleiers en werkgewers van die gestremde persoon erkenning gee.
- (i) private werkverskaffingskantore meer aandag aan indiensplasing van die gestremde persoon sal gee.
- (j) alle kategorieë van gestremde persone waar moontlik in dieselfde werkplek geakkommodeer word, maar dat vanweë die anderse behoeftes van dowe persone hulle spesiale aandag moet kry of apart geakkommodeer word. Indien dit tot die voordeel van die gestremde persoon is, behoort nie-gestremde persone as medewerkers aangestel te word.

- (k) selfhelpskemas aangemoedig word. Geldelike bystand, sowel as kundigheid behoort beskikbaar gestel te word sodat die gestremde persoon met die nodige bystand en steun van die multiprofessionele evaluering-/indiensplasingspan en die gemeenskap, in die grootste mate moontlik selfonderhoudend kan word.
- (l) die gestremde werker teen onbillike arbeidspraktyke beskerm word.
- (m) opleidingsgeleenthede vir vaardigheidsopleiding van die gestremde persoon uitgebrei en op nasionale, streeks- en plaaslike vlak in samewerking met die KOPFG gekoördineer word.
- (n) die nasionale opleidingsbeleid, soos beskryf in die Kompendium vir Opleiding (NOR 1984: 8-9), duideliker in terme van die gestremde persoon geïnterpreteer en geïmplementeer word.
- (o) bestaande fasiliteite by opleiding- en werksentrums gebruik word om die gestremde persoon met beperkte leer vermoëns wel 'n vaardigheid aan te leer.

8.9 AANBEVELINGS TER OORWEGING AAN ONDERWYSDEPARTEMENTE

Daar word aanbeveel dat

- (a) die onderwysdepartemente kennis neem van die aanbevelings soos dit deur die navorsers in hoofstuk 3 van hierdie verslag gestel is.
- (b) oorweging geskenk word aan die daarstelling van tersiêre/naskoolse opleidingsfasiliteite vir die gestremde persoon, hetsy op universiteit, technikon- of tegniese kollegevlak. Weer eens bestaan die behoefte aan sodanige opleiding die meeste by die dowe persoon omdat hy wel oor die intellektuele potensiaal beskik maar vanweë sy kommunikasieprobleme in die huidige opset nie toegang tot bestaande inrigtings het nie. Sodanige instansies moet ook geïntegreerd met ander gestremde persone en normale persone funksioneer om te dien as brugjaar tussen geïsoleerde *buitengewone* onderwysopleiding en die behoeftes van die ope arbeidsmark.

8.10 SLOTPERSPEKTIEF

Die werkkomitee is van mening dat indien die aanbevelings soos geformuleer, geïmplementeer word, die volgende sal kan realiseer:

- (a) Die opleiding en indiensplasing van die gestremde persoon kan in die grootste mate bevorder en vergemaklik word wat daartoe sal lei dat sulke persone effektiewer in die ope arbeidsmark geplaas sal word. Op grond van doeltref-

fende evaluering en kanalisering behoort die kategorie van gestremde persone wat nie vir die ope arbeidsmark kwalifiseer nie, optimaal in beskernde werk (beskermingswerkplekke en beskutte fabriek), geakkommodeer te kan word. Hierdie benadering behoort in 'n ruim mate daartoe by te dra om die menswaardigheid en lewenskwaliteit van die gestremde persoon te verhoog.

- (b) Aangesien die gestremde persoon in 'n meerdere mate onafhanklik en finansiell selfstandig kan bestaan, sal dit aanleiding gee tot 'n groter vergoedingspakkiet en minder klem plaas op toelae met welsyn as basis. Hierdie verwagting sal veral kan realiseer indien die privaatsektor by beide plasing in die ope arbeidsmark en by beskernde werk met die staat in vennootskap tree.
- (c) Deur die implementering van die meganismes en kanale vir die koördinering van dienste deur die KOPG sal inligting in 'n groter mate beskikbaar wees aan elkeen wat by opleiding en plasing van die gestremde persoon betrokke is, wat dus duplisering van dienste en infrastrukture sal beperk.
- (d) Die voorgestelde komitee vir opleiding en plasing van gestremde persone (KOPG) sal nie slegs in dié verband as spreekbuis binne die Departement van Mannekrag dien nie, maar sal ook as meganisme kan dien waardeur die gestremde persoon self behoeftes in verband met opleiding en plasing kan stel met die oog op die sinvolle oplossing daarvan.
- (e) Deur die instelling van die KOPG as 'n vaste komitee van die NOR kan die bydrae wat die Departement van Mannekrag in terme van dienste aan die gestremde persoon lewer effektiewer plaasvind en kan dit daartoe bydra dat die departement verder sinvolle bydraes in die IDKG lewer.

BRONNELYS

- COETZEE, C.G. 1988. Loopbaanonderwysvoorsiening in die Republiek van Suid-Afrika. *Pedagogiekjoernaal*. 8 (3): 266-284.
- COETZEE, S.A.V. 1987. Die hoof van die sekondêre skool as kurrikulêre ver-nuwingsagent in die onderwys. *Pedagogiekjoernaal*. 8 (1): 1-39.
- DEPARTMENT OF EDUCATION AND TRAINING. 1986. *Sharing the sunshine*. Special education for handicapped children in Southern Africa. Pretoria.
- DEPARTMENT OF EDUCATION AND TRAINING. 1987. The public relations branches. *Education for Blacks in South Africa*. (Ongepubliseerde dokument, 32/3/1.)
- DEPARTEMENT VAN MANNEKRAG: NASIONALE OPLEIDINGSRAAD. 1984. *Kompendium van opleiding*. Pretoria.
- DEPARTEMENT VAN MANNEKRAG. 1956. *Wet op arbeidsverhouding 28 van 1956*.
- 1981. *Wet op mannekragopleiding 56 van 1981*.
- 1981. *Wet op voorligting en indiensplasing 62 van 1981*.
- 1987. *Jaarverslag*. Pretoria.
- DEPARTMENT OF NATIONAL HEALTH AND POPULATION DEVELOPMENT. 1987. *Year of Disabled Persons 1986: Disability in South Africa*. 37 Reports. (Co-ordination Committee).
- DEPARTEMENT VAN NASIONALE GESONDHEID EN BEVOLKINGSONTWIKKELING. 1987. *Jaar van Gestremde Persone 1986: Hoofverslag*. Vol. 1. Pretoria.
- 1987. *Jaar van Gestremde Persone 1986: Ontwikkeling*. Vol. 4. Pretoria.
- 1987. *Jaar van Gestremde Persone 1986: Versorging*. Vol. 5. Pretoria.
- 1987. *Jaar van Gestremde Persone 1986: Permanente siekte en terminale sorg*. Vol. 17. Pretoria.
- 1987. *Jaar van Gestremde Persone 1986: Opleiding en Indiensneming*. Vol. 24. Pretoria.
- 1987. *Jaar van Gestremde Persone 1986: Die werkgewer*. Vol. 30. Pretoria.

- HUMAN SCIENCES RESEARCH COUNCIL. 1987. *Education for the Black disabled: Educational Research Programme, No. 10 (Report of the Work Committee)*. Pretoria.
- HUTCHINSON, D. 1982. *Work preparation for the handicapped*. London : Helm.
- INTERNATIONAL LABOUR ORGANIZATION. 1955. *Vocational Rehabilitation (Disabled) Recommendation*. Geneva.
- 1983. *Vocational Rehabilitation and Employment (Disabled) Convention*. Geneva.
- 1975. *Human Resources Development Recommendation*. Geneva.
- LOMBAARD, S.G. 1981. *Onderwys aan verstandelik ernstig gestremde kinders*. RGN. Pretoria.
- RAAD VIR GEESTESWETENSKAPLIKE NAVORSING. 1981. *Onderzoek na die onderwys: Onderwys vir kinders met spesiale onderwysbehoefte*. (Verslag van die Werkkomitee 8) Blitskopie Pretoria.
- REPUBLIEK VAN SUID-AFRIKA. 1983. *Witskrif oor onderwysvoorsiening in die Republiek van Suid-Afrika*. Pretoria.
- SECOND INTERNATIONAL CONFERENCE. January 1978. *Legislation concerning the Disabled*. Conclusions and recommendations of the Second International Conference on Legislation concerning the Disabled. Manila.
- SENTRALE STATISTIEKDIENS. 1981. *Bevolkingsensus 1980*. Pretoria.
- 1986. *Bevolkingsensus 1985*. Pretoria.
- SENTRALE STATISTIEKDIENS STANDAARDBEROEPSKLASSIFIKASIE. 1986. *Verslag 09-90-01*. Pretoria.
- STEYN, H.J. (projekleier) 1986. *Beroepsvakdoelstellings met die oog op indiensplasing van swart gestremdes*. Verslag insake subprojek: "Onderwys vir swart gestremdes", Raad vir Geesteswetenskaplike Navorsing, Pretoria.
- SUID-AFRIKAANSE NASIONALE RAAD VIR DOWES. 1988. *Ongeskiktheidstoelae vir gehoorgestremdes*. (Onderteken deur mev. H.A. Opperman - direkteur) 14 Junie 1988.

UYS, R. & DU PREEZ, N.P. 1986. *Die gestremde as werknemer: Die gestremde as werknemer vanuit die oogpunt van die werkgever.* 1:86, Potchefstroom : Potchefstroomse Universiteit vir CHO.

VAN OORDT, R.H. 1986. Unpublished memorandum on *The gainful employment of the person who is disabled.* Department of National Health and Population Development. Year of the Disabled. Subcommittee: Protective Workshops. Durban.

VERSLAG VAN DIE KOMMISSIE VAN ONDERSOEK NA ARBEIDSWETGEWING. 1979. *Die Wiehahn-verslag* Deel 1. RP 47. Pretoria.

---- 1980. *Die Wiehahn-verslag* Deel II. RP 39. Pretoria

---- 1980. *Die Wiehahn-verslag* Deel III en IV. RP 82. Pretoria

---- 1981. *Die Wiehahn-verslag* Deel V. RP 27. Pretoria

---- 1981. *Die Wiehahn-verslag* Deel VI. RP 28. Pretoria